

Received: 13.06.2019

Accepted: 20.06.2019

Published: 24.06.2019

JOTS, 3/2, 2019: 502-615

Klasik ve Orta Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler I (A-D)

Words of Turkic Origin in the Vocabulary of Written and Middle Mongol I (A-D)

Orçun ÜNAL

Göttingen University (Göttingen/Germany)
E-mail: orcununal@live.com

The purpose of this study is to present all Written Mongol words of certain or possible Turkic origin with their cognates in Middle Mongol, modern Mongolic languages and Manchu. The word list is structured to be beneficial both to researchers who study the language contact between Turkic and Mongolic and to scholars who carry out research on their possible genetic relationship. Due to its length, the study is divided into three parts, of which the first part gives the Written Mongol words of Turkic origin in alphabetical order from A to D.

Key Words: Written Mongol, Middle Mongol, Manchu, Turkic language, loanword, borrowing.

1. Giriş

İki dilin –genetik olsun veya olmasın– yakın ilişkisi, kendini öncelikle ve en görünür şekilde söz varlığında belli eder. Moğolca ile Türkçenin söz varlıklarındaki ortak ve benzer kelimeler Johannes von STRAHLENBERG’in 1730 tarihli *Das Nord- und Östliche Theil von Europa und Asia* adlı eserinden beri bilinmektedir. Bu olgu, J. P. ABEL-RÉMUSAT, P. S. PALLAS, W. SCHOTT, M. A. CASTRÉN, J. GRUNZEL, W. BANGKAUP gibi araştırmacılar tarafından XIX. yüzyıl sonuna kadar farklı şekillerde defalarca ele alınmış, söz konusu benzerliklerin XX. yüzyılın ilk çeyreğinde G. J. RAMSTEDT, N. N. POPPE, P. PELLIOU ve Z. GOMBOCZ tarafından bir araya getirilerek sistematik bir şekilde sunulmasıyla bilimsel bir sav niteliği kazanmıştır. Bu sav, temel olarak Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Ana Altayca adlandırılan ortak bir dilden türediğini iddia eden Altay Dilleri Teorisi’dir. Bu teori, W. KOTWICZ, J. C. STREET, R. A. MILLER ve T. TEKİN gibi önemli taraftarlar kazandığı gibi, kendine karşıtlar da edinmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Sir G. CLAYTON, A. M. ŞERBAK ve G. DOERFER gibi araştırmacılar Altay Dilleri Teorisi aleyhinde görüşleriyle öne çıkmış, yazılarında teorinin temel dayanaklarını farklı şekillerde çürütmeye, hatta bu dillerin akraba olmadığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu bilim insanlarının temel savı, Türkçe, Moğolca ve Tunguzca arasındaki benzerliklerin uzun süren etkileşimlere dayandığı ve söz varlıklarındaki benzerliklerin de Türkçeden Moğolcaya, Moğolcadan Tunguzcaya yapılan ödünçlemeler ile açıklanması gerektiğidir. 1990’lara kadar hararetle tartışılan teori bu yıllardan itibaren eski hızını yitirmiş, Türkoloji, Mongolistik ve diğer ilgili bilim alanlarının çalışma kapsamından değilse de odağından çıkmıştır. 2003 yılında S. A. STAROSTIN, A. V. DYBO ve O. A. MUDRAK tarafından (Korece ve Japonca dâhil olmak üzere) Altay dillerinin iki ciltlik *An Etymological Dictionary of Altaic Languages* adlı etimolojik sözlüğünün ve 2005 yılında M. ROBBEETS tarafından *Is Japanese related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic?* adlı eserinin yayımlanmasıyla Altay Dilleri Teorisi tekrar gündeme taşınmış, başta A. VOVİN’inki olmak üzere ilk eser için yazılan sert eleştirel tanıtımlar ve sözlüğün yazarları tarafından bunlara verilen cevaplarla mesele iyice hareketlenmiştir. 2000’li yıllarda, Altay Dilleri Teorisi bağlamında olmasa bile, Türkçe-Moğolca dil ilişkilerine ve kelime etimolojilerine değinen küçükü büyüklü birçok araştırma yayımlanmıştır. Altay dilleri araştırmalarının ayrıntılı tarihi için BENZING (1953: 1–15), POPPE (1965: 125–156),

GEORG et al. (1999: 74–79), SCHÖNIG (2003: 403–404) ve RACHEWILTZ–RYBATZKI’ye (2010: 348–355) başvurulabilir.

Şu kadarı kesindir ki Türkçe bir sözcüğün etimolojisi üzerinde çalışırken Moğolcaya başvurmamak, sözcüğün Moğolcada bir karşılığının olup olmadığını araştırmamak çalışmayı eksik bırakmaktadır. Bu nedenle, ortak sözcükleri teorik anlamda mümkün olduğunca tarafsız, tek bir kaynakta toplamak hem Türk dili tarihi ve Türkçe etimoloji çalışmaları hem de Moğol dili tarihi ve Moğolca etimoloji çalışmaları için elzemdir.

2. Kelime Listesinin Amacı ve Düzeni

Türkçe ile Moğolcanın söz varlığındaki ortak ve benzer kelimeler bu çalışma kapsamında Türkçeden Moğolcaya alıntılar olarak değerlendirilmiş olsa da, bu kelime listesinin birincil amacı, söz konusu kelimeler üzerinde çalışacak araştırmacılara temel bir başvuru kaynağı sağlamaktır. Bu sebeple, kelime listesi Türkçe ve Moğolcanın muhtemel genetik akrabalığı üzerinde çalışan araştırmacılar tarafından da kullanılabilir şekilde düzenlenmiştir.

Bu çalışmada sunulan malzemenin önemli bir kısmı, 2016 yılında Prof. Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK danışmanlığında Marmara Üniversitesi’nde tamamladığım *Klasik Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler ve Türkçe-Moğolca Ses Denklikleri* adlı doktora tezinden alınmıştır.

Listenin kolay ve hızlı anlaşılabilir olmasını sağlamak amacıyla, madde başlarında yalnızca esas unsurlar verilmiş, ek bilgiler ve yorumlar dipnotlarda sunulmuştur. Bütün madde başları, Moğolca ve Türkçe olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Moğolca ve Türkçe kısımlar birbirlerinden çift düz çizgiyle (||) ayrılmıştır.

Moğolca kısım aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

1. Klasik Moğolca sözcük,
2. Sözcüğün daha eski farazi biçimi,
3. Sözcüğün anlamı,

4. Orta Moğolca, Çağdaş Moğolca (Halha, Kalmuk, Ordos vd.), Mançuca, Tunguz dilleri, Proto-Tunguzca ve diğer dillerden karşılaştırma unsurları.

Aksi belirtmedikçe, bütün Klasik Moğolca sözcükler Ferdinand D. LESSING'in *Mongolian-English Dictionary* (1995) adlı sözlüğünden alınmıştır. Başka kaynaklardan alıntılanan biçimlerle karışmaması için gerektiği yerlerde bu sözcükler '(Less.)' kısaltmasıyla verilmiştir. F. D. LESSING'in eserinde bulunmadığı için J. É. KOWALEWSKI'nin *Dictionnaire Mongol-Russe-Français* (1844–1849), K. F. GOLSTUNSKIY'in *Mongol'sko-Russkiy Slovar'* (1893–1895) veya F. BOBERG'in *Mongolian-English Dictionary* (1954–1955) eserlerinden alınan sözcükler sırasıyla '(Kow.)', '(Gol.)' ve '(Bo.)' kısaltmalarıyla belirtilmiştir. Klasik öncesi biçimler içinse büyük ölçüde D. TUMURTOGOO'nun *Mongolian Monuments in Uighur-Mongolian Script (XIII-XVI Centuries)* (2006) adlı eserinin sözcük dizininden faydalanılmıştır. Orijinal metinlere danışılarak verilen klasik öncesi biçimler '(k.ö.)' kısaltmasıyla gösterilmiştir. Söz varlığı değerlendirilen en önemli klasik öncesi eserlerin kısaltmaları ve bu eserler için kullanılan kaynaklar aşağıdaki gibidir:

Arcay Mağaraları'nda bulunan duvar yazıtları (Arc.) – Tumurtogoo (2006)

Bodhicaryāvatāra'nın Moğolca Tancur Versiyonu (BodT) – Rachewiltz (1996)

Chang Ying-cüi Yazıtı (Chang.) – Cleaves (1950)

Cigünteı Yazıtı (Cig.) – Cleaves (1951)

Hsiao-Ching (HC) – Rachewiltz (1982, 1984, 1986)

Lalitavistara (Lal.) – Poppe (1967)

Olon Süme'de bulunan Bodhicaryāvatāra (Bod.) – Poppe (1954) ve Heissig (1976)

Pañcarakṣā (Pañc.) – Aalto (1961)

Subhāṣitaratnanidhi (Sub.) – Bosson (1969)

Turfan koleksiyonundaki Moğolca el yazmaları (Turf.) – Cerensodnom-Taube (1993)

Budist terimler konusunda ise M. SHŌGAIŌ'nun (1991 ve 2003) ilgili makalelerine danışılmış olup buradan alınan biçimler '(Shō.)' kısaltmasıyla verilmiş-

tir. Orta Moğolca, çağdaş Moğolca ve Mançu-Tunguz dillerinden verilen sözcüklerin anlamı Klasik Moğolca sözcüğün anlamıyla aynı ya da ona çok yakınsa ayrıca gösterilmemiştir. Aksi durumda, sözcüklerin anlamı verilmiştir.

Bir ve aynı Moğolca sözcüğün nöbetleşen şekilleri dalga (~) işaretiyle, aynı kökten türemiş farklı sözcükler virgülle (,) ayrılmıştır.

Klasik Moğolca için kullanılan yazı çevrimi alfabetesi şöyledir:

a b c ç d e g ğ G γ i k k̄ l m n o ö s ş t u ü v y

Görüldüğü üzere, bu yazı çevrimi F. LESSING'in *Mongolian-English Dictionary* adlı sözlüğünde kullanılan alfabeden biraz farklıdır ve büyük oranda Türk yazı çevrimi alfabetesine uyarlanmıştır. Farklı olan harfler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

<i>Mongolian-English Dictionary</i> 'da Kullanılan Yazı Çevrimi	Bu Çalışmada Kullanılan Yazı Çevrimi
C	ç
G	g / γ
Γ	ğ / γ
X	k̄
∅	ö
Š	ş
Y	ü
Z	c
Z̄	dz

Ayrıca, kelime içindeki ᠨ g ve ᠨ ğ harfleri, Klasik Moğolca sözcüğün Orta Moğolca ve çağdaş Moğol dillerindeki karşılıklarına göre, g : γ ve ğ : γ olmak üzere iki farklı şekilde gösterilmiştir. Klasik Moğolca sözcüğün Orta Moğolca ve çağdaş Moğol dillerindeki karşılıklarında damaksıl bir sesin korunduğu durumlarda g ve ğ harfleri, korunmadığı (diğer deyişle bir uzun ünlünün ya da bir kesintili ünsüzün bulunduğu) durumlarda γ harfi kullanılmıştır. Bu yazım, yazıda ayrıştırılma-

yan farklı sesbirimleri (fonemleri) gösterebilmek için tercih edilmiştir. Bu ayrımın yapılamadığı durumlarda, $g : \gamma / \acute{g} : \gamma$ belirsizliğini vurgulamak için G harfi kullanılmıştır. Moğolca sözcüklerin sonunda bulunan ve LESSING tarafından parantez içinde gösterilen oynak n (İng. unstable n) ünsüzü ise üst simge olarak (^{n}) şeklinde verilmiştir.

Aksi belirtilmedikçe, Orta Moğolca kaynaklardan verilen tanıklar için aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

XIV. yüzyıl anonim Gürcüce tarih kitabındaki Moğolca hayvan yılı adları (AGT) – Vladimirtsov (1917)

Aknerli Grigor'un 'Okçu Milletin Tarihi' adlı eserindeki Moğolca isim ve terimler (AG) – Cleaves (1949) ve Boyle (1975)

Altı dilli Resüli Sözlüğü (RS) – Golden et al. (2000) ve Ligeti-Kara (2012)

Beilu Yiyu 北虜譯語 (BY) – Apatóczky (2009)

Bibliothèque Nationale Paris, Fonds Arabe No. 6040 (AS) – Franke (1988)

Genceli Kirakos (GK) – Boyle (1963) ve Ligeti (1965)

Hua Yi Yiyu 華夷譯語 (HY) – Lewicki (1959) ve Mostaert (1977)

İbni Mühenna Lügati (Moğolca bölümü) (İM) – Melioranskiy (1903), Poppe (1938) ve Gül (2016)

Kitāb-ı Mecmūc-ı Tercümān-ı Türki ve 'Acemī ve Muğalī (TA) – Poppe (1927–1928) ve Saitō (2006)

Moğolların Gizli Tarihi (MGT) – Haenisch (1939) ve Rachewiltz (2004)

Mukaddimetü'l-Edeb (ME) – Poppe (1938) ve Saitō (2008)

Nüzhetü'l-Kulüb (NK1) – Poppe (1925)

Nüzhetü'l-Kulüb (NK2) – Pelliot (1931)

'Phags-pa yazılı kaynaklar (PH) – Poppe (1957) ve Tumurtogoo (2010)

Roma El Yazması (RM) – Weiers (1972)

Şāmilü'l-Luğa (ŞL) – Ligeti (1962), Kaçalın (1997) ve Saitō (2013)

Zhiyuan yiyu 至元譯語 (ZY) – Ligeti-Kara (1990) ve Rachewiltz (2006)

Aksi belirtilmedikçe, çağdaş Moğol dillerinden verilen tanıklar için aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

Baoan Moğolcası – Todayeva (1964)

Buryat Moğolcası – Çeremisov (1951)

Dagur Moğolcası – [E] Enkhbat (1984) ve [T] Todayeva (1986)

Dongxiang (Santa) Moğolcası – Todayeva (1961)

Halha Moğolcası – Luvsandendev (1957) ve Hangin (1986)

Hamnigan Moğolcası – Damdinov-Sunduyeva (2015)

Kalmuk Moğolcası – Ramstedt (1935) ve Muniyev (1977)

Kangcia Moğolcası – Seçençogt (1999)

Mogol Moğolcası – Ramstedt (1906)

Monguor Moğolcası – de Smedt-Mostaert (1933) ve Todayeva (1973)

Ordos Moğolcası – Mostaert (1968)

Oyrat Moğolcası – Todayeva (2001) ve Krueger (1978-1984)

Türkçe kısım aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

1. Genel Türkçe sözcük,
2. Genel Türkçe sözcüğün daha eski farazi biçimi,
3. Sözcüğün anlamı,
4. Bulgar Türkçesi sözcüğün farazi biçimi ve anlamı,
5. Bulgar Türkçesi farazi sözcük biçiminin dayandığı Volga Bulgarca ya da Çuvaşça sözcük,
6. Türkçe sözcük yabancı kökenli ise köken dildeki biçimi ve anlamı,
7. Macarca, Çeremisçe, Proto-Samoyedce, Proto-Yeniseyce ve diğer dillerden karşılaştırma unsurları.

Bir ve aynı Türkçe sözcüğün nöbetleşen şekilleri dalga (~) işaretiyle, aynı kökten türemiş farklı sözcükler virgülle (,) ayrılmıştır. Klasik Moğolca sözcük için önerilen birden fazla Türkçe sözcük varsa bunlar ‘veya’ ibaresiyle ayrılmıştır.

Halaç Türkçesinin ön seste *h-* gösterdiği sözcükler Genel Türkçe biçime yansıtılmış, bu sözcükler *h-* ile tasarlanmıştır. Söz başı *h-* sesinin Halaç Türkçesine dayanmadığı örneklerde, bu sesin geçtiği lehçe ve o lehçedeki biçim ayrıca verilmiştir. Genel Türkçe sözcük tek örnek (hapax legomenon) ise tanıklandığı eser parantez içinde verilmiştir. Tarihî ya da çağdaş lehçelerde yaygın şekilde tanıklanmış Genel Türkçe sözcüklerin tanıkları verilmemiştir. Yayılım alanı dar sözcüklerin tanıkları ise dipnotlarda gösterilmiştir.

Az sayıdaki Türkçe sözcük, Moğolcada iki veya üç farklı şekilde görülmektedir. Diğer deyişle, bu sözcükler Moğolcaya farklı dönemlerde ve/veya farklı lehçelerden birden çok kez alıntılanmıştır. Bu tür ‘çifte/çoklu alıntılar’, madde başının altında eğik ok (↘) işaretiyle diğer biçime gönderme yapılarak gösterilmiştir.

Aksi belirtilmedikçe, tarihî Türk lehçelerinde yazılmış eserlerden ya da Türkçe sözcükler içeren kelime listelerinden verilen tanıklar için aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

1283 numaralı Tibetçe Pelliot el yazması (P1283) – Moriyasu (1980) ve Venturi (2008)

Altun Yaruk (AY) – Kaya (1994)

Atebetü'l-Hakayık (AH) – Arat (1951)

Brāhmī yazılı Eski Uygurca metinler (Br.) – Gabain (1954), Maue (1996) ve Maue (2015)

Bulğatü'l-Muştaḳ fī Luğati't-Türk ve'l-Ḳifcāḳ (BM) – Zajaczkowski (1954, 1958)

Codex Cumanicus (CC) – Grønbech (1942)

Çağatay Türkçesi (Çağ.) – Courteille (1870) ve Kúnos (1902)

Daśakarmapathāvadānamālā (DKPAM) – Wilkens (2016)

Dīvānū Luğāti't-Türk (DLT) – Dankoff-Kelly (1982-1985)

Ed-Durretü'l-Mudiyye Fī'l-Luğati't-Türkiyye (DM) – Zajaczkowski (1965a, 1965b, 1968, 1969)

- El-İdrak Haşiyesi (İH) – İzbudak (1936)
- El-Kavānīnū'l-Küllīyye li-Żabṭi'l-Luġati't-Türkiyye (KK) – Toparlı et al. (1999)
- Ermeni Kıpçak Türkçesi (Erm. Kıp.) – Garkavets (2010)
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Luġati't-Türkiyye (TZ) – Atalay (1945)
- Göktürk ve Uygur dönemi runik harfli metinler – Berta (2004)
- Harezm Türkçesi satır arası Kur'an tercümesi (HKT) – Sağol (1995)
- Hotanca-Türkçe Kelime Listesi (HTKL) – Emmerick-Róna-Tas (1992)
- Irk Bitig (IB) – Tekin (1993b)
- İbnü Mühenna Sözlüğü (Türkçe bölümü) – Battal (1934)
- İrşādü'l-Mülük ve's-Selātin (İMS) – Toparlı (1992)
- Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası (RKT) – Ata (2004)
- Kışaşü'l-Enbiyā (KE) – Ata (1997)
- Kitāb-ı Mecmū'ı Tercümān-ı Türkī ve 'Acemī ve Muġalī (TA) – Toparlı-Çögenli-Yanık (2000)
- Kitābu'l-İdrāk li-Lisāni'l-Etrāk (Kİ) – Caferoğlu (1931)
- Kutadgu Bilig (KB) – Arat (1979) ve Tezcan (1981)
- Ḳutb'un Ḥusrev u Şīrīn'i (HŞ) – Zajaczkowski (1961)
- Ming dönemi Uygur Türkçesi-Çince Sözlük (UÇS) – Ligeti (1966, 1969) ve Yunusoğlu (2012)
- Mu'īnū'l-Mürīd (MM) – Toparlı-Argunşah (2008)
- Mukaddimetü'l-Edeb (ME) – Yüce (1993)
- Münyetü'l-Ġuzāt (MG) – Öztopçu (1989)
- Nehcū'l-Ferādis (NF) – Ata (1998)
- Oğuz Kağan Destanı (OKD) – Bang-Rahmeti (1936) ve Danka (2016)
- Orta Asya Anonim Tefsiri (Tefs.) – Borovkov (1963)

Osmanlı Türkçesi (Osm.) – *Tarama Sözlüğü* (1996)

Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numarada kayıtlı Türkçe Kur'an Tercümesi (TİEM 73) – Ünlü (2012)

Volga Bulgar Türkçesi (VB) – Erdal (1993)

Aksi belirtilmedikçe, çağdaş Türk lehçelerinden verilen tanıklar için aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

Altay Türkçesi – Gürsoy-Naskali-Duranlı (1999) ve Baskakov-Toşçakov (1947)

Azerbaycan Türkçesi – Orucov (2006)

Başkurt Türkçesi – Uraksin (1996)

Çulım Türkçesi – Biryukoviç (1984)

Çuvaş Türkçesi – Skvortsov (1982) ve Fedotov (1996)

Dolgan Türkçesi – Stachowski (1993) ve Stachowski (1998)

Gagauz Türkçesi – Baskakov (1973) ve Baskakov (1991)

Hakas Türkçesi – Subrakova (2006)

Halaç Türkçesi – Doerfer-Tezcan (1980) ve Doerfer (1987)

Karaçay-Malkar Türkçesi – Tavkul (2000)

Karakalpak Türkçesi – Baskakov (1958)

Karay Türkçesi – Baskakov (1974)

Kazak Türkçesi – Shnitnikov (1966) ve Koç (2003)

Kırgız Türkçesi – Yudahin (1985)

Kırım Tatar Türkçesi – Asanov (1988)

Kırımçak Türkçesi – Rebi (2004)

Kumuk Türkçesi – Bammatov (1969)

Nogay Türkçesi – Baskakov (1963)

Özbek Türkçesi – Karı-Niyazov-Borovkov (1941)

Salar Türkçesi – Tenişev (1976)

Sarı Uygur Türkçesi – Shimin-Clark (1992-1993) ve Roos (2000)

Sibirya Tatar Türkçesi – Tumaşeva (1992)

Şor Türkçesi – Kurpeşko-Tannagaşeva-Apon'kin (1993) ve Kurpeşko-Tannagaşeva-Akalın (1995)

Tatar Türkçesi – Dawletschin et al. (1989) ve Ganiyev (1997)

Teleüt Türkçesi – Ryumina-Sırkaşeva-Kuçigaşeva (1995)

Tofa Türkçesi – Rassadin (1971) ve Rassadin (2005)

Tuva Türkçesi – Arıkoğlu-Kuular (2003) ve Ölmez (2007)

Türkiye Türkçesi ağızları – *Derleme Sözlüğü* (1993)

Türkmen Türkçesi – Baskakov et al. (1968) ve Tekin et al. (1995)

Yakut (Saha) Türkçesi – Böhtlingk (1851), Pekarskiy (1958-1959) ve Monastyrjew (2006)

Yeni Uygur Türkçesi – Schwarz (1992) ve Necip (1995)

Türkçe ve Moğolca dışında kalan dillerden verilen tanıklar için aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

Akatça – Black et al. (2000)

Arapça – Wehr (1985)

Cürçence – Kiyose (1977) ve Kane (1989)

Çeremisçe (Marice) – Moio-Saarinen (2008)

Çince – Giles (1912)

Eski Farsça – Schmitt (2014)

Evence – Robbek-Robbek (2005)

Evenkice – Vasilyeviç (1958)

- Farsça – Steingass (1963)
- Hotan Sakacası – Bailey (1979)
- Kilise Slavcası – Granberg (2009)
- Macarca – Gombocz (1912), Benkő (1993-1997) ve Róna-Tas-Berta (2011)
- Mançuca – Rozycki (1994) ve Norman (2013)
- Maniheist Partça – Durkin-Meisterernst (2004)
- Maniheist Soğdca – Sims-Williams & Durkin-Meisterernst (2012)
- Orta Çince – Pulleyblank (1991) ve Schuessler (2007, 2009)
- Orta Farsça – MacKenzie (1986) ve Durkin-Meisterernst (2004)
- Osetçe – Abayev (1958-1989)
- Proto-Permce – Csúcs (2005)
- Proto-Samoyedce – Janhunen (1977)
- Proto-Tunguzca – Doerfer (2004)
- Proto-Yeniseyce – [W] Werner (2002), [S] Starostin-Ruhlen (1994)
- Proto-Yukagirce – Nikolaeva (2006)
- Rusça – Vasmer (1986-1987) ve Anikin (2000)
- Sanskrit – Monier-Williams (1899) ve Edgerton (1993)
- Soğdca – Gharib (2004)
- Solonca – Poppe (1931) ve Aalto (1976-1977)
- Sonraki Han Çincesi – Schuessler (2007, 2009)
- Şibe (Çağdaş Mançu) – Stary (1990), Kim et al. (2008) ve Stary (2017)
- Tibetçe – Jäschke (1881)
- Toharca A, Toharca B ve Proto-Toharca – Windekens (1941), Poucha (1955), Thomas (1964) ve Adams (2013)

Udihece – Şneyder (1936)

Udmurtça (Votyakça) – Wichmann (1987)

Yunanca – Beekes (2010)

Türkçe-Moğolca sözcük karşılaştırmalarının altında Moğolca biçimle bağlantılı olduğu düşünülen Kitan/Kıtay (契丹 *Qidān*), Tabgaç (拓跋 *Tuòbá*) ve 鮮卑 *Xianbei* (diğer adıyla Sienpi) dilinden biçimler “◆” işaretiyle verilmiş, ilgili kaynak veya kaynaklar da maddenin sonuna eklenmiştir.

Çalışmamız, uzunluğu dolayısıyla A–D, E–N ve O–Y olmak üzere üç bölüm hâlinde yayımlanacaktır. Kısaltmalar ve kaynaklar birinci bölümün sonunda verilmiştir. Ek kısaltmalar ve kaynaklar kullanılması durumunda bunlar ilgili bölümlerin sonuna eklenecektir. Son bölümde ayrıca ‘Şüpheli Karşılaştırmalar’ ve ‘Sonuç’ başlıkları yer alacaktır. ‘Şüpheli Karşılaştırmalar’ başlığı altında, esas listede yer almayan, ses ve anlam bağları zayıf ancak ilişkili olmaları muhtemel sözcüklere yer verilirken ‘Sonuç’ bölümünde kelime listesinden çıkarılabilecek dolsaysız ve tarafsız bilgiler özetlenecektir.

3. Alıntılarının Belirlenme Ölçütleri

Klasik Moğolca söz varlığındaki Türkçe alıntılarının belirlenmesinde É. CSÁKI’nin (2006: 10–11) ve É. KINCSES-NAGY’in (2018: 32–33) verdiği ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler, çalışmamız özelinde aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

a. Zaman Dizinsel (Kronolojik) Ölçüt

Türkçe sözcüğün Moğolca sözcükten daha erken tanıklanmış olması.

b. Ses Bilgisel (Fonetik) Ölçüt

Türkçe sözcüğün Moğolcaya özgü ses özelliklerini taşıması ve/veya Moğolcaya özgü ses değişimlerini geçirmemiş olması.

c. Köken Bilgisel (Etimolojik) Ölçüt

Türkçe sözcüğün Türkçe bir kökünün olması veya Türkçe içinde etimolojisinin yapılabilmesi.

d. Biçim Bilgisel (Morfolojik) Ölçüt

Türkçe sözcük yapı bakımından bir gövde ise, üzerindeki eklerin Türkçe kökenli olması.

e. Anlam Bilimsel (Semantik) Ölçüt

Türkçe sözcüğün anlamının Moğolcadaki alıntıya göre daha geniş olması.

f. Anlamdaşlık (Eş Anlamlılık) Ölçütü

Türkçede o anlamda tek bir sözcük bulunuyorken Moğolcada aynı anlamda birden fazla sözcüğün bulunması.

g. Yaygınlık Ölçütü

Sözcüğün Türkçede daha geniş bir yayılım alanının olması.

h. Kültür Tarihsel Ölçüt

Kültür tarihi açısından değerlendirildiğinde, sözcüğün karşıladığı nesne, kişi, eylem veya kavramın Türk kültür dairesinde daha erken görülmesi veya daha ön planda olması.

Bu ölçütlerden ilk dördü öncelikli olup alıntıların belirlenmesinde hepsinin bir arada görülmesi şartı aranmamıştır.

4. Kelime Listesi

A

KM *aba* ‘av, sürek avı’ (OM ^{MGT}*aba*, ^{HY}*abaçi* ‘avcı’, ^{ME}*aba*, ^{IM}*abala-* ‘avlamak’, ^{RS}*a-bala-* ‘avlamak’, ^{PH}*abala-* ‘avlamak’, Hlh. *aə*, Dag. *au*, Ma. *aba*) || GT (*h*²)*āv*¹ ‘av’

KM (k.ö.) *abidarim* ~ (Less.) *abidarma* ‘temel Budist metinlerin Budist öğretinin sistemleşmesini sağlayan üçüncü bölümünün adı’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *abidarim* ~ *abidaram* ~ *abid(a)rm* ‘Budizm’deki Tripiṭaka’nın üçüncü bölümünün adı, Skolastik felsefe’ (← Toh. A *abhidharm* ‘yüce gerçek, metafizik’, Toh. B *abhidhārm* ~ *abhidārm* ‘Budizm’in metafiziği’ ← Sk. *abhidharma* ‘Budist kutsal yazıların üçüncü bölümünün adı’)

KM *abisig* ~ *abisig* ‘kutsama, takdis, papazlığa atanma töreni, kabul töreni’ (OM –, Hlh. *aβuuuz*, Ma. –) || GT (EUyg.) *abişek* ~ *abijek* ‘kutsama, takdis etme; taç giyme töreni’ (← Toh. A *abhişek* ‘taç giyme töreni’, Toh. B *abhīşek* ‘(başın üzerinden su dökülerek yapılan) kutsama töreni; papazlığa atanma töreni’ ← Sk. *abhişeka* ‘(su serpererek) mesh etmek, göreve getirmek veya kutsamak, kralın taç giyme töreni, krala yağ sürme; taç giyme töreninde kullanılan su veya sıvı; yıkanarak arınma, abdest’)

KM *abiyas* ‘tutku; eğilim, temayül, yatkınlık; yetenek, kabiliyet, marifet; yaradılış, izlenim’ (OM – Hlh. *авьяас*, Ma. –) || GT (EUyg.) *abiyaz* ~ *abyaz* ‘eski bir alışkanlık, eylem veya eğilimin kalıntısı, kötü alışkanlık’ (← ? ← Sk. *abhyāsa* ‘tekrar eden veya kalıcı bir uygulama, disiplin, alışkanlık, huy, âdet; etüt, çalışma; askerî tatbikat’)

KM *absa*ⁿ ‘tabut’ (OM –, Hlh. *авс(ан)*, Ma. *absa*, PTg. **hapsa* ‘huş ağacı kabuğundan yapılmış kap, sepet’) || GT *kapsa*² ‘sandık; tabut’ (krş. EUyg. *kaptse* ‘kap, sandık’, DLT *hafsı* ‘hokka’) (?← Çin. 盒子 *hézi* ‘kutu; tabut; mahfaza’)

KM *abura-* (< *abu.ra-* < **abu-*) ‘kurtarmak, yardım etmek, canlıları korumak; korumak’ (OM ^{MGT}*abura-*, ^{HY}*abura-*, ^{PH}*abura-*, Hlh. *абрар*, Ma. –) || GT (EUyg.) *apı-*

¹ Kmk. *hau* ‘av’, Kmk. *hauçu* ‘avcı’ (Németh 1990: 25), Kmk. *haü* ‘av’ (Gürsoy-Naskali-Halén 1991: 81).

² CC *kapsa*, TZ *apsa* (< *kapsa*). *Et-Tuhfetü’z-Zekiye*’de *k-* düşmesi bilinen bir ses olayıdır: TZ *ögärçin* (< **kōkärçün*) ‘güvercin’, TZ *urutka* (< *kurtqa*) ‘ihtiyar, yaşlı’, TZ *ösäk* (< **kōzä-k*) ‘ateş küreği’.

‘korumak, savunmak’, GT (EUyg.) *apın-* ‘(bir şeyden) uzak durmak, sakınmak, çekinmek’, GT (EUyg.) *apıt-* ‘saklanmak, gizlenmek, korumak, himayesi altına almak’

KM *acirğ-aⁿ* (< *adırka) ‘aygır’ (OM ^{MGT}*acirqa*, ^{HY}*acirqa*, ^{ZY}*acirka(i)*, ^{BY}*acar[g]a*, ^{ME}*acirğa*, ^{İM}*acirğa*, ^{TA}*acirğa*, ^{ŞL}*acirğa*, ^{RS}*acirğa*, Hlh. *azpaza*, Ma. *acirgan* ~ *acirhan*, Cür. *acir morin*, *acara muri*, Sol. *adirga* ~ *adigga*) || GT *adgır* ~ *adkır* (?< *adirkä) ‘aygır’, BT *adgır ‘aygır’ (> Çuv. *äyär* ~ *ırä*)

KM *açi* ‘iyilik, lütuf, yardım’ (OM ^{MGT}*haçi*, ^{HY}*haçi* ‘karşılık, teşekkür; intikam’, ^{PH}*haçi* ‘fazilet’, Hlh. *au*, ŞYug. *hacig* ‘iyilik, yarar’ [MYYC 125], ŞYug. *hacag* ‘lütuf, iyilik’ [MYYC 346], Ma. –) || GT *açığ* (< **aç-* veya *açi-³) ‘hediye, armağan, ödül, bahşiş; ihsan, lütuf, bağış; merhamet, bağışlama’

◆ Kit. 拜洗 *bài-xǐ*⁴ **pais(i)*-⁵ ‘iyilik görmek, hediye almak’ (Franke 1976: 176–177; Vovin 2003: 240; Shimunek 2007: 68)

KM *açi* ‘torun; yeğen’ (OM ^{HY}*haçi* ~ *açi*, ^{ZY}*açi*, ^{BY}*açi*, Hlh. *au*, Ma. –) || GT *atı* ‘torun; yeğen’

KM *açi-* (< **artı-*) ‘(yük) yüklemek’ (OM ^{MGT}*açi-*, ^{ME}*açi-*, ^{İM}*açi-*, Hlh. *auux*, Dag. *at^{y-}*, Mgr. *arçi-* [Nugteren 2011: 264], Ma. *açi-*) || GT *ärt-* ‘(yük) yüklemek’

KM *açimağ* (< **arçıl.mak* ? *artımak ?) ‘heybe, hurç; kişisel eşyaları taşımak için bir torba’ (OM ^{RS*}*açımak* ‘semer’, Hlh. *aumaz*, Ma. –) || GT (OTi) *artmak*⁶ (< **ärt+mak*) ‘çıkın, heybe’ veya GT *artçu* ~ *arçi*⁷ (< *art+çu*) ‘heybe’

³ Dankoff–Kelly (1982-1985: III/4), *açığ* ve *açın-* sözcüklerinin kökeni olarak **aç-* ‘iyilik etmek, onurlandırmak’ fiilini gösterirken, OTWF (181, 584) *açi-* ‘acı vermek; dertlenmek, kederlenmek’ fiilinden farklı, ikinci bir *açi-* ‘merhamet etmek’ fiiline işaret eder. UW Nb. (I/1 3) ise ‘merhamet etmek’ anlamında ikinci bir fiilin varlığını kabul etmenin gereksiz olduğunu ifade eder. Ancak *açığ* ‘hediye, ödül, lütuf, ihsan’ isminin *açi-* ‘acı vermek; dertlenmek’ fiilinden türemiş *açığ* ‘acı, dert, ızdırap’ ile bir ve aynı olması pek muhtemel değildir. Bu ismin kökü olarak ayrı bir **açi-* ‘iyilik etmek/görmek’ fiili tasarlanmalıdır.

⁴ GOÇ *paj-siaj*, EMand. *paj-si* (Pulleyblank 1991: 28, 331).

⁵ Kit. **pais(i)*- fiili, Kitan dilinde başka örnekleri de görülen *a > ai* ve *ç > s* değişimleriyle (Shimunek 2007: 45, 51) **paçi-* (← Tü. **paçi-*) şeklinden gelmektedir.

⁶ CC *artmak*, Kİ *artmak*, TZ *arıtmak*, DM *aratma*, Krç.-Blk. *artmak*.

⁷ EUyg. *artçu*, DLT *arçi*.

KM *açuğ* (?< *acug) ‘eski Moğol yazısında, *sidü* de denilen bir diş’ (OM^{GK} *sçur* ‘diş’, Hlh. *açaz*, Ma. –) || GT *azıg* ‘azı dişi, köpek dişi’ (Çuv. *asav* ‘azı dişi’ ← Tat. *azau* < GT *azıg*)

↳ KM *aray-a* ~ *ariy-a*

KM *ada* ‘kötü ruh; dert, engel’ (OM^{HY} *ada*, Hlh. *ad*, Ma. –) || GT *ada* ‘zarar; sıkıntı, güçlük, engel’

KM (k.ö.) *adağ*⁸ ‘ayak’, (Less.) *adağ* ‘son, bitiş; uç, sınır’ (OM –, Hlh. *adaž*, Ma. –) || GT *hadak* ‘ayak; son, uç, bitim’

KM *adali* ‘aynı, eş, benzer, eşit’ (OM^{MGT} *adali*, ^{HY} *adali*, ^{ME} *adali*, ^{PH} *adali*, Hlh. *aduл*, Ma. *adali*) || GT *adaş*⁹ ‘arkadaş, dost, eş’

KM *adam* ‘adım, yürüyüş; hızlı, çevik’ (OM –, Hlh. *adam* ‘paniğe kapılmış’, Ma. –) || GT (OTi) *ātım (> *adım*) ‘adım’, BT *ātım ‘adım’ (> Çuv. *utām*)

KM (k.ö.) *adisdid*¹⁰ ~ (Less.) *adis* ~ *adistid* ‘kutsanmış, yetkilendirilmiş; lütuf, kutsama, takdis; bir tanrının mucizevi güç bahşetmesi; her derde deva ilaç; çiçek hastalığı’ (OM^{PH} *adişdid* ‘lütuf, kutsama’, Hlh. *aducmum*, Ma. *adistit*) || GT (EUyg.) *adiştit* ‘büyü gücü’ (← Toh. B *adhişhit* ~ *atişhit* (*yām*-) ‘kontrolünü ele geçirmek, büyüyle kontrol etmek’ ← Sk. *adhişhita* ‘yerleşilmiş, oturlan, denetlenen, kontrol edilen, düzenlenmiş, belirlenmiş’)

KM *adkağ* ‘maddi dünyaya bağlılık; yanılsama’ (OM –, Hlh. *amzaž*, Ma. –) || GT *adkak* ~ *atkak* (< *hadka-k) ‘bilinç nesnesi; tutunma, bağlılık’

⁸ Lal. 32b. *amdurin kölgen-eçeyen bayucu adağ-tur inu mörgübei*.

⁹ Türkçe sözcük, köken bilgisi açısından karmaşıktır. Sözcüğün *āt* ‘ad, isim’ kökünden {+dAş} ekiyle türetilmiş olması, ses ve anlam bilgisi açısından ikna edici değildir. Benzer şekilde, **ada-* (krş. Ma. *ada-* ‘eşlik etmek, yakın durmak’) farazî fiil kökünden {*-Xş} ekiyle türetilmiş olması da pek olası görünmemektedir çünkü bu durumda türevin *adiş biçiminde olması beklenir. Sözcük ancak *ada isminden nadir {+(X)ş} ile türetilmiş olabilir. Ancak bu farazî *ada isminin ET *ada* ‘zarar, sıkıntı, güçlük’ ile birleştirilmesi güçtür. Diğer bir ihtimal ise sözcüğün **ada+daş* ‘sıkıntıları ortak olan’ biçiminden hece düşmesiyle gelişmiş olmasıdır.

¹⁰ Turf. 40a3.

KM *adku-* ‘elinde tutmak, eliyle sıkmak; sıkıca tutmak, kavramak; masaj yapmak’ (OM ^{MGT}*hatqu-* ~ *atqu-*, Hlh. *amzax*, Ma. –), KM *adku* ‘el ayası; avuç, elde tutulan şey’ (OM –, Hlh. *amza*, Ma. *fatha* ‘toynak, kuş ayağı, pençe’, Udh. *pataxe* ‘perde ayaklıların ayağı’) || GT **hadka*¹¹ (< *hadak+a-*) ‘(kuş) tutmak, yakalamak, kapmak’

KM *aduyu*ⁿ ~ *adayu*ⁿ (< **adV*) ‘at sürüsü, at’ (OM ^{MGT}*adu’u(n)*, ^{BY}*adū-çi*, ^{ME}*adu’ūsun* ~ *adūsun*, ^{IM}*adūn*, ^{SL}*adūnçi*, ^{RS}*adunçi*, ^{RS}*adūsun*, ^{PH}*adu’u:n*, Hlh. *adyy(η)*, Ma. *adun*, Evk. *adugun*), KM *adask-a* (< **ada*) ‘bitkin at’ (OM ^{ME}*adaska* ‘eski deri’, Hlh. –, Ma. –) || GT *hat* ‘at’, BT **at* ‘at’ (> Çuv. *ut*)

KM *ağlağ* ~ *ağlağ-a* ‘ayrı, yalnız, sapa, ıssız, ücra’ (OM ^{HY}*aqlaq*, ^{ME}*ağlağ*, Hlh. *azлаg*, Ma. –) || GT *aglak* ‘ıssız, تنها, kuytu’

KM *ağsa*¹² ‘yükseltmek, kaldırmak, havaya kaldırmak; kemere takmak ya da asmak’ (OM ^{MGT}*agsa-* ‘üstünden sarkmak, üzerine almak, giymek, taşımak’, ^{RS}*aqsau kurman* ‘sadak kemeri’, Hlh. *azcax* ‘yükseltmek, kaldırmak; yay veya kuburu kemere asmak’, Bur. *aha-* ‘tutunmak, takılmak; tırmanmak’, Ma. *asha-* ‘kemere takılı olarak taşımak, yakadaki bir düğmeye asılı olarak taşımak’) || GT *āg-* ‘tırmanmak, yükselmek’ veya GT *has-* ~ *hās*¹³ ‘asmak, takmak, bağlamak’

KM *ağsum* ‘azgınlık; şiddetli, azgın’ (OM –, Hlh. *azcam*, Ma. *akşun* ‘karalayıcı, iftiralı’) || GT *ağsum* ~ *ağsun* ~ *aksum* ‘kavga eden, sarhoş’ (← ?)

KM *ayalcı*ⁿ ~ *ayalca*ⁿ (< *haga.lcin*) ‘örümcek’ (OM ^{HY}*ha’alcin*, ^{NK2*}*ahhīn*, Hlh. *aaлз*, Ma. –) || GT (*h*²)*ag* ‘ağ, örümcek ağı’ (krş. Osm. *ag (kurdu)* ‘ağ ören böcek, tırtıl’) (krş. PY [W] **p^hə²η*, PY [S] **pə²η* ‘balıkçı ağı’)

KM (k.ö.) *akas*¹⁴ ‘boşluk, boş yer’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *akaş* ‘hava, gökyüzü’ (← Toh. A *ākās* ‘eter, atmosfer’ ← Sk. *ākāśa* ‘boş alan, boşluk, eter, gözyüzü, atmosfer’)

¹¹ EUyg. *adka-* (Zieme 1998: 44–46; UW Nb. 1/1 13), krş. CC *ayagış-* (< **ayakı-ş-*) ‘ayağını başka birinin ayaklarına dayamak’.

¹² Moğolca fiil, bizce, **agsa-* (< **ag.sa-*) ‘yükseltmek, kaldırmak’ (← Tü. *āg-*) ve **aska-* (< **as.ka-*) ‘(kemere) asmak, takmak’ (← Tü. *has-*) biçimlerinin bir karışımıdır. Moğolca fiilden fiil yapan {-sA-} eki için krş. KM *debse-* ‘ayağıyla sertçe vurmak, ayakla çiğnemek’.

¹³ DLT *ās-*, Tkm. *as-*, Hlç. *has-*.

¹⁴ Lal. 27b, 53a.

KM *al* ‘kırmızı, al’ (OM ^{MGT}*al*, ^{HY}*al*, ^{BY}*al*<*a*>, ^{PH}*al*, Hlh. *al*, Ma. –) || GT *al* ‘al’ (krş. Rus. *алый* ‘kırmızı’)

KM *ala* ‘düz zirveli tepe’ (OM –, Hlh. *al*, Ma. *ala*, Şib. *ala* ‘açık alan, açık tarla’) || GT *alan* ~ *alañ* ~ *yalañ*¹⁵ ‘yüksek arazi, tepeli bölge, düz ova, açık yer, meydan, alan’

KM *ala-* ‘öldürmek’ (OM ^{MGT}*ala-*, ^{HY}*ala-*, ^{ME}*ala-*, ^{TA}*ala-*, ^{İM}*ala-*, ^{RS}*alağda-* ‘öldürülme’, ^{RM}*āla-* ‘savaşmak’, ^{PH}*ala-*, Hlh. *алах*, Ma. –) || GT (DKPAM) *ala-* (?~ *lala-*) ‘kesmek, yırtmak, parçalamak’ (?← Çin. 害 *hài* ‘yaralamak’)

◆ Kit. 方为 <*al.a*> **ala-* ‘öldürmek’ (Róna-Tas 2017: 145–146)

KM *alağ* ‘ala, alaca, benekli’ (OM ^{MGT}*alağ*, ^{HY}*alağ*, ^{ZY}*ala*[*q*], ^{ME}*ala*, ^{İM}*ala*, ^{RS}*ala*, Hlh. *алаг*, Ma. *alha* ~ *alga*) || GT *hāla* ‘ala, alaca, benekli’, BT *(*h*)*āla* ‘ala, alaca, rengârenk, çizgili’ (> Çuv. *ula*) (krş. P1283 *Ha-la yun-log* *Hala Yuntlıg, Mac. *alacs* ‘alaca’)

KM (Kow.) *alasira-* ‘kurnazca davranmak, hile yapmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *al* ‘araç, yol, hile’ (krş. Mac. *ál* ‘sahte, taklit’)

KM (k.ö.) *albaGud*¹⁶ ‘yiğit, kahraman’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (ET) *alpagut* ‘savaşçı, yiğit, kahraman’, BT *alpagut ‘bey, efendi, ağa’ (> Çuv. *ulput*)

KM *alca-* (< **harı.ca-*) ‘acı çekmek, dayanamaz hâle gelmek’ (OM ^{MGT}*alca-* ‘sıkıntıda olmak, zorda olmak’, ^{HY}*ülü halcaqu* ‘engelsiz, zorluk olmadan’, Hlh. *алзах*, ?Ma. *alışa-* ‘ilgisiz olmak, sıkılmak, mutsuz olmak, endişelenmek’), KM *alciya-* (< *harı.cı.ga-*) ‘yorulmak, bitmek, tükenmek; sıkıntıda olmak’ (OM ^{MGT}*alciya-* ‘ayrılmak’¹⁷, ^{TA}*alcāş* ‘hata’, Hlh. *алжаах*, Ma. *alca-* ‘ayrılmak; rengi solmak’) || GT *hār(i)-* ‘yorulmak, bitkin düşmek, hâlsiz düşmek, bunalmak’, BT *(*h*)*ār(i)-* ‘yorulmak’ (> Çuv. *ır-*)

¹⁵ Alt. *calañ*.

¹⁶ Lal. 51a.

¹⁷ MGT *alciya-* ‘ayrılmak’ fiili, KM *alciya-* ‘yorulmak’ fiiliyle sesteş olsa da açıkça farklı bir köke dayanmaktadır. Söz konusu fiilin, GT *hır-* ~ *hıra-* ‘ayırarak; ayrılmak, uzaklaşmak’ ile bağlantılı olması mümkündür. İlginç şekilde, GT *hır-* ~ *hıra-* ve **hār(i)-* fiilleri, Osm. *ırıl-* ‘ayrılmak; yorulmak’ ve SUyg. *har-* ‘ayrılmak; yorulmak’ örneklerinde de kaynaşmaya uğramıştır.

KM *alçu* (~ *alçunggay*) ‘topuk kemiğinin yanındaki çöküklük’ (OM –, Hlh. –, Ma. *alçu*) || GT *aşuk* (? < *alçuk) ‘aşık kemiği’ (krş. Rus. *альчик* ‘genç sığırların bacak eklemleri’, Mac. os ‘oyunda taş’)

KM *alda* ‘kulaç’ (OM ^{MGT}*alda*, ^{ME}*alda*, ^{SL}*alda*, ^{RS}*alda*, Hlh. *алд*, Ma. *andan* ‘an, lahza’, Cür. *andando* ‘yolda’, Evk. *alda*), KM *alda* ~ *aldadu* ‘yaklaşık, civarında, çevresinde’ || BT *alta ‘kucak; çevre’ (> Çuv. *itam*), BT **altala-* ‘kucaklamak’ (> Çuv. *itala-*) (krş. Çer. *öltö* ~ *elte* ‘kucak, kucak dolusu’)

KM *aldar*¹⁸ (< **aldo.r* < *aldo) ‘ün, şöhet; isim, ad’ (OM ^{MGT}*aldar*, ^{PH}*aldar*, Hlh. *алдар*, PTg. *aldō ‘haber, havadis’) || GT *āt* (< *altō) ‘ad, unvan; ün, şöhet’, BT *āt > *yāt ‘ad, isim; itibar’ (> Çuv. *yat*)

KM *alim-a* ‘elma’ (OM ^{HY}*alima*, ^{ZY}*alima*, ^{BY}*alima*, ^{ME}*alma*, ^{İM}*alma*, ^{RS}*alima*, Hlh. *алим*, Ma. –) || GT *alma* ~ *almıla* ~ *alımıla* ‘elma’, BT *alma ‘elma’ (> Çuv. *ulma*) (krş. Mac. *alma*)

KM (Kow., Gol.) *aliusu* ~ (Bo.) *alisun* (< **alhyu.sun*¹⁹) ‘bezelye samanı; arpanın yeniden canlanması’ (OM –, Hlh. –, Kalm. *älsn* ‘meyve kabuğu, tahıl kabuğu’, Ma. *alisun* ‘kayıp veya terk edilmiş tohumlardan yeşeren tahıl’) || GT *aş* ~ *āş* ‘yiyecek, yemek, besin; buğday, tahıl’ veya GT *aşlık* ‘tahıl, hububat, buğday, zahire’ (Yak. Dolg. *ahılık* ‘meyve, yemiş; ren geyiği yemi’)

KM *aliy-a* (< *alığa) ‘oyuncu, şakacı, haylaz’ (OM –, Hlh. *алиа*, Dağ. *ale*: [MYYC 103], Ma. –) || GT *allıg* (< *al+lıg*) ‘hileli, aldatıcı’ veya GT *alıg* ‘kötü, aciz, aşağı’

KM *alta*ⁿ ‘altın’ (OM ^{MGT}*altan*, ^{HY}*altan*, ^{ZY}*altan*, ^{BY}*altan*, ^{ME}*altan*, ^{TA}*altan*, ^{SL}*altat*, ^{İM}*altun*, ^{RS}*altan*, ^{PH}*altan*, Hlh. *алт(ан)*, Ma. *aisin*, Cür. *ançun*) || GT *altun*²⁰ (Br. *altun*) ‘altın’, BT *altun ‘altın’ (> Çuv. *iltän* ~ *ilttän* ~ *iltäm* ~ *ıvtän*)

KM *alus* (< **alu-*) ‘mesafe, uzak yer; uzak gelecek, (zamanda veya mekânda) uzak; öte, ötede, öbür tarafta, karşıda’ (OM ^{MGT}*alus*, ^{ME}*alus*, Hlh. *алс*, Ma. –, Evk. *ala-* ‘(bir dağı) aşmak, geçmek’) || GT *āş-* ‘aşmak, geçmek’

¹⁸ Alıntı, Mo. *aldo ← Tü. *altō şeklinde gerçekleşmiş olmalıdır.

¹⁹ Moğolca sözcük, GT *aşlık sözcüğüne karşılık gelen BT *allıg benzeri bir biçimden alınmış olabilir.

²⁰ Kelimenin etimolojisi için *al* ‘al’ + *ton ‘bakır’ (← Çin. 銅 *tóng* ‘bronze, bakır’ OÇ *duy*, SHÇ *doj*) önerilmiştir.

KM *ama*ⁿ ‘ağız’ (OM^{MGT} *aman*,^{HY} *aman*,^{ZY} *aman*,^{BY} *aman*,^{ME} *aman*,^{TA} *aman*,^{IM} *aman*,^{SL} *aman*,^{RS} *aman*,^{GK} *aman*, Hlh. *ам(ан)*, Ma. *angga*, ?Ma. *femen* ‘dudak’, Cür. *amga*) || GT *hām* ‘kadınlık organı’

KM *amara-* ~ *amura-* ‘sevmek’ (OM^{MGT} *amara-*, Hlh. *амраx*, Ma. *amuran* ‘düşkün, niyetli, iyi, özenli’, Ma. *amurangga* ‘bir şeye düşkün kimse’) || GT *amra-* ‘sevmek’

KM *amu-* ‘dinlenmek, istirahat etmek, rahatlamak, sıkıntısından kurtulmak’ (OM^{MGT} *amu-*,^{HY} *amu-*,^{ME} *amu-*,^{IM} *amu-*,^{TA} *amu-*,^{PH} *amu’u:l* ‘huzur vermek’, Hlh. *amax*, Ma. *amha-* ‘uyumak’), KM *amur* ‘barış, huzur, sessizlik’ (OM^{ME} *amur*, Hlh. *амар*, Ma. –) || GT (*h?*)*ami*²¹ ‘huzur bulmak, rahatlamak’, GT (*h?*)*amil*²² ‘barış, uyum, ahenk’ (?↔ Toh. B *ām*²³ [am] ‘sessizlik; sessizce, ses çıkarmadan, sessiz’)

◆ Kit. 乃半並 <am.l.ha> **amulğa-* ‘barıştırmak, yatıştırmak, uzlaştırmak’ (Róna-Tas 2017: 146)

KM *anar* ‘nar’ (OM^{RS} *anār*, Hlh. *анар*, Ma. –) || GT *nara* ~ *nār* ~ *enār* ~ *anar*²⁴ ‘nar’ (← Far. *نار nār* ~ *انار anār* ‘nar’ veya Soğd. *n’r’kh nārāk* ‘nar’)

KM *ancira-* ~ *angcira-* (< *ang.cira-*) ‘bilmek, anlamak, kavramak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (OTi) *aŋ* ‘akıl, idrak, zekâ’, BT *iŋ ‘us, akıl, bilinç; hafıza’ (> Çuv. *än*) (krş. Çer. *âŋ* ~ *uŋ* ~ *iŋ* ‘düşünme, akıl, hafıza, hatıra, anı’), GT *aŋla-* ‘anlamak; araştırmak, incelemek’, BT **iŋla-* ‘anlamak, kavramak; dikkatle dinlemek’ (> Çuv. *änla-*)

KM *ancu* ‘para cezası, ceza’ (OM –, Hlh. *анз*, Ma. –) || GT *anço* ‘ödül, mükâfat; (hükümdara verilen) hediye, sunu’, *ançola-* (? *ancola-*) ‘sunmak, takdim etmek, teslim etmek; hediye etmek, kurban etmek’ (?← Çin. 暗償 *àncháng* (Kan’on *anshō*) ‘telafi etmek, tazmin etmek’)

²¹ Ünal’a göre (2015: 279), *ami-* fiili İhe Ashete Yazıtı’nda tanıklanmıştır: (A1v1) *kül tud(u)n in(i)si (a)ltun t(a)mg(a)n t(a)rh(a)n yogın (a)m(i)dok üç(ü)n (a)d(i)r(i)l(i)m(i)z* “Kül Tudun’un kardeşi Altun Tamgan Tankan’ın cenaze töreniyle huzur bulduğumuz için ayrıldık.”

²² krş. Hlç. *havul* ‘iyi’.

²³ Adams (2013: 47), Toharca sözcüğün Hint-Avrupa kökenli bir etimolojisini vermemektedir.

²⁴ EUyg. *nara*, TiEM 73 *nār*, KE *nār*, HKT *nār*, HŞ *nār*, TA *enār* ~ *nar*, RS *anar*.

KM *anda* ‘kan kardeşi’ (OM^{MGT} *anda*,^{HY} *Anda Naqaçu* ‘kişi adı’,^{BY} *anda*,^{ME} *anda*, Hlh. *анд*, Ma. *anda*) || GT *and* ~ *ant* (? *ānt*²⁵) ‘ant, yemin’²⁶

KM *andağay* ~ *andağar* (< *andağa*-²⁷) ‘ant, yemin’ (OM^{MGT} *andağar*,^{ME} *andağār*,^{RS} *andağar*, Hlh. *андгай*, Ma. –) || GT *antik-* ~ *andık-* ‘ant içmek’

KM *ang* ‘hayvan, yaban hayvanı avı’ (OM –, Hlh. *ан(г)*, Ma. –) || GT *āṅ* ‘büyük baş av hayvanı’

◆ Kit. 夹中本 <an.l> **anla-* ‘avlamak’ (Róna-Tas 2017: 147)

KM *anggir* ‘bir tür sarı ördek’ (OM^{MGT} *anggir*,^{HY} *aṅgir*,^{ZY} *anggir*,^{ME} *anķır*,^{NK1} *anğır*, Hlh. *ангир*, Ma. *anggir niyehe* ‘al kuşaklı ördek’) || GT *haṅ(g)ı(r)²⁸t* ‘bir tür su kuşu’

KM *angkar-* ‘dikkatini vermek, ilgilenmek’ (OM –, Hlh. *анхаарах*, ?Ma. *ang-gala-* ‘rica etmek, talep etmek’) || GT (ETŞ 142-143) *aṅgar*-²⁹ (? *aṅkar-*) (< *aṅ+gar-*) ‘anlamak, kavramak, idrak etmek’, BT **ıṅkar-* ‘düşünmek, anlamak, kavramak’ (> Çuv. *ānkar-*)

KM *ar* ‘çizgi; kesik; çentik’ (OM –, Hlh. *ар* ‘desen, çizgiler’, Ma. *arun durun akū* ‘iz bırakmadan’) || GT (*h²*)*iz*³⁰ ‘iz’, BT *ir ‘iz, çizgi’ (> Çuv. *yēr*)

KM *aray-a* ~ *ariy-a* (< *ariga) ‘azı dişi; bir çarkın dişi’ (OM^{MGT} *ara’a*,^{HY} *ara-tai* ‘alageyik’,^{BY} *ara’a-tu* ‘erkek karaca, misk geyiği’,^{ME} *ari’a* ~ *nari’a* ~ (?) *hari’a*,^{İM} *arā*, Hlh. *арaa*, Ma. *argan* ‘filiz; hilal; uzun sivri diş, testere dişi’) || GT *azıg* ‘azı dişi, köpek dişi’ (Çuv. *asav* ‘azı dişi’ ← Tat. *azau* < GT *azıg*)

↘ KM *açuğ*

²⁵ Kzk. *ānt* (R I 738), Hlç. *a:nd*.

²⁶ Ünal 2013, kelimenin etimolojisi için **an-(U)t* ‘hatırlanan’ < **an-* ‘hatırlanmak’ > EUyg. *anıt-* ‘hatırlamak, geçmişi düşünmek’ (UW Nb. I/1 61) önermektedir.

²⁷ Bu fiil, MGT’de *andaqa-* ‘ant içmek’, İM’de *andağ-* ‘yemin etmek, ant içmek’ olarak tanıklanmıştır.

²⁸ DLT *aṅıt*, Osm. *aṅıt* ~ *ankıt* ~ *ankut*, Kmk. *hanķut*, Özb. *aṅırt*, Lopnor *xaṅniyt* ~ *xanırt*, YUyg. *haṅgut* ~ *haṅgirt* ~ *haṅgit* ~ *haṅgirt*, SUyg. *aṅıt* ~ *aṅıt^h* ~ *aṅet*, Hak. *aat* (Nugteren–Roos 2012: 125–126).

²⁹ Sözcük tek örnek (hapax legomenon) olduğu için *oṅar-* olarak düzeltilmesi önerilmiştir (UWb 163; Zieme 2011: 110). Ancak UWb Nb. (I/1 63) sözcüğü *aṅgar-* okumakta ve olduğu gibi kabul etmektedir.

³⁰ Kmk. *hız*.

KM *aray* ‘azıcık, biraz, biraz daha’ (OM^{MGT}*aran*, Hlh. *apaŭ*, Ma. *arkan*) || GT *hāz* ‘az’ (krş. Çer. *ar*, *or* ‘küçük, az, genç’ ← BT *(h)ār ‘az’)

KM *araki*ⁿ ~ *ariki*ⁿ ‘alkollü içki’ (OM^{BY}*araki*, Hlh. *apxu(ɨ)*, Ma. *arki*) || GT (h?)*araki*³¹ ‘alkollü içki’ (← Ar. عرق ‘*araḳ* ‘ter; sert alkollü içki’)

KM *aral* ‘dingil, araba oku; araba gövdesi’ (OM^{HY}*aral*, ^{ME}*aral*, Hlh. *apal*, Ma. *fara*, PTg. *pāral [Benzing 1956: 966]) || GT (OTi) *arış* (< **hāriş*³²) ‘araba oku, mil, şaft’ (krş. Ar. عريش ‘*arīş* ‘şaft, araba oku’³³)

KM *aran* ‘adam, erkek; kişi’ (OM^{MGT}*haran*, ^{ME}*haran*, ^{IM}*haran*, ^{SL}*haran*, ^{RS}*haran*, ^{GK}*haran* ~ *heren*, ^{PH}*haran*, Hlh. *apan*, Ma. –) || GT *hārān ~ *hārān ‘adamlar, erkekler’, BT *(h)ār ‘erkek’ (> Çuv. *ar*)

◆ Kit. 业本 <p.ar> *par ‘insanlar’ (Wu-Janhun 2010: 84–85; Janhun 2012: 124; Shimunek 2017a: 361)

KM *arasu*ⁿ ~ *arisu*ⁿ ‘deri, gön; meyve kabuğu’ (OM^{MGT}*arasu*, ^{HY}*arasun*, ^{BY}*arasu-çi*, ^{ME}*arasun*, ^{SL}*arāsun*, ^{IM}*arasu*, ^{RS}*arasun*, ^{PH}*aras*, Hlh. *ap̄c(aɨ)*, Ma. –) || GT *yarig* (< *yar) ‘ince deri, ham deri’

KM *arbay* ‘arpa’ (OM^{HY}*arbai*, ^{ZY}*ar[bai]*, ^{BY}*arbai*, ^{ME}*arbai*, ^{SL}*arpa*, ^{RS}*arpa*, ^{PH}*arba*, Hlh. *ap̄baŭ*, Ma. *arfa*) || GT (h?)*arpa*³⁴ ‘arpa’ (krş. Mac. *árpa* ‘arpa’)

KM *arbiçi* ‘nahoş, can sıkıcı, sevimsiz, iğrenç, tiksindirici’ (OM –, Hlh. *ap̄uɨc*, Ma. –) || GT *arvı* ‘şüphe, kuşku; kararsız’

KM *arbis* ~ *arvis* ‘bilgi, bilgelik’ (OM –, Hlh. *ap̄uɨc*, Ma. –) || GT *arviş* ‘büyü, sihir’ (krş. Mac. *orvos* ‘hekim’)

KM *arça* ‘ardıç (ağacı)’ (OM^{MGT}*arça*, ^{HY}*arça*, ^{ME}*arçi*, Hlh. *ap̄ɨ*, Ma. *arça burga* ~ *arşan burga* ‘büyük yapraklı söğüt’) || GT *artuç* ‘ardıç (ağacı)’

³¹ Kmk. *haraki*, Tar. *haraki* (VEWT 23).

³² Sözcük Türkmen Türkçesinde *arış* olarak kısa ünlülü görülse de GT *hāra* (Hlç. *hā^ara*) edatının farazî kökü *hār- ‘aralamak, araya girmek’ fiilinden {-Xş} türetme ekiyle türetilmiş olabilir.

³³ Kelimenin kökeni hakkında tartışma için EDPT (239a) ve TMEN’e (II No. 454) bakılabilir.

³⁴ SUyg. *harwa* ~ *hurwa* biçimi, GT *harpa biçimine işaret etmektedir.

KM *arçi-* (< **arıçı-* ? **arıtı-* ?) ‘kazımak, silmek, çıkarmak, ayıklamak’ (OM ^{MGT}*arçi-*, ^{ME}*arçi-*, ^{İM}*arçi-*, ^{RS}*arçi-*, ^{PH}*arçi-*, Hlh. *арчух*, Ma. -) || GT *arı-* ‘temiz olmak, temizlenmek’ veya GT *arıt-* ‘temizlemek, silmek, ayıklamak’

KM *arçıla-* (< **arıçı.la-*) ‘bakmak, ilgilenmek’ (OM ^{MGT}*arıçi* ‘kurtarıcı’, Hlh. *арчлах*, Ma. -) || GT *arıçi*³⁵ ‘şefaathçi, koruyucu’, *arıla-*³⁶ ‘müdahil olmak, şefaath etmek’

KM *ardağ* ‘deneyimsiz, beceriksiz, eğitilmemiş (at)’ (OM -, Hlh. *ардаз*, Ma. *arda* ‘denenmemiş, yeni, acemi’, Ma. *ardashün* ‘narin, kırılğan’) || GT *artak* (< *arta-*) ‘harap, zayıf, güçsüz, kötü’

KM *arğ-a* ‘araç, yol, vasıta; hile, düzen, oyun’ (OM ^{HY}*arğa calitan* ‘akıllı, aldatıcı, kurnaz’, ^{ME}*arğa*, ^{İM}*arğa* ‘hile, çare’, Hlh. *арга*, Ma. *arğa* ‘plan, yöntem, entrika’) || GT *arku ‘araç’ > GT *arkula-*³⁷ ‘aracılık etmek’, GT *arkuçi*³⁸ ‘aracı kişi’

KM *arğal* ~ *arğasun* ‘tezek’ (OM ^{ME}*harğal*, ^{İM}*harğal*, Hlh. *аргал*, Ma. *facan*) || GT *hark* ‘dışkı’

KM *arğali* ‘yaban koyunu, dağ koyunu’ (OM ^{RS}*arğar*, Hlh. *аргаль*, Ma. *argali*) || GT *arkar* ‘dişi dağ keçisi, yaban koyunu’

KM *arğamağ* (< **arğu.mag*³⁹ < *arku) ‘saf kan at, soylu at’ (OM -, Hlh. *аргамаз*, Ma. -) || GT *arkun* ‘yaban aygırı ile evcil kısraktan olan at, melez’

KM *arğul* ~ *arğar* ‘yavaşça, sessizce’ (OM ^{İM}*arğil* ‘sakin’, Hlh. -, Ma. -), KM *algür* ~ *alağur* ‘yavaşça, sessizce, sakince’ (OM ^{HY}*alqur* ~ *alu’ur*, ^{ME}*algü* ‘aheste’, ^{ME}*algür* ‘ahestelik’, ^{RS}*algür*, Hlh. *алгыур*, Ma. -) || GT *akuru* ~ *akru* ~ *arkun* ‘yavaş, yavaşça’

↳ KM *aruğan*

KM *arığ* ‘arı, saf, temiz, berrak’ (OM ^{MGT}*Ariq Usun* ‘yer adı’, ^{HY}*Ariq Bökö* ‘kişi adı’, Hlh. *арыз*, Ma. -) || GT *arığ* ‘arı, saf, temiz, berrak’

³⁵ EUyg. *arıçi* (UW 182).

³⁶ EUyg. *arıla-* (UW Nb. I/1 70). Krş. Tel. Alt. Bar. Osm. Tat. *arala-* ‘korumak, kurtarmak’ (R I 254).

³⁷ EUyg. *arkula-*, DLT *argüla-*.

³⁸ DLT *arkuçi*.

³⁹ Mo. *argumag → UÇS *argumak* ‘bir tür at’, YUyg. *argumak* ‘soylu at’.

KM *ariyun* (< **ari.gun* < *arı*-) ‘temizlik, saflık, arılık, iffet; temiz, arı, saf; iffetli, günahsız; kutsal’ (OM ^{HY}*ari’un*, ^{ME}*ari’ün* ~ *ariyūn*, ^{IM}*ari’ün*, ^{SL}*arun*, ^{RS}*ariyun*⁴⁰, ^{PH}*ari’u:i*, ^{PH}*ari’u:l* ‘kutsal’, Hlh. *аруун*, Ma. -) || GT *arı*- ‘temiz olmak, temizlenmek’

KM *aril*- ‘temizlenmek, arınmak; yok olmak, kaybolmak; (hava) açmak’ (OM ^{MGT}*aril*-, ^{BY}*aril*-, Hlh. *арилах*, Ma. -) || GT *aril*- ‘arınmak’

KM (k.ö.) *arḳand* ~ (Less.) *arḳad* ‘dünya zevklerinden vazgeçmiş bir kişi’ (OM -, Hlh. *архад*, Ma. *arhat*) || GT (EUyg.) *arhant* ‘saygıdeğer, kutsal (kişi), aziz, rahip, peygamber’ (← Soğd. ʾrʾγʾn *arhan* ‘arhat, Buda’nın unvanı’ ← Sk. *arhat* ‘değerli, muhterem, saygıdeğer; övülen, hayranlık duyulan; hâlâ Nirvāṇa’ya aday olan bir Buda’)

KM *arsalan* ~ *arслан* ‘aslan’ (OM ^{MGT}*arслан*, ^{HY}*arслан*, ^{ZY}*a[r]slan*, ^{BY}*ar(a)salan*, ^{ME}*arслан*, ^{IM}*arслан*, ^{TA}*arслан*, ^{RS}*arслан*, ^{NK1}*arслан*, ^{NK2}*arslān*, ^{PH}*arслан*, Hlh. *арслан*, Ma. *arsalan*, Ma. *erselen*) || GT *arслан* ‘aslan’ (krş. Mac. *oroszlán* ‘aslan’)

KM *arsi* ~ *risi* ‘bilge, keşiş’ (OM -, Hlh. *арш*, Ma. -) || GT (EUyg.) *arji* ~ *erşi* ~ *erji* ~ *rşi* ~ *riji* ‘kâhin, doğüstü varlık, keşiş, ölümsüz kişi’ (← Soğd. *rz’y* ~ *rš’k* ‘kâhin’ [Bailey 1950: 405-406] ← Prakrit *rijaya- < Sk. *ṛṣi* ‘kâhin, bilge’)

KM *aruḡ* ‘ark’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT *ārık* ‘ırmak, ark, su yolu, kanal’ (krş. Mac. *árok* ‘su yolu, ark, hendek’)

KM *aruḳan* ‘yavaş; ağırca, yavaşça’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT *arkun* ‘yavaşça, sessizce’

↘ KM *arḡul* ~ *arḡar*, KM *alḡur* ~ *alaḡur*

KM *arur-a* ‘dericilikte ve boya işlerinde kullanılan helile ağacının meyvesi’ (OM -, Hlh. *арур*, Ma. -) || GT (EUyg.) *arire* ~ *arure* ~ *āriri* ‘bir ilaç adı’ (← Soğd. ʾrwr(h) *arwar*, *arurā* ‘tıbbi bir bitki’, Toh. B *arirāk* ‘kara halile (Terminalia chebula Retz.)’ ← Sk. *harītakī* ‘sarı halile ağacı, Terminalia chebula’)

⁴⁰ Sözcük, *ariwun* olarak da okunabilir.

KM *asa-* ‘(bir şeye) asılmak, yapışmak’ (OM ^{MGT}*asa-* ‘bacaklarını açarak durmak’, Hlh. *acax*, Ma. *fasi-* ‘(kendini) asmak; (bir şeye) asılmak, yapışmak, tırmanmak’) || GT *has-* ~ *hās-*⁴¹ ‘asmak, takmak, bağlamak’

KM *asaman* ‘monorşid, tek testisi olan; büyüdükten sonra iğdiş edilen hayvan; asi, azılı, serkeş’ (OM –, Hlh. *асман*, Ma. –), KM *asamağ* (< *asama.ğ*) ‘iğdiş yaban domuzu’ (OM –, Hlh. *асмаз*, Ma. –) || GT *azma* ~ *azman* ~ *āzmān* ‘iğdiş, kısırlandırılmış; büyük, iri yarı, güçlü, kuvvetli; iğdiş koç veya aygır; dört yaşındaki koyun’

KM *asanki* ~ *asangki* ~ *asanggi* ‘sayısız’ (OM –, Hlh. –, Ma. *asanggi* ‘yüz katrilyon, sayısız, sonsuz’) || GT (EUyg.) *asanke* ‘Asamkhyeya çağı, sayılamayacak kadar uzun bir devir; sayısız, çok sayıda, pek çok’ (← Toh. A *asamkhe* ~ *asamkhye* ‘hesaplanamaz bir süre, muazzam uzun bir dönem’ veya Soğd. ʾsʾk *āsāk* ~ ʾsʾnk *āsānk* ‘sayısız’ ← Sk. *asamkhyeya* ‘sayısız, hesaplanamaz, çok büyük bir sayı’)

KM *asar* ‘büyük çadır, otağ; kule, çan kulesi, burç, köşk, süslü hafif yapı’ (OM –, Hlh. *acap*, Ma. *asari* ‘kule, taht odası, arşiv’) || GT (EUyg.) *ısrka* ‘saray, kule’ (krş. CC *asır* ‘düğün’)

KM *asiğ* ‘yarar, kazanç, kâr, çıkar’ (OM ^{ME}*asik*, ^{IM}*asig*, ^{IM}*asgan* ‘kazanç, mutluluk’, Hlh. *auuz*, Ma. *aisi*) || GT *asig* (< *as-*) ‘yarar, kazanç, kâr, çıkar’

KM (k.ö.) *asuri*⁴² ‘Asura, dev’ (OM –, Hlh. *acyypb*, Ma. *asuri*) || GT (EUyg.) *asure* ‘iblis, dev, bir şeytan sınıfının adı’ (← Toh. B *asüre* ‘iblis, şeytan’ ← Sk. *asura* ‘kötü ruh, iblis, hayalet, tanrıların düşmanı’)

KM *asuru* ‘pek, çok, pek çok’ (OM –, Hlh. *acap*, Ma. *asuru*) || GT *aşru* ‘pek çok, aşırı derecede’

KM *ata*ⁿ ‘iğdiş deve’ (OM –, Hlh. *am(аn)*, Ma. –) || GT *atan* ‘iğdiş deve’

KM *atar* ‘bakir toprak, işlenmemiş veya nadasa bırakılmış tarla’ (OM –, Hlh. *amap*, Bur. *amap*, Ma. –) || GT *atız* ‘sulama çukuru; suyun iki yanı arasındaki dar toprak parçası’ (krş. PP **ədas* ‘tarh, iki evlek arasındaki toprak parçası’ ← BT **ādas* ← GT **adaz* < GT *atız*)

⁴¹ DLT *ās-*, Tkm. *as-*, Hlç. *has-*.

⁴² Lal. 6b, 24a, Bod. 19a.

KM (k.ö.) *ay-a*⁴³ ‘aya, avuç içi’ (OM –, Hlh. –, Mgr. *ayağ* ~ *çayağ* ~ *xaya* [Nugteren 2011: 351], Dong. *xəiya* [Nugteren 2011: 351], Kgc. *çaya*, Ma. –) || GT *hāya*⁴⁴ ‘aya, avuç içi’

KM *ayağ-ka tegimlig* ~ *ayağ-a tegimlig* ‘saygıdeğer’ (OM^{PH} *ayaqa tegimlig* ‘keşiş’, Hlh. –, Ma. –) || GT *ayağka tægimlig* ‘saygıdeğer’

KM *ayağ-a*ⁿ ‘kâse, tas, çanak’ (OM^{MGT} *ayaqa*, HY *ayaqa*, ZY *a<y>yaqa*, ME *ayağa*, İM *ayağa*, TA *ayağa*, RS *ayağa*, PH *ayiqa*, Hlh. *аяга(н)*, Ma. –) || GT *añak* (< *aña*⁴⁵) ‘kap, kupa, kadeh, kâse’

◆ Kit. 阿札割只 *ā-zhá-gē-zhǐ* *acagaçi ‘bir unvan’⁴⁶ (Wittfogel–Fêng 1949: 432, 442, 476; Menges 1953: 73) (krş. KM *ayağaçi*ⁿ ‘hizmetçi’, OM^{SL} *ayağaçi* ‘hizmetçi’, RS *ayağaçi* ‘saki’, Hlh. *аягач* ‘hizmetçi’)

KM *ayiburçi* ‘konuşkan kişi’ (OM^{ME} *ailbura*⁴⁷, Hlh. *айварч*, Ma. –), KM *ayiburla*- ‘çok konuşmak’ (OM –, Hlh. *айварлах*, Ma. –) || GT *hāyi*- ‘söylemek, demek’ (krş. ET *ayı-k* ‘söz’)

KM (k.ö.) *ayiguçi*⁴⁸ ‘(dinî) danışman’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *ayguçi* ‘hakan adına emir veren, sözcü; bakan, vekil, din temsilcisi’

KM *ayil* (< *ayıl < *agıl) ‘aile, ev halkı, yerleşke, köy’ (OM^{MGT} *ayil*, ZY *ai[l]*, BY *ayil*, Hlh. *айл*, Ma. –) || GT *agıl* ~ *āgıl*⁴⁹ ‘agıl’ (krş. Mac. *ól* ‘domuz ahır, köpek kulübesi, kümes’, Far. *اغیل* *āgīl* ‘ağıl’)

◆ Tabg. 屋引 *wū-yǐn*⁵⁰ *agyıl / *agıl ‘ev’ (Shimunek 2017a: 326), Kit. 瓦里 *wǎ-lǐ* *hwal ‘kabile birimi’ (Wittfogel–Fêng 1949: 226, 430, 432)

⁴³ Lal. 49b.

⁴⁴ Tkm. *āya*, SUyg. *çaya* ~ *çayan*.

⁴⁵ krş. Dolg. *aña* ‘ağız’.

⁴⁶ Wittfogel–Fêng (1949: 432) ve Menges (1953: 73), bu unvanı GT *açkuçi* (< *açku+çi*) ‘hazinedar’ olarak yorumlamaktadır.

⁴⁷ Bu fiil, ME’de *ailburaksan kelen* = Çağ. *til* olarak geçmektedir.

⁴⁸ Turf. 69a1.

⁴⁹ DLT *agıl*, Tkm. *āgıl*, Hlç. *ayıl* (← Az.).

⁵⁰ EKBC *ʔok-in (Coblin 1994: 361–362, 453).

KM *ayirağ* ‘kımız’ (OM ^{HY}*ayiraq*, ^{BY}*aira[q]*, Hlh. *aǔpaz*, Ma. *ayara* ‘ekşi süt, ayran’, Şib. *ayaran* ‘ekşi süt, yoğurt’) || GT *ayran* ‘ayran’, BT **ayran* ‘ayran’ (> Çuv. *uyran*) (Çer. *yâra* ‘ayran’ ← Çuv. **yıra* < BT **īrag*) (krş. Mac. *író* ‘ayran’ ← BT **īrag*) (krş. Çin. 酪 *lào* EÇ **râk* ‘mayalı koyu sıvı, yoğurt, ekşi süt, kımız’ [Schuessler 2007: 345])

KM *ayu-* ~ *ayi-* ‘korkmak, ürkemek’ (OM ^{MGT}*ayu-*, ^{HY}*ayu-*, ^{ME}*ai-*, ^{TA}*ayu-*, ^{IM}*aya-*, ^{IM}*ayūla-* ‘tehdit etmek’, ^{RM}*aī-*, ^{PH}*ayi-* ~ *ayu-*, Hlh. *аюуx* ~ *aǔx*, Ma. -), KM *ayidasu*ⁿ ‘korku, üzüntü, dehşet’ || GT *ayın-* (< **ań-in-*) ‘korkmak’, GT *ańit*⁵¹ ‘korkutmak, tedhiş etmek’ (Çer. *oyem* ~ *oya* ‘korkmak, ürkemek’ ← Çuv. **oyă-* < BT **ayi-*) (krş. Mac. *ijeszt* ‘korkutmak’, Mac. *ijed* ‘korkmak, ürkemek’)

◆ Kit. ✱ <ai> **ayi-* ‘korkmak’ (Róna-Tas 2017: 143).

⁵¹ BK D 41 *ańit-*, ŞU D 8 *ayit-* (Şirin 2008).

B

KM *bacu-* ‘bastırmak, ezmek, sıkmak’ (OM –, Hlh. *базак*, Ma. –) || GT **baz-* > GT *bazgan* ‘büyük çekiç’, GT *baz(g)u*⁵² ‘oklava’ (krş. Mac. *buzogány* ‘sopa, topuz, gürz, su kamışı’)

KM *baçağ* ~ *maçağ* ‘oruç, perhiz’ (OM –, Hlh. *бацаз*, Ma. –) || GT *baçak* ‘oruç, perhiz’ (?← Soğd. p’ş *pāš* ‘oruç’)

KM *baçim* (< **batı.m*) ‘acele, tez, çabuk’ (OM –, Hlh. *бачим*, Ma. –) || GT *bat* (? *bāt*⁵³) ‘çabuk, derhal, hemen’

KM *badaj* ‘dörtlük, kıta, bent; cümle, paragraf’ (OM –, Hlh. *бадаз*, Ma. –) || GT (EUyg.) *padak* ‘mısra, dize, şiir; söz, deyiş’ (← Soğd. p’δ’k ‘yasa, kanun’ ← Sk. *pādaka* ‘herhangi bir şeyin çeyreği’)

KM *badar* ~ *badir* ~ *badr-a* ‘sadaka kâsesi’ (OM –, Hlh. *бадар*, Ma. *badar* ~ *badiri*) || GT (EUyg.) *patır* ‘kâse, tas, dilenci kâsesi’ (← Soğd. p’tr ‘sadaka kâsesi’ [Reck 2016: 424] veya Toh. A *pātār* ‘sadaka kâsesi’ ← Sk. *pātra* ‘kâse’)

KM *badm-a* ‘lotus, nilüfer’ (OM –, Hlh. *бадма*, Ma. *batman* ‘lotus çiçeği desenli süsleme’) || GT (EUyg.) *padma* ~ *padm-a* ‘nilüfer’ (← Sk. *padma* ‘lotus, lotus deseni’)

KM (k.ö.) *badman* ‘ağırlık birimi’ (OM ^{IM}*batma[n]* ‘yaklaşık bir kilogramlık ağırlık’, ^{RS}*batman*, Hlh. –, Ma. –) || GT *batman* ‘ağırlık birimi, ölçek’ (?← Yun. πέντε μῶ ‘beş mina (ağırlık birimi)’, Far. من *man* ‘ağırlık birimi’)

KM *bağ* ‘bağ, demet, deste, grup, küme, takım’ (OM ^{ME}*bağ*, Hlh. *баз*, Ma. –) || GT *bāg* ‘bağ, demet; birleşik boylar’

KM *bağsi* ‘hoca, öğretmen’ (OM ^{HY}*bağsi*, ^{BY}*ba[q]şi*, ^{PH}*bağsi*, Hlh. *багси*, Ma. *baksi*) || GT *bağsi* ‘hoca, öğretmen’ (← Çin. 博士 *bó-shì* ‘saray hocası’)

KM *bağta-* ‘sığmak’ (OM ^{MGT}*bağta’alda-*, ^{ME}*bağta-*, Hlh. *базmax*, Ma. *bakta-* ‘içermek, kapsamak’, Evk. *bat-* ~ *bati-*, Sol. *bakta-* ~ *batta-*, Neg. *bat-* ~ *bati-*) || GT *bat-* (?<

⁵² Kî *bazu* ‘oklava’.

⁵³ Tkm. *bādına* ve Tkm. *bāda-bat* biçimleri uzun ünlüye işaret ederken, Osm. *batun* sözcüğü aksini göstermektedir.

**bakta-* ‘batmak, içine girmek, sığmak’, BT **bat-* ‘batmak, gömülmek’ (> Çuv. *put-*, *pitan-*, *pıtar-*) (krş. PS **pât-* ‘dalmak, batmak’)

KM *baya-*⁵⁴ (< **baga-* < **boka-*) ‘dışkılamak, (bağırsak) hareketlenmek’ (OM ^{ME}*bāsun*, ^{TA}*bāsun*, ^{SL}*bağasun*, ^{RS}*bağasun*, ^{IM}*bāsun*, Hlh. *baax*, Ma. –) || Tü. **bok+a-*⁵⁵ ‘dışkılamak’ < GT *bok* (~ *bōk*⁵⁶) ‘bok, dışkı; küf’, BT *bok ‘dışkı, gübre; cüruf, metal küfü; kulak pislği’ (> Çuv. *pāh*)

↳ KM *boğ*, KM *boki*

KM *bayala-* ~ *bala-* ‘(yara) kabuk bağlamak; iltihaplanmak’ (OM –, Hlh. *baalax*, Ma. –) || GT *bā ‘yara’ > GT *bālig* (< **bā+lig*) ‘yara; yaralı’, GT *bāş* (< **bā+ş*) ‘yara’, GT *balık-* (?< **baş+ık-*) ‘yaralanmak’

KM *bayatur* ‘kahraman, cesur’ (OM ^{MGT}*ba’atur*, ^{HY}*ba’atur* ~ *bātur*, ^{ME}*bādur*, ^{TA}*bahadur*, ^{IM}*bahadur*, ^{AG}*bahatur*, Hlh. *baamap*, Ma. *baturu* ~ *batoru*, Evk. *bagadi*) || GT *bagatur*⁵⁷ ~ *batur* ‘bahadır, yiğit, kahraman’ (Çuv. *pattār* ‘kahraman; kuvvetli, güçlü’ ← Tat. *batır* ‘bahadır’) (krş. Mac. *bátor* ‘cesur’, Far. *بهادر* *bahādūr* ‘kahraman, yiğit’) (?← Xiongnu 冒頓 *mòdùn* EÇ *mbágätur < Eir. *bagā* ‘tanrı, hükümdar’ + *tur ~ *twir [Beckwith–Kiyose 2018: 154])

KM *bağ-a* ‘kurbağa’ (OM ^{NK1}*bağa*, ^{NK2}*bāğa*, Hlh. *baax*, Ma. –) || GT *bāka* ‘kurbağa, kaplumbağa’ (krş. Mac. *béka* ‘kurbağa’)

KM *bağayu* ~ *bağau* ~ *bağuu* (< *bakagu) ‘guatr’ (OM –, Hlh. *baxyy*, Ma. –) || GT *bokok(i)*⁵⁸ ‘guatr, boğaz, damağın altı, (kuşta) kursak; ağaçlı dallı budaklı büyüme; gonca’

⁵⁴ ŞL *bağasun* ‘dışkı’ ve RS (199B2) *bağasun* ‘insan dışkısı’ sözcükleri *bağa-* şekline işaret etmektedir. Ayrıca, SUyg. *p^haqā-* ~ *paqa-* ‘dışkılamak’ fiili de kaynağı belirsiz bir alıntı olarak Mo. **baka-* biçimine işaret etmektedir. Tü. /k/ : Mo. /ç/ ve Tü. /o/ : Mo. /a/ ses denkliklerinin –nadir de olsa– örnekleri mevcuttur (bk. KM *kojosun*, KM *uyurğ-a* ~ *urğ-aⁿ*, KM *tarag*).

⁵⁵ DLT’de bu anlamda *bokla-* sözcüğü kullanılmaktadır.

⁵⁶ Ünlü uzunluğu sadece DLT’de tanıklanmıştır.

⁵⁷ /g/’li biçim, yalnızca Or. 8212/77 numaralı yazma parçasında özel isim olarak görülmektedir: *b(a)gatur çigşi* (Yıldırım et al. 2013: 471–472).

⁵⁸ EUyg. *bokok*, DLT *bokak* ~ *bokuk*, Çağ. *bukak* ~ *bugak* (R IV 1802, 1806), Kİ *bogag*, BM *bogagi*, KK *bogak*, Kzk. *bugak* (R IV 1805), Kırğ. *bokok* ~ *bogok*, Alt. *bogok*, Hak. *poğo*, Tel. *pogok*.

KM *bal* ‘bal’ (OM ^{BY}*bal*, ^{ME}*bal*, ^{İM}*bal*, ^{ŞL}*bal*, ^{RS}*bal*, Hlh. *бал*, Ma. –) || GT *bāl* ~ *bal* ‘bal’, BT **bal* veya **bāl* ‘bal’ (> Çuv. *pıl*)

KM *balçığ* ‘balçık, bataklık, çamur’ (OM ^{ME}*balçık*, Hlh. *балчуз*, Ma. –) || GT *balçık* ‘çamur, balçık, bataklık’ (krş. Mac. *balkány* ‘çamurlu yer, bataklık’)

KM *balçır* (< **baltır*) ‘bebek, çocuk, genç’ (OM –, Hlh. *балчир*, Ma. –) || GT (DLT) *baldir* ‘ilgili dönemin en başında gerçekleşen’ (krş. Alt. *baldar* ‘çocuklar’)

KM *balçırğan-a* ~ *baldarğan-a* ‘baldıran otu’ (OM –, Hlh. *балчиргана*, Ma. –) || GT *baldirğan* ~ *baltırğan* ‘baldıran otu’, BT *baltırğan* ‘tavşancıl otu’ (> Çuv. *pultāran* ~ *pultran*) (krş. Mac. *bojtorján* ‘dulavrat otu, Arctium’)

KM *balğasu*ⁿ (< **balaka*) ‘şehir, kasaba’ (OM ^{MGT}*balaqasu(n)*, ^{HY}*balaqasun*, ^{ZY}*balaqasun*, ^{BY}*bal[g]asun*, ^{ME}*balğasun* ~ *balğasun*, ^{TA}*balğasun*, ^{ŞL}*balakasun*, ^{İM}*balğasun*, ^{RS}*balğasun*, ^{PH}*balaqasun*, (çoğ.) *balaqad*, Hlh. *балгас*, Ma. –) || GT *balık* ~ *bālık* ‘şehir’

KM *balğu* ‘ılgın ağacı’ (OM –, Hlh. *балгана*, Ma. –) || GT *balgun*⁵⁹ ‘ılgın ağacına benzeyen bir çalı’

KM *balıng* (< **bali.ŋ*) ‘tanrılara sunulan yiyecek’ (OM –, Hlh. *балин*, Ma. –) || GT (EUyg.) *balı* ‘kurban, haraç, bağış’ (← Sk. *balı* ‘adak, kurban, bağış; yemek sunusu’)

KM *balta* ‘balta’ (OM –, Hlh. *балт*, Ma. –) || GT *baltu* (? *balto*) ~ *baldu* (? *baldo*) ‘balta’, BT **barto*⁶⁰ ‘balta’ (> Çuv. *purtā*) (?← Ak. *paštu(m)* ~ *pāltu* ‘balta, keser’) (krş. Mac. *balta* ‘balta’)

KM (k.ö.) *bañçaki*⁶¹ (I) ‘beş kişiden oluşan’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *pañçike* ‘beşten oluşan’ (← ? ← Sk. *pañcaka* ‘beşten oluşan, beşten yapılmış, beşlik bir grup’)

⁵⁹ DLT *bolguna* ~ *malguna*, Kirg. *balgun*, YUyg. *malgun* (Shaw 1878: 226).

⁶⁰ BT **barto* (> Çuv. *purtā*) biçimi, GT *balto* sözcüğüne *-r* : *-l* denkliği yüzünden bire bir uymamaktadır ve bu nedenle soydaşlıkları şüphelidir. Poppe (1953), Genel Türkçe sözcükten ayrı tuttuğu Bulgar Türkçesi sözcüğü EFar. **paraθu-* ‘balta’ biçiminden bir alıntı olarak değerlendirmektedir.

⁶¹ Lal. 34a, 41a, 42b.

KM (k.ö.) *bañçaki*⁶² (II) ‘bir Yakşa’nın adı’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *pañçike* ‘bir Yakşa’nın adı’ (← ? ← Sk. *Pāñcika* ‘bir Yakşa’nın adı’)

KM *bandida* ‘bilgin, âlim, hoca’ (OM –, Hlh. *бандид*, Ma. *bandi*) || GT (EUyg.) *pandit* ~ *pandida* ‘bilgin, âlim, çok bilgili’ (← Sk. *pañđita* ‘bilgin, âlim, eğitilmiş kişi, hoca, filozof’)

KM *baramanu* ‘en küçük toz zerreciği; atom, molekül’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *paramanu* ‘atom, zerre, parçacık’ (← Toh. A/B *paramāṇu* ~ *paramānu* ‘atom’ ← Sk. *paramāṇu* ‘sonsuz küçük bir parçacık veya atom’)

KM *barinirvan* ‘tam nirvana veya tamamen yok olma’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *parinirvan* ‘tam nirvana, eksiksiz nirvana’ (← Soğd. *prnnyrβ³n parnirvān* ‘kurtuluş’ ← Sk. *parinirvāṇa* ‘tam nirvana, eksiksiz nirvana’)

KM *barkira-* ‘bağırarak, böğürmek’ (OM –, Hlh. *бархурах*, Ma. –) || GT *bākır-* ~ *bakra-* ‘bağırarak, haykırmak’

KM (k.ö.) *barman*⁶³ ~ (Less.) *biraman* ‘Brahman’ (OM –, Hlh. *барман*, Ma. –) || GT (EUyg.) *braman* ‘Brahman’ (← Toh. A *brāmaṇ* ~ *brāhmaṇ* ~ *prāmaṇ* ~ *prāhmaṇ* ~ *prāmṇaṇ* ‘Brahman’ veya Soğd. *pr³mn* ~ *pr³m³n* ~ *pr³³m³n* ~ *pr³³mn* *prāman* ~ *brāman* ~ *b/prāman* ‘Brahman’ ← Sk. *Brāhmaṇa* ‘tanrısal bilgiye sahip olan, Brahman’)

KM *bars* ~ *bers* ‘kaplan, pars’ (OM ^{MGT}*bars* ~ *barus*, ^{HY}*bars*, ^{BY}*ba[r]s/bar*, ^{ZY}*bars*, ^{ME}*bars*, ^{İM}*bars*, ^{TA}*bars*, ^{SL}*bars*, ^{RS}*bars*, ^{NK1}*arслан*, ^{AGT}*bars*, ^{PH}*bars*, Hlh. *бар* ~ *барс*, Ma. –) || GT *bars* ‘pars, leopar’

KM *basa* ‘sonra, yine, tekrar, daha’ (OM ^{MGT}*basa*, ^{HY}*basa*, ^{ME1}*basa*, ^{İM}*basa*, ^{SL}*basa*, ^{PH}*basa*, Hlh. *бас*, Ma. –) || GT *basa* ‘sonra, yine, tekrar, daha’ (← Soğd. *ps³*, *ps³h* *pasā* ‘sonra, sonradan, diğer taraftan’)

◆ Kit. 𐰇𐰣𐰚 <b.as> *bas ‘tekrar, sonra, ondan sonra’ (Kane 2009: 82; Shimunek 2017a: 327; Ōtake 2017: 202; Wu-Róna-Tas 2019: 55)

⁶² Lal. 15a.

⁶³ Bod. OS I/8b 12.

KM *basal-a* ‘hâlâ, yine, tekrar, sonra da’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (KB 484) *basala* ‘sonra’

KM (k.ö.) *basar*⁶⁴ ‘(*basar balğasun* ikilemesinde) saray; pazar’ (OM ^{ME}*bazar*, Hlh. –, Ma. –) || GT *bāzār*⁶⁵ ‘çarşı, pazar’ (← Far. بازار *bāzār* ‘pazar, market’)

KM *basilağ* ‘bir tür peynir’ (OM ^{HY}*bişlaq*, ^{BY}*biş(i)la[q]*, ^{ME}*bışlak*, ^{İM}*bişlağ*, ^{RS}*bışlak*, Hlh. *башлаг* ~ *бяслаг*, Ma. –) || GT (OTi) *bışlak* ‘bir tür peynir’

KM *basu-* ‘aşağılamak, hor görmek, önemsememek’ (OM –, Hlh. *басах*, Ma. *basu-* ‘alay etmek’) || GT *bas-* ‘basmak, bastırmak, baskın yapmak, alt etmek, yenmek, aşağılamak’ (krş. Mac. *baszik* ‘sikmek’)

KM *bayan* ‘zenginlik, bolluk; zengin, varlıklı’ (OM ^{MGT}*baiyan*, ^{HY}*bayan*, ^{ME}*bayan*, ^{İM}*bayan*, ^{RS}*bayan*, ^{PH}*bayaci*’u:l- ‘zenginleştirmek’, Hlh. *баян*, Ma. *bayan*) || GT *bāy* ‘zengin, varlıklı’, BT **bāy-* ‘zengin olmak’ (> Çuv. *puy-*) (krş. PY [W] **bājəŋ* ‘çok’)

KM *bayi-* ‘olmak; var olmak; kalmak, yaşamak, oturmak’ (OM ^{MGT}*baiyi-* ‘durmak’, ^{HY}*bayi-* ‘ayakta durmak’, ^{ME}*bayi-* ‘durmak’, ^{SL}*bayiğü* ‘duru’, ^{İM}*bay-*, ^{RS}*baiqsan* ‘ayakta’, ^{PH}*bayi-*, Hlh. *байх*, Ma. –) || GT *bār* (< **bā-*) ‘var, mevcut’, BT **bār* ‘var, mevcut’ (> Çuv. *pur*)

◆ Kit. 𐰇𐰺 <bai> (?) ~ 𐰇𐰺𐰽 <bai₂> (?) ‘hareketsiz kalmak, durmak’ (Kane 2009: 41–42, 87⁶⁶; Wu–Róna–Tas 2019: 57–58)

KM *bayidasu*ⁿ ~ *bayitasu*ⁿ (< **bayital.sun*) ‘henüz yavrulamamış üç-dört yaş arası hayvan, kısır’ (OM –, Hlh. *байџас*, Ma. –) || GT (OTi) *baytal* ‘kısırak’

KM *bayiğal* ‘Baykal gölü’ (OM –, Hlh. *байгал*, Hmg. *Baigul* [Janhunen 1996], Ma. –) || GT **bāy+kōl*⁶⁷ ‘zengin göl’

KM *beçi*ⁿ ~ *biçi*ⁿ ~ *meçi*ⁿ ‘maymun’ (OM ^{HY}*beçin*, ^{BY}*beçin/böçin* ~ *meçin/möçin*, ^{ME}*beçin*, ^{SL}*piçin*, ^{RS}*biçin*, ^{NK1}*becin*, ^{PH}*beçin* ~ *biçin*, Hlh. *мэч(ун)* ~ *бич(ун)*, Ma. –) || GT *bēçin* ‘maymun’ (← ?) (krş. Far. *بيچين* *bēçin* ‘maymun (yılı)’)

⁶⁴ Lal. 15b13, 32b3.

⁶⁵ Sözcük, Türkçede ilk olarak Karahanlı Türkçesinde tanımlanmıştır: TIEM 73 *bāzār*, Tefs. *bazār*.

⁶⁶ Kane 2009, ilgili karakterleri <kê> olarak okumaktadır.

⁶⁷ krş. Yak. *baygal* ‘deniz, okyanus’, Dolg. *baygal* ‘deniz; nehir, akarsu’.

KM *beder* ~ *bider* ‘hayvanların derisindeki çizgiler, lekeler, benekler; süs, süsleme; metal, taş ya da ahşap üzerine kazınmış desen’ (OM –, Hlh. бѹдѣр, Ma. *bederi*, Şib. *biter* ‘(derideki) lekeler’) || GT *bädiz* ‘süs, süsleme, bezek’

KM (k.ö.) *bedüyün* ~ *büdüyün* ~ (Less.) *büdüyün* ~ *bidüyün* (< **bedü.gün*) ‘geniş, büyük, kocaman’ (OM ^{BY}*büdü*’ün ‘kalın’, ^{ME}*bidün* ‘kalın’, ^{SL}*bidün* ‘büyük’, ^{IM}*bidün* ‘kaba, şişman’, ^{RS}*bidün* ‘şişman’, Hlh. бѹдѣн, Ma. *bedun* ‘sağlam’, Evk. *budung* ‘geniş’) || GT *bädü-* ‘büyüme; artmak, çoğalmak’

KM *beke* ‘mürekkep’ (OM ^{HY}*beke*, ^{ZY}*beke*, ^{ME}*beke*, Hlh. бѣх, Ma. *behe*) || GT *mäkä* ~ *mäkkä* ‘siyah mürekkep’ (← Çin. 墨 *mò* ‘mürekkep’)

KM *beki* ‘güçlü, sıkı, sağlam’ (OM ^{MGT}*bekile-* ‘müdafaa etmek’, ^{HY}*bekile-* ‘savunmada durmak’, ^{ME}*bekit-* ‘berkitmek’, Hlh. бѣх, Ma. *beki*) || GT *bäk* ‘sert, sağlam, sıkı, pek’

KM *bel* ‘bel’ (OM ^{ME}*bel*, Hlh. бѣл, Ma. –) || GT *bēl* ‘bel’

KM *belçir* ‘çatal, kesişme noktası, kavşak’ (OM ^{MGT}*belçir* ‘koyak, nehir (ağzı)’, ^{ME}*belçil* ‘otlak’, Hlh. бѣлчир ~ билчир, Ma. –) || GT *bältir* ~ *bäldir* ‘iki veya daha fazla yolun veya nehrin kesiştiği nokta, kavşak’

KM (k.ö.) *belder*⁶⁸ ~ *bildar* (?< **belte.r*) ‘dış görünüş, fiziksel görünüş’ (OM –, Hlh. бѣлѣр, Bur. *beye belder*, Kalm. *bildr̄*, *bildr̄^p* ‘kendine has olmak, özel olmak’, Ma. –) || GT *bät* (< *bält ?) ‘yüz, çehre, suret’, BT *bät ‘ön, yan, huzur’ (> Çuv. *pat*) (Çuv. *pit* ‘yüz, çehre’ ← Tat. *bit* ‘yüz’) (krş. Toh. A *arämpāt* ‘görünüş, figür, güzellik’, Toh. B *erepate* ‘şekil, biçim’ < (*aräm/ere+*) PToh. *pāte ?← Sk. *bhāti-* ‘ihtişam, ışık’)

KM *beleg* ‘armağan, hediye’ (OM ^{TA}*belek*, Hlh. бѣлѣг, Ma. –) || GT *beläk* ~ *bäläk* ‘armağan, hediye’ (krş. KS бѣлѣгъ ‘hediye; işaret, simge’)

KM *beleng* ‘mühtehcen veya uygunsuz sözler; sıçrayan Fransız sendromu, Latah’ (OM –, Hlh. билэн ~ бѣлэн, Ma. –) || GT *bäliḡ* ‘korku, endişe, panik’

⁶⁸ HC 2a5 *bey-e belder* ‘boy pos, endam, fiziksel görünüş’.

KM *belge* ‘işaret, alamet, belirti; kehanet’ (OM ^{MGT}*belge*, ^{HY}*belge*, ^{ME}*belge*, ^{RS}*belge*, ^{PH}*belge*, Hlh. бэлэг, Ma. –) || GT *bälgü* (?< *bäl-⁶⁹) ‘işaret, alamet, belirti’, BT *bälgü > *bälü ‘işaret, alamet, belirti; mezar taşı’ (> VB *belü*, Çuv. *pală ~ pallă*⁷⁰) (krş. KS бѣлѣгъ ‘hediye; işaret, simge’, Mac. *bélyeg* ‘mühür, işaret’)

KM *belkeyüsü*ⁿ (< *belke.yü.sü*ⁿ) ‘gövdenin üst kısmı, bel’ (OM –, Hlh. бэлхүүс, Ma. –) || GT *bēl* ‘bel’, BT *bēlik (< **bēl+ik*) ‘bel’ (> Çuv. *pilëk*)

KM *berbeyi-* (< **berpe.yi-*) ‘ürpermek, üşümek, soğuktan uyuşmak; korkmak, ürkmek’ (OM –, Hlh. бэрбуйх, Ma. *bere-* ‘korkudan veya öfkeden dili tutulmak, topal olmak’) || GT *bāz-* ‘titremek, sallanmak, korkmak, ürkmek, ürpermek’

KM *ber-e* ‘bir uzunluk ölçüsü (yaklaşık iki kilometre)’ (OM –, Hlh. бээр, Ma. –) || GT *berä ~ bārä* ‘uzunluk ölçüsü, mil’ (?← Toh. A *pār* ‘ok’, Toh. B *prere* ‘ok’, Toh. A *pārra-krase* ‘bir ok atımı mesafe’)

KM *beri* ‘gelin’ (OM ^{HY}*beri*, ^{ME}*beri*, ^{BY}*beri*, ^{ZY}*beri*, ^{TA}*beri*, ^{RS}*beri*, ^{RM}*barī*, Hlh. бэр, Ma. –) || BT *bēri (< *bēr-*) *‘verilen bir şey’ (krş. Mac. *bér* ‘yevmiye, ödeme, kira’)

KM *beriy-e*ⁿ (< *beriyen < *berigen*) ‘destek, sopa, asa, baston; kamçının sapı’ (OM ^{MGT}*berī’e*, ^{IM}*beriyē*, ^{SL}*bérie*, ^{RS}*berie*, Hlh. бэрээ(и), Ma. *berge*) || GT *bärgä* ‘değnek, sopa, kamçı’ (?← Tib. *ber-ka* ‘sopa, değnek, baston’)

KM *berke* ‘güç, çetin, zor’ (OM ^{MGT}*berke*, ^{HY}*berke*, ^{ME}*berke*, ^{IM}*berke*, ^{RS}*berke* ‘zor; değerli’, ^{RM}*barkā* ‘pahalılık, maliyet’, ^{AG}*Berk’ē*, Hlh. бэрх, Ma. –) || GT *bärk* ‘sert, katı, sağlam, kuvvetli’ (?← Toh. A *prākār* ‘sert, sıkı, güçlü, şiddetli’, Toh. B *prākre* ‘sabit, sıkı, sert, katı’)

KM *berseyüü* (< **berse.yü*) ‘sertlik, nasır, şişlik, tümör, yumru’ (OM –, Hlh. бэрцүү, Ma. –) || GT *bēz*⁷¹ ‘bez, beze, gudde, yumru’, BT *bār ‘bez, şişlik, ur’ (> Çuv. *par*) veya GT *bärç*⁷² ‘bez, şiş, şişkinlik’ (krş. Kzk. *berişäk* ‘tümördeki yoğun irin’ [Budagov 1869: I/252]) veya GT (DLT) *bars* (? *bärs*) ‘vücuttaki kabartı’

⁶⁹ krş. Ma. *bele-* ‘masum birine yanlış suçlamayla zarar vermek’ (?< *‘göstermek’).

⁷⁰ Çuv. *palāk ~ palkā* ‘işaret, alamet, belirti, eser, anıt’ sözcüğü ise Tatar Türkçesinden eski bir alıntıdır.

⁷¹ EUyg. *bāz*, DLT *bēz*, Tkm. *māz*, Tuv. *bes*.

⁷² Tkm. *berç*, Alt. *berç*.

KM *berte-* ‘yaralanmak, incinmek’ (OM ^{MGT}*berte-* ‘yaralamak’, ^{MGT}*mer* ‘yara’, Hlh. *бэртэx*, Ma. *berte-* ‘kirletmek’) || GT *bärt-* (< **bär-t-*) ‘yaralamak, incitmek’ veya GT *bärt* (< *bär-t) ‘yara, yaralama’ (krş. Mac. *börtön* ‘hapis, hapishane’)

KM *bertegçin* ‘aptallık, cahillik; dar kafalı veya aydınlanmamış kişi; aptal, cahil’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *pardağçan* ~ *partağçan* ~ *prtağçan* ‘basit insan, sıradan insan’ (← ? ← Sk. *pr̥thagjana* ‘(Budizme inanmış) sıradan insan’)

KM *biba* ‘dört veya altı telli bir çalgı, lavta, gitar’ (OM –, Hlh. –, Ma. –), KM (Bo.) *bibalig* ‘bir tür gitar’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *biba* ‘lavta, gitar’ (← Çin. 琵琶 *pípá* ‘Çin lavtası’)

KM *biçi-* (< **biti-*) ‘yazmak’ (OM ^{MGT}*biçi-*, ^{HY}*biçi-*, ^{ME}*biçi-*, ^{İM}*biçi-*, ^{RM}*biti-*, ^{PH}*biçi-*, ^{GK}*bit* ‘ik’ç’i, Hlh. *бичух*, Ma. *bithe* ‘kitap; mektup’, Cür. *bitehe*) || GT *biti-* ‘yazmak’ (krş. Mac. *betű* ‘harf’)

◆ Tabg. 比德真 *bǐ-dé-zhēn* *bitigçin ‘kâtip, yazman’ (Boodberg 1936: 170, Bazin 1950: 300–301, Ligeti 1970: 298–302, Tekin 1993a: 25–26; Vovin 2007: 196, Shimunek 2017a: 156–157), Tabg. 拂竹真 *fú-zhú-zhēn* **bitigüçin*⁷³ ‘posta görevlisi’ (Bazin 1950: 303)

KM *biçil* ~ *bisil* ‘küçük, kısa boylu’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *bäçäl* (~ *beçäl*)⁷⁴ ‘kötürüm, sakat, topal’

KM *bila-* (< **bila-*) ‘sürerek kaplamak, sürmek, yaymak; kirletmek’ (OM –, Hlh. *бѣлах*, Ma. –), KM *bilça-* (< **bila-ça-*) ‘her yere sürmek, bulaştırmak; çamura düşmek’ (OM –, Hlh. *бѣлѣax*, Ma. *bilça-*), KM *bilda-* (< **bila-da-*) ‘sürmek, bulaştırmak, yaymak’ (OM –, Hlh. *бѣлѣax*, Ma. –) || GT *bış-*⁷⁵ ‘sürmek; kirletmek’

KM *bilçuu* (< **bialça.gu*) ‘şişlik, kabarcık, çıban’ (OM –, Hlh. *бѣлѣуу*, ?Ma. *bulcan* ‘derideki şişlik’) || GT *bāş* (< **b(i)ālčǎ*) ‘yara, apse, çıban’

⁷³ Kelimenin Çince transkripsiyonu, *bitigüçin şeklinden ziyade *putuğçin veya *pütüğçin şekline işaret etmektedir.

⁷⁴ EUyg. *bäçäl*, CC *bäçäl*, Kİ *biçäl* ~ *bäçäl*, Krç-Blk. *beçel*, Trk. ağ. *beçal* ~ *beçil*.

⁷⁵ Yak. *bis-*, Dolg. *bis-*. DLT *bis* (*bis* ?) ‘tortu, katran gibi bir şey’ sözcüğü de *bış veya *bış olarak düzeltilip bu fiille ilişkilendirilebilir. Diğer yandan, Trk. *pis* ‘kirli’ sıfatı DLT’de geçen sözcükle soydaşsa /s/ ünsüzünü teyit eder niteliktedir.

KM *bileçüg ~ bileçüg ~ biliçeg ~ bilüçeg ~ büleçeg ~ bülüçüg ~ bilisüg* ‘yüzük’ (OM^{ME} *bilezük*, Hlh. *бялжиг*, Ma. -) || GT *bilä(r)zök* ‘bilezik’ (krş. KS *бѣльчюгъ* ‘yüzük’, Mac. *bilincs* ‘pranga, köstek’)

KM *bileyüü ~ bileü* ‘bileği’ (OM^{MGT} *bile’üde-* ‘bilemek’, ^{ME1}*bilü*, ^{SL}*bile’ü*, ^{IM}*bile’ü*, ^{RS}*bileü*, Hlh. *билүү*, Ma. -) || GT *bilägü* ‘bileği’

KM (k.ö.) *bilge*⁷⁶ ‘bilgelik’ (OM^{MGT} *Bilge* ‘kişi adı’, ^{ME}*bilge* ‘bilgelik’, Hlh. -, Ma. -) || GT *bilgä* ‘âlim, bilge, bilgili kişi; bilgelik, hikmet’

KM (Shō.) *bilge bilig ~ belge bilig* ‘(en yüce) bilgelik, içgörü, irfan’ (OM -, Hlh. *бэлэг билиг*, Ma. -) || GT (EUyg.) *bilgä bilig* ‘bilgelik, bilgi, manevi yetenek’

KM *bilig* ‘akıl, zekâ, idrak; bilgi, bilim; Cengiz Kağan’ın özdeyişleri’ (OM^{ME} *bi-lik*, ^{PH}*bilig*, Hlh. *билиг ~ бэлэг* ‘yetenek, kabiliyet’, Ma. -) || GT *bilig* ‘akıl, zekâ, idrak; bilgi, bilgelik, bilim; bilinç’

KM (k.ö.) *bilir*⁷⁷ ‘üflemlerli bir çalgı’ (OM -, Hlh. -, Ma. *bileri* ‘sekiz delikli ve metal ağızlıklı üflemlerli bir çalgı, *sona*’) || GT (EUyg.) *bilir* ‘flüt’

KM (k.ö.) *bimba*⁷⁸ ‘bir tür meyve’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *bimba* ‘kırmızı meyve, yemiş’ (← Sk. *bimba* ‘parlak kırmızı sukabakları veren bir bitki, *Momordica Monodelpha*’)

KM *binvad* ‘sadaka’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *pinvat* (~ *pinpat* ~ *pinput*) ‘sadaka’ (← Toh. A *pinwāt* (*pintwāt*, *pinnwāt*) ‘sadaka’ ← Sk. *piṇḍapāta* ‘sadaka olarak verilen yiyecek’)

KM *bir ~ biyir*⁷⁹ ‘yazı veya boya fırçası’ (OM -, Hlh. *биүр*, Ma. *fi*, Cür. *fi*) || GT *bir* (? *bīr*) ‘yazı veya boya fırçası’ (← Çin. 筆 *bǐ* ‘yazı fırçası’)

⁷⁶ Turf. 81a11 *ele küci eyin bilge surtaqu aran elçi yabulbasu* [...], Arc. III: 8-1 *möngdel ügei ünün bilge-iyer tegüs nayirayuluğsan burkan-u ulus-aça* [...], Bod. OS I/8a 11-12 *ker be dayunu bilge möngke ele bügesü*.

⁷⁷ Lal. 2b, 10b, 11a.

⁷⁸ Lal. 28b, 61b.

⁷⁹ Mo. *biyir* > *biyir* → Tuv. *biyir* ‘fırça’.

KM *birayu*ⁿ ‘iki yaşındaki buzağı’ (OM ^{MGT}*bura’u*, ^{ME}*bura’u* ~ *burū*, Hlh. *бярүү*, Ma. –, Şib. *boro* ‘buzağı’) || GT *bızaqu*⁸⁰ ~ *buzagu* ‘buzağı’, BT **biraqu* veya **buragu* ‘buzağı’ (> Çuv. *pāru*) (krş. Mac. *borjú*, Buruşaski *birágo* [Rybatzki 2010: 154-155])

KM *birid* ~ *biriti*⁸¹ ‘aç ruh, açlık iblisi’ (OM –, Hlh. *бурд*, Ma. *birit* ‘canavar’) || GT (EUyg.) *pret* ‘aç ruh’ (← Toh. A *pret* ‘hayalet, kötü ruh, iblis, şeytan’ veya Soğd. *pr’yt pret* ‘aç ruh’ ← Sk. *preta* ‘ölü, müteveffa; ölü bir kişinin ruhu; hayalet, kötü varlık’)

KM (k.ö.) *bisaçi*⁸² ~ (Less.) *bişaçi* ‘kötü ruh, insan yiyen iblis’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *pişaçe* ‘bir şeytan sınıfının adı’ (← Sk. *piśāca* ‘et yemeyi seven bir şeytan sınıfının adı’)

KM (k.ö.) *bisiyun* ~ (Less.) *bisiyu* ~ *busiyu* ‘zeki, akıllı, hızlı düşünen; uyanık; hızlı, çabuk’ (OM ^{HY}*bişi’un*, ^{ME}*bişūn*, ^{RM}*bīṣūn*, Hlh. *быууу*, ?Ma. *bişun* ‘pürüzsüz, düz; yemek konusunda ölçülü (kişi)’) || GT *bışıq* ‘pişmiş; olgun; kuru; (metal için) işlenmiş; gayretli; olgun, tecrübeli (kişi)’

KM *bisil-* ~ *bisilğa-* (< **bisil-*⁸³) ‘düşünmek, meditasyon yapmak, tasavvur etmek; kendini bir şeye hevesle vermek, azmetmek, alıştırmaya yapmak’ (OM –, Hlh. *бясалгах*, Ma. –) || GT (EUyg.) *bışrun-* (< *bış-ur-un-*) ‘meditasyon yapmak, alıştırmaya yapmak, alıştırmaya yaparak ustalaşmak, uygulamak’

KM *bisire-* (< **biti.re-*⁸⁴) ‘inanmak, tapmak, tapınmak; çok sevmek, hayran olmak; saygı duymak, hürmet etmek, takdir etmek’ (OM ^{MGT}*büşire-*, ^{HY}*büşire-*, ^{HY}*bişire’ül* ‘iyi niyet’, ^{PH}*büşire-*, Hlh. *буурəх*, Ma. –) || GT *bit-* ~ *büt-* ‘inanmak, tapmak, bağlanmak, iman etmek; güvenmek’

⁸⁰ Sözcük **bız+a-gu* olarak tahlil edilebilir. **Bız* ~ **buz* kökü, Trk. ağ. *bızla-*, *buzla-*, *buzla-* ‘inek doğurmak’ fiillerinde korunmuş olabilir.

⁸¹ Pañc. 24b.

⁸² Pañc. 4b.

⁸³ Moğolca sözcüğün Türkçe *bışrun-* fiilinin doğrudan karşılığı olmadığı açıktır. Alıntılanma sırasında benzeşme rol oynamış olmalıdır.

⁸⁴ Mo. *t > s* değişimine diğer bir örnek olarak KM *silta-* ‘sebepl olmak, bahane bulmak’ (← GT *tilta-* ‘sebepl olmak, bahane aramak’) fiili gösterilebilir.

KM (k.ö.) *biy tas* ~ *buy tas* ‘yazıt taşı’ (OM^{MGT}(*Torbi*) *Taş* ‘kişi adı’ [Rachewiltz 1972: 319], Hlh. –, ŞYug. *taş* [Nugteren 2011: 235], Mgr. *taş* ~ *taşı* [Nugteren 2011: 235], Bao. *taş(i)* [Nugteren 2011: 235], Kgc. *tḫaši* [Nugteren 2011: 235], Dong. *taş* [Nugteren 2011: 235], Ma. –) || GT (EUyg.) *pi taş* ‘yazıt taşı’ (← Çin. 碑 *bēi* ‘anıt, yazıt, taş levha’ + GT *tāş* ‘taş’)

KM *boco* ‘tortu, posa, kesilmiş sütün suyu’ (OM –, Hlh. 𐎠𐎢𐎡, Ma. *bacu* ‘arki’nin tortusu’, Cür. 勃蘇 *bó-sū* ‘şarap’ [Franke 1999: 57]) || GT *boza* ‘boza’ (Çer. *pura* ‘bira’ ← BT *bora veya *bura ‘bira’) (krş. Mac. *boza* ‘bir tür bira, alkollü içki’, Far. بوزة *būza* ‘farklı tahıllardan yapılan bir tür bira’)

KM *boda* (I) ‘madde, cisim; vücut, vücut yapısı; nesne’ (OM^{MGT}*bodo*, ^{PH}*bodo*, Hlh. 𐎠𐎢𐎡, Ma. –) || GT *bōd* ‘vücut, beden, gövde, boy’ (Çuv. *pěv* ‘boy’ ← Tat. *buy* ‘boy’)

KM *boda* (II) ‘(at, inek, deve gibi) büyükbaş hayvan; bir inek, bir öküz, bir at, yarım deve, yedi koyun ya da on dört keçiye denk çiftlik birimi; satranç taşları’ (OM^{MGT}*bodo* ‘bir büyükbaş hayvan’, Hlh. 𐎠𐎢𐎡, Ma. –) || GT *bod* (~ *bōd*) ‘boy, kabile’ (?← Far. پاده *pāda* ‘öküz sürüsü, eşek sürüsü’)

KM *bodgali* ‘birey, kişi, ruh’ (OM –, Hlh. 𐎠𐎢𐎡𐎠𐎠𐎠 ‘bireysel’, Ma. –) || GT (EUyg.) *pudgil* ~ *pudgala* ~ *pudgale* ‘insan, kişi, birey’ (← Sk. *pudgala* ‘beden, vücut; ruh, kişisel varlık, benlik, birey’)

KM *bodi* ‘aydınlanma, dinî aydınlanma’ (OM –, Hlh. 𐎠𐎢𐎡𐎠, Ma. *bodi*) || GT (EUyg.) *bodi* ‘aydınlanma, uyanma, erme’ (← Soğd. *pwδ’y* ~ *pwδy* *p/bodi* ‘bilgi, aydınlanma’ ← Sk. *bodhi* ‘mükemmel bilgi veya bilgelik, aydınlanmış akıl’)

KM *bodiçid* ‘aydınlanma düşüncesi’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *bodiçit* ‘aydınlanma düşüncesi’ (← Sk. *bodhicitta* ‘aydınlanma düşüncesi, Budalığı veya Bodhisattvalığı arzulayan zihinsel tutum’)

KM (k.ö.) *bodistv* ~ (Less.) *bodisadu-a* ~ *bodisadv* ~ *bodisung* ‘Bodhisattva, mükemmel aydınlanmaya ve böylece Buda olmayan yaklaşan kutsal kişi’ (OM^{PH}*bodhisivid* ~ *bodisi’u:d*, Hlh. 𐎠𐎢𐎡𐎠𐎠𐎠, Ma. *bodisatu*) || GT (EUyg.) *bodisatav* ‘gelecekteki Buda’ (← Soğd. *pwδystβ* ~ *pwtystβ* *botisatβ* ~ *putisatβ* ‘Bodhisattva’ ← Sk. *bodhisattva* ‘özü mükemmel bilgi olan’)

KM *boğ* ‘pislik, kir, çöp, süprüntü, suyun üstündeki kalın köpük’ (OM –, Hlh. *бог*, Ma. –) || GT *bok* ~ *bōk* ‘bok, dışkı; küf’, BT *bok ‘dışkı, gübre; cüruf, metal küfü; kulak pislği’ (> Çuv. *päh*) (krş. PY [S] *poʔq ‘dışkı’)

↳ KM *baça-*, KM *boki*

KM *boğça* ~ *boğço* (< *boğ.ça*⁸⁵) ‘seyahat çantası, bavul; heybe; çanta; paket’ (OM –, Hlh. *боғу*, Ma. –) || GT *bōg(u)*⁸⁶ ‘eşya konan heybe, bohça, bir mal yığını veya çıkını’ (krş. Far. *نوغ* *bōğ* ‘çıkın, bohça’)

KM *boğoni* ‘alçak, dip, taban’ (OM ^{MGT}*boqonitqa-* ‘alçaltmak’, ^{HY}*boqoni*, ^{BY}*boqoni*, ^{ME}*boğani*, ^{RS}*boğani*, Hlh. *богино* ~ *богонь*, Ma. –) || GT *bokni* ‘alçak, dip, taban’

KM *boyo-* ‘bağlamak, bohçalamak, dolamak; durdurmak, önünü kesmek’ (OM ^{MGT}*bo'o-* ‘(yolu) kapamak’, ^{ME}*bō-*, ^{TA}*bō-*, Hlh. *боох*, Ma. –) || GT *bog-* ‘boğmak; sıkılmak, bağlamak; önlemek, durdurmak, bent çekmek’ (krş. Mac. *bog* ‘düğüm, boğum’, Mac. *boly* ‘karınca yuvası’ ← BT *bog-ul)

KM *boğom-a* ~ *boom-a* ‘apse, çıban, şirpençe’ (OM –, Hlh. *боом*, Ma. –) || GT (T II Y 27: 21) *bwgan*⁸⁷ ‘tümör, şişlik’

KM *boğorsoğ* ~ *boğorçoğ* ‘ekmek, pasta’ (OM –, Hlh. *боорцог* ~ *боорцог*, Ma. –) || GT (OTi) *bogursağ* ‘hamurdan yapılan bir yemek türü’

KM *boğos* ‘embriyo; hamile (hayvan)’ (OM ^{ME}*boğar* ‘hamile’, ^{RS}*boğaz* ‘hamile (kısırak)’, Hlh. *боос*, Ma. –) || GT *bogaz*⁸⁸ ‘hamile, gebe’

KM *boki*⁸⁹ ‘pipoların içinde kalan artık; ağaç reçinesi’ (OM –, Hlh. *бохь*, Bur. *moği(n)*, Kalm. *mokn*, Dag. *boğ* [bok^y], Ma. –) || GT *bok* (~ *bōk*⁹⁰) ‘bok, dışkı; küf’, BT

⁸⁵ KM {+çA} eki için krş. KM *çamça*.

⁸⁶ EUyg. *bog*, DLT *bōg*, Osm. *bog*, Trk. ağ. *boğ* ~ *boğu* ~ *poğ* ~ *pağ* ~ *pog* ~ *poğu* ~ *pohu* ~ *pu*. Çağdaş lehçelerde tanıklanan *bogça* ~ *bohça* ~ *bokça* ~ *pokço* vb. şekiller Moğolcadan geri ödünçlemedir.

⁸⁷ Bk. Rachmati (1932: 420) ve Károly (2005: 57).

⁸⁸ Sözcük, tespit ettiğimiz kadarıyla ilk olarak Oğuz Kağan Destanı’nda (64–65) geçmektedir: *döl bogaz boldı* ‘kız gebe kaldı’ (Bang–Rahmeti 1936: 14–15, 37), *töl boğus boldı* (Danka 2016: 317, 351). Bunun dışında sözcük, birçok çağdaş lehçede tanıklanmıştır: Tkm. *bogaz*, Tat. *buaz*, Kırg. *booz*, Alt. *boos*, Tuv. *boos*, Yak. *buos*.

⁸⁹ Doerfer (1985: 125) de Moğolca sözcüğü “Tü. *boq*” ile karşılaştırmaktadır.

⁹⁰ Ünlü uzunluğu sadece DLT’de tanıklanmıştır.

*bok ‘dışkı, gübre; cüruf, metal küfü; kulak pislği’ (> Çuv. *păh*) (krş. PY [S] *poʔq ‘dışkı’)

↳ KM *baça-*, KM *boğ*

KM *bokir-* (< **bokı-r-*⁹¹) ‘bükülmek, kıvrılmak’ (OM –, Hlh. *βοχυροχ*, Ma. *bohi-* ‘ayakları sarmak’), KM *bokiski-* (< *bokı-s ki-*) ‘bükülmek, kıvrılmak, bağdaş kurmak’ (OM –, Hlh. *βοχυρчуүх*, Ma. *bohi-* ‘ayakları sarmak’) || GT *bok-* ‘ayağını bükme, diz bükme, toplamak, bacak bacak üstüne atmak, bağdaş kurmak’ (Yak. *bokuy-*)

KM *bol-* ‘olmak, gerçekleşmek’ (OM ^{MGT}*bol-*, ^{HY}*bol-*, ^{ZY}*bol-*, ^{BY}*bol-*, ^{ME}*bol-*, ^{IM}*bol-*, ^{SL}*bolgaqsan* ‘pişmiş’, ^{TA}*bol-*, ^{RS}*bolai* ‘-dır/-dir’, ^{PH}*bol-*, Hlh. *βολοχ*, Ma. –) || GT *bōl-* (< **bō-l-*) ‘olmak, gerçekleşmek’, BT *bōl-* ‘olmak’ (> Çuv. *pul-*) (?← Soğd. *βw-*, *β-*, *wβ-* ‘olmak, gerçekleşmek’⁹² < İr. *bauH* ‘olmak’ [Cheung 2007: 16–18])

◆ Kit. 止及 <p.o> **po-* ~ 付及 <b.o> **bo-* ~ 付及 <b.u> **bu-* ~ 止及 <p.u> **pu-* ‘tayin etmek, terfi ettirmek, olmak, var olmak’ (Kane 2009: 84, 156; Wu–Janhunen 2010: 67, 110; Shimunek 2014: 107–108, 115; Shimunek 2017a: 330; Wu–Róna–Tas 2019: 56–57), 付及子 <eb.oo.ol> **bool-* ‘olmak’ (Ōtake 2017: 202, 203)

KM *bolca-* ~ *bolco-* (< **boliga-*) ‘(bir konuda) anlaşmak, fikir birliğine varmak; randevulaşmak; önceden belirlemek, önceden düzenlemek; öngörmek, tahmin etmek, önceden bilmek’ (OM ^{MGT}*bolca-* ‘randevuleşmek, bir tarih kararlaştırmak’, Hlh. *болэох*, Ma. *bolco-* ‘anlaşmak, söz vermek, bir tarih belirlemek, (bir şeye) karar vermek’) || GT **boşgu-* > GT *boşgun-* ‘öğrenmek, talimat almak’, GT *boşgur-* ‘öğretmek, akıl vermek, talim etmek; yapmak, düzene sokmak’, GT *boşgut* ‘talimat, öğretti, ders, nasihat’

KM *bolor* ‘kristal, kaya kristali’ (OM ^{HY}*bolor*, ^{PH}*bolor*, Hlh. *болор*, Ma. *bolosu* ‘cam’) || GT *bolor* ~ *bolur* ~ *bulur* ‘kristal’ (← Far. *بلور ballūr* ~ *billaur* ~ *bulūr* ‘kristal’, *بلار ballār* ‘kristal’ ← Ar. *بلور billaur*, *ballōr* ‘kristal, cam’ ?← Yun. *ύαλος* ‘(kaymak-taşı, kristal, kehribar gibi) şeffaf taş; cam’)

⁹¹ Fiilden fiil yapan {-r-} eki için, krş. KM *caki-r-* ‘yönetmek, hükmetmek, idare etmek’ < *caki-* ‘talimatlar vermek; emanet etmek’.

⁹² Türkçe kelimenin kökeni olarak Proto-Soğdca **bō-* şeklinden de yola çıkılabilir. Ayrıca krş. OFar. Part. *bw-* /*baw-* ‘olmak’, Bakt. *βo-* ‘olmak’.

↘ KM *molor*

KM (k.ö.) *bor*⁹³ ‘şarap üzümü, şarap’ (OM ^{MGT}*bor*, ^{ME1}*bor*, ^{RS}*bor*, Hlh. –, Ma. –) || GT *bōr* ‘şarap, alkol’ (?← Far. بور *bor* ‘kırmızı; antep fıstığı rengi; bal rengi; doru at, sülün’) (krş. Mac. *bor* ‘şarap’, Soğd. *mwd mud* ~ *mδw maδw* ‘şarap’)

KM *boroy-a*ⁿ (< *boragan) ‘yağmur’ (OM ^{MGT}*boro’an* ~ *boro’on* ~ *boroqan* ‘kar fırtınası’, ^{BY}*buruqan* ‘yağmur’, ^{RS}*bora’un* ‘kasırğa, kar fırtınası’, Hlh. бороо(н), Ma. –) || GT (EUyg.) *bwrān*⁹⁴ ‘bir tür doğal felaket’ veya GT *buzkun*⁹⁵ ‘fırtına, kasırğa, kar fırtınası’ (krş. Yak. *buor* ‘(soğuk için) güçlü, şiddetli, sert’, PS *pur ‘duman; tipi, kar fırtınası’)

KM *borki* (< **borski*⁹⁶ ?) ‘yaşlı porsuk’ (OM –, Hlh. борьх, Ma. –) || GT *borsuk* ~ *borsmuk* ‘porsuk’, BT *borsı ‘porsuk’ (> Çuv. *purāş*) (krş. Mac. *borz* ‘porsuk’)

KM (k.ö.) *borluğ* ‘üzüm bağı’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *bōrluk* ‘üzüm bağı, bağ, bahçe’

KM *boro* ‘boz, gri’ (OM ^{MGT}*boro*, ^{HY}*boro*, ^{ZY}*buro*, ^{ME1}*bora*, ^{RS}*bora*, ^{RM1}*būz*, ^{AG}*Bawra*, Hlh. бор, Ma. *boro*, Evk. *boro*) || GT *bōz* ‘boz, gri’ (krş. PS *puro ‘gri’ [Róna-Tas 1988: 744])

KM *bosuğa* (< *basurğa) ‘kapı eşiği, eşik’ (OM ^{MGT}*bosoqa*, ^{HY}*bosoqa*, ^{ME1}*bosağa* ~ *bosağa*, ^{RS}*bosağa*, Hlh. босзо, Dag. [E] *basrəy*, Dag. [T] *basarga* ~ *basaraq*, Ma. *bokson*, Evk. *basurga*, Sol. *basarga* ~ *basagga*) || GT *basurok*⁹⁷ (< *basur-ok*) ‘herhangi bir şeyi baskı altında tutan şey’

KM *boşuğ* ‘kader, alın yazısı; emir, talimat; izin, müsaade’ (OM –, Hlh. бошууз, Ma. –) || GT *boşug* (< *boş+u-g*) ‘izin, müsaade; af, bağışlama, serbest bırakma’ (krş. Mac. *búcsú* ‘veda, endüljans’)

⁹³ Turf. 72a, 74a, 76a.

⁹⁴ Bk. Tezcan-Zieme (1994: 262, 264-265).

⁹⁵ Ongin 9 <b₁wz^wkwn₁> *bwzkun* ‘fırtına, kasırğa’, Alt. *buskan* ‘kar fırtınası’.

⁹⁶ Moğolcadaki *-Csk- > -Ck- ses değişiminin diğer muhtemel örnekleri için KM *engke* ve *cirke* sözcüklerine bakılabilir.

⁹⁷ EUyg. *basrok* ~ *basurok* ‘zırh, koruma, destek; stabilizatör’, DLT *basruk*, YUyg. *bosuruk* (Shaw 1880: 49).

KM *botoğ*ⁿ ~ *botoğ-a* ‘deve yavrusu’ (OM ^{MGT}*botoğan*, ^{ME}*botagan* ~ *botaga*, ^{RS}*bo-tağān*, Hlh. *бomzo*, Ma. –) || GT *boto* ~ *bota* ~ *botu* ‘deve yavrusu’

KM (Kow.) *boyidoğ* (oku: *boyitoğ* ?) ‘büyümeye başladığında geyik boynuzu’ (OM –, Hlh. *boūmoz* ‘bir geyik boynuzunu döktüğünde geride kalan yumuşak çıkıntı’, Ma. –) || GT *bodtak* ~ **bodtaŋ*⁹⁸ (> *boytak* ~ *boydak*) ‘genç erkek koyun; kısırlaştırılmış koç; kabile üyesi, bekâr erkek; ergen, genç; yalnız, tek’

KM *bögle-* (< *bög*⁹⁹) ‘tıkamak, tıpalamak, mantarlamak’ (OM ^{MGT}*bökle-*, Hlh. *бөглөх*, Ma. –) || GT *bög*¹⁰⁰ ‘mantar, tıpa, tıkaç, engel’, BT **bök(ü)* ‘tıkaç, mantar, tıpa’ (> Çuv. *pākă*)

KM *bögse*ⁿ ‘arka taraf, kıç; but, kalça’ (OM ^{MGT}*bökse*, ^{ME}*bökse*, Hlh. *бөзс*, Ma. *buksu*) || GT *bögsäk*¹⁰¹ ‘göğsün yukarı kısmı, belden yukarısı, göğüs, gövde, karın’, BT *bwsgäk ‘guatr; göğüs’ (> *pěse > Çuv. *pěsehe*) (krş. HTKL <būhā:sakä> *bügsäk*)

KM *bögsi-* ‘pusuda beklemek’ (OM –, Hlh. *бүгшүүх* ‘gülmekten veya öksürmekten nefessiz kalmak; pusuya yatmak’, Ma. *buksi-*) || GT (DLT) *bös-* ‘vurmak, darp etmek’, (DLT) *bösüg bös-* ‘pusuya yatmak’ (krş. YUyg. *bös-* ‘patlamak, çatlamak; toprağı elle boylu boyunca kürüme’ [Shaw 1880: 49], YUyg. *bös-* ‘bir şeyi yerde sürüklemek’ [Jarring 1964: 59])

KM *böye* ‘şaman, kam’ (OM ^{MGT}*bö’e*, ^{HY}*bö’e*, ^{ZY}*bö*, ^{BY}*bö*, Hlh. *бөө*, Ma. –) || GT *bügü* (Br. *bügü*) ‘bilge; büyücü’ (krş. Avarca *Бооколаβрăç* **bö+kolav(u)r* ‘Avar rahip’ [Moravcsik 1983: II/95]) (?← Çin. 卜 龜 *būguī* ‘kaplumbağa kabuğuna bakarak kehanette bulunmak’)

KM *böyeçi* ‘şaman, kam’ (OM –, Hlh. *бөөч*, Ma. –) || GT *bügüçi* ‘büyücü’ (krş. Mac. *bölcs* ‘bilge’)

⁹⁸ EUyg. *bodtak*, Şor. *postan* (R IV 1291), Sag. *postan* (R IV 1291), Hak. *postan*, Tuv. *bottan*.

⁹⁹ Ord. *bög*, Mog. *bug* ‘tıpa, mantar’.

¹⁰⁰ TZ *bö* ‘ipin ve benzerlerinin düğümü’ (?), Alt. *bök*, Yak. *büö*, Dolg. *büö*.

¹⁰¹ EUyg. *bögsäk*, DLT <BUK-SAK>, Tuv. *böskek* ‘kuş göğsü’, Tof. *böksek* ‘kuş göğsü’.

KM *böyölcirgene* ~ *bülcirgene* (< *böldirgene) ‘ahududu’ (OM –, Hlh. бөөрөлзгөнө, Kalm. *böldžrg³ne*, Ma. –) || GT (ÇTi) *böldirgen* ~ *büldirgen*¹⁰² ‘böğürtlen’

KM *böyer-e* ‘böbrek; testis’ (OM ^{MGT}*bö’ere* ~ *bökere*, ^{HY}*bö’ere*, ^{ZY}*bür*, ^{İM}*bö’er[e]*, ^{TA}*böre*, ^{SL}*börek*, ^{RS}*böire*, ^{BY}*bör*, Hlh. бөөр, Ma. –) || GT *bögür* ‘böbrek’, GT *bögrä*¹⁰³ ‘böbrek’, BT *bögrä veya *bögräk ‘böbrek’ (> Çuv. *püre*) (krş. HTKL <bau’hü’:rä> *bögür*)

KM *böyerelgen-e* ‘böğürtlen’ (OM ^{ME}*bürlügen* ‘kartopu (bitkisi)’, Hlh. бөөрөлзгөнө, Ma. –) || GT **bögürülgän*¹⁰⁴ (> *bögürlän) ‘böğürtlen’

KM *böyesün* ‘bit’ (OM ^{MGT}*bö’esün*, ^{HY}*bö’esün*, ^{ME}*bö’esün*, ^{TA}*bösün*, ^{SL}*bösün*, ^{RS}*bösün*, ^{NK1}*bösün*, ^{NK2}*bösün*, ^{RM}*buşun*, Hlh. бөөс(өн), Ma. –) || GT *bö* ~ *böy* ~ *bög* ‘zehirli bir örümcek’

KM *böke* ‘kuvvetli, sağlam, güçlü; güreşçi, pehlivan’ (OM ^{MGT}*bökö*, ^{HY}(*Ariq*) *Bökö* ‘kişi adı’, ^{ME}*böke*, Hlh. бөк, Ma. *buku*, Evk. *buku*) || GT *bökä* ‘yiğit, savaşçı, pehlivan; ejderha’

KM *bökön* ‘deve hörgücü’ (OM ^{MGT}*böken* ‘çıkıntılı’, ^{ME}*böketü* ~ *böketür*, ^{RS}*böketü*, Hlh. бөк(өн), Kalm. *bökñ* ‘kambur, hörgüç, (ağaçlarda) yumru’, Ma. *bohoto* ‘deve hörgücü’, Ma. *bokto* ‘kambur’, Ma. *buktu* ‘kambur, çarpık’), KM *bögtüyi-* ~ *bökötüyi-* ‘öne doğru eğilmek, başını eğmek, eğilerek selam vermek, meyletmek’ (OM –, Hlh. бөгтүүх, Ma. –), KM *bögtür* ~ *bögetür* (< *bög(e)tü(yi)-r*) ‘eğri, kıvrık, kambur’ (OM ^{MGT}*bögötür* ~ *bökötür* ‘kambur’, Hlh. бөгмөр, Ma. –) || GT *bükün*¹⁰⁵ (< *bük-ün*) ‘kıvrım, büküm, büküm yeri, kat’, BT *bükün (?) > *büküm ‘kıvrım’ (> Çuv. *pükem*)

KM *bökön-e* ~ *bököyene* ‘at sineği’ (OM ^{HY}*bökö’üne*, ^{ZY}*bögeüne*, Hlh. бөхнө, Ma. –) || GT *bügäläk* ‘at sineği’, BT *bügän ‘at sineği’ (> Çuv. *pävän*) (krş. Mac. *bögöly* ‘at sineği’)

¹⁰² Trk. ağ. *büldürgen*, Bşk. ağ. *böldörögen*, Nog. *böldirgen* ~ *büldirgen*, Kırg. *büldürkön*, Kzk. *büldirgen*, YUyg. *bölcürögen* (← Mo.).

¹⁰³ Mait. 75v2, 75v25 *pwyr*’ (Tekin 1980: 86).

¹⁰⁴ Çağ. *bögürtkän*, Trk. *bögürtlen*, Az. *böyürtkän*, Tkm. *bövürslen*.

¹⁰⁵ DLT <BUKN> *bökün* (?) ‘iktidarsız; körbağırsak’, Osm. *bükün*, İMS *bükün*.

KM *bököyi- ~ bökeyi-* ‘(öne doğru) eğilmek, başını eğmek’ (OM ^{MGT}*bük-* ‘eğilmek, gizlenmek’, ^{HY}*bökeyilge-* ‘boyun eğmek’, ^{ME}*bökeyiksen*, Hlh. *бөxuüx*, Ma. -) || GT *bük-* ‘bükme, eğme’, BT **bö-* ‘kıvrıma, katlama’ (> Çuv. *pük-*)

KM (k.ö.) *bölög ~ (Less.) bülüg* ‘bölüm, grup, topluluk; kısım, bölüm’ (OM ^{MGT}*bölek*, ^{ME}*bölük*, Hlh. *бүлэг*, Ma. -) || GT *bölök* (< *böl-ök*) ‘grup, sürü, takım; pay, hisse; parça, kısım’

KM *bös* ‘kumaş, pamuk, keten, bez’ (OM ^{HY}*bös*, ^{BY}*büs*, ^{ME}*bör ~ böz*, ^{TA}*böz*, ^{RS}*böz*, Hlh. *бөс*, Ma. *boso*) || GT *böz* ‘bez, kumaş, keten bezi’, BT **bēr* ‘keten bezi’ (> Çuv. *pir*)

↘ KM *büse*

KM (k.ö.) *bramid ~ baramid* ‘en yüce bilgelik; erdem, mükemmellik, dinî fazilet’ (OM -, Hlh. -, Ma. *baramit*) || GT (EUyg.) *paramit* ‘(temel erdem olarak) mükemmellik’ (← Toh. A/B *pāramit* ‘yücelik, üstünlük, aşkınlık’ veya Soğd. *p’rmyt* ‘*pāramitā*’ [Reck 2016: 434] ← Sk. *pāramitā* ‘bir şeye tam olarak ulaşma, bir şeye mükemmellik, aşkın erdem’)

KM (k.ö.) *bratikabud*¹⁰⁶ ~ (Less.) *bradikabud* ‘tek başına aydınlanmış (Buda)’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *pratikabut ~ piratikabut ~ piradakabut* ‘tek başına aydınlanmış (Buda)’ (← Soğd. *prt’ykpwt ~ prt’ykpwt* ‘Pratyekabuddha’ [MacKenzie 1976: 214b] ← Sk. *pratyekabuddha* ‘aydınlanmaya ulaşmış olmasına rağmen tek başına yaşayarak bilgisini dünyayla paylaşmayan bir Buda’)

KM *buçal-* (?< **bilça-*) ‘kaynamak’ (OM ^{MGT}*buçalqa-* ‘kaynatmak’, ^{ME}*buçal-* ‘kaynamak’, Hlh. *буулаах*, Ma. -) || GT *bış-* ‘pişmek, olgunlaşmak’ (krş. Br. *püş-är-*, Br. *büş(ü)r-*, Yak. *bus-*), BT **bı(l)ç-* ‘pişmek, olgunlaşmak’ (> Çuv. *piš-*)

KM *bud* ‘Merkür (gezegeni); Çarşamba (günü)’ (OM -, Hlh. *бүд*, Ma. -) || GT (EUyg.) *but* ‘Merkür (gezegeni); Çarşamba (günü)’ (← ? ← Sk. *budha* ‘uyanış; zeki, bilge; bir tanrı; bir köpek; Merkür (gezegeni); Çarşamba (günü)’)

KM *buday-an* (< **butagan*) ‘tahıl, darı; lapa, un çorbası, yulaf ezmesi; ayıklanmış ve dövülmüş buğday; yemek, öğün’ (OM ^{MGT}*buda’an*, ^{HY}*buda’an*, ^{ZY}*budō*, ^{BY}*budā*,

¹⁰⁶ BodT. 3650.

^{ME}*budān*, ^{TA}*budaan*, ^{IM}*budān*, ^{RS}*budān*, Hlh. *будаа*, Ma. *buda* ‘pişmiş tahıl, pişmiş pirinç, gıda’, Cür. *budga(i)* ‘yemek, öğün’, Cür. *buda* ‘[çiğ] pirinç’) || GT (OTi) *botga* ~ *butga*¹⁰⁷ (< *but-¹⁰⁸) ‘bir çeşit yem, sütlaç, çorba, lapa; karışıklık, kargaşa’, BT *botik (?) *botgu (?) ‘çorba, lapa’ (> Çuv. *pätä*)

KM *budang* (< **buda.ŋ* < *buta) ‘sis, pus, ince duman’ (OM ^{MGT}*budan*, ^{ME}*budan*, Hlh. *будаң(з)*, Ma. –) || GT *būs* ‘sis, pus’, BT *būs ‘buhar, buğu’ (> Çuv. *päs*) (krş. Mac. ağ. *búsz* ‘bunaltan sıcak, yapış yapış hava; buhar’)

KM *budu-* ‘boyamak’ (OM ^{ME}*budu-*, ^{ZY}*budu[q]ji* ‘boyacı’, ^{BY}*buda[g]* ‘boya’, Hlh. *будах*, Ma. –, Evk. *budu-*) || GT *bodo-* ‘boyamak’ (Çuv. *pëve-* ‘boyamak’ ← Tat. *buya-* ‘boyamak’)

KM (k.ö.) *buduli*-¹⁰⁹ ‘(pislik içinde) yuvarlanmak veya yatmak’, (Less.) *buduli-* ‘bir şeyi karışıklık içinde yapmak; karışıklık çıkarmak; kafası karışmak’ (OM –, Hlh. *бүдүлүх*, ?Ma. *buduli-* ~ *bulduri-* ‘(atlar ve inekler) sendelemek, tökezlemek’) || GT (EUyg.) *bodul-* (< *bodu-* ‘çivilemek, sabitlemek’) ‘yapışmak, yapışıp kalmak, bağlanmak’

KM *buğsa-* ‘kızgın veya somurtkan olmak; üzgün olmak’ (OM ^{MGT}*bugsa-* ‘engellemek, dizginlemek’, Hlh. *бугсах*, Ma. –), KM *buğsi-* ‘kızgın olmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *buş-* (?< **buğşā-*) ‘öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak’

KM *buğsi-* ‘gizlenmek, saklanmak, saklı olmak’ (OM –, Hlh. *бугсуух*, Ma. *buksi-* ‘pusuya yatmak’¹¹⁰) || GT *bus-* (< **buğsī-*) ‘pusuya yatmak, gizlenmek, saklanmak’

KM *buğu-* ‘sıçramak, (at gibi) şahlanmak’ (OM –, Hlh. *бугах*, Ma. –) || GT (DLT) *bukra-* ‘şaha kalkmak, sıçramak’

¹⁰⁷ Çağ. *botka* (*botaka*), TZ *butka*, Tat. *butka* ~ *botka*, Bşk. *butka*, Kırg. *botko*, Kzk. *botka*, Alt. *botko*, Hak. *pothi*, Yak. *butugas* (< *butkaç).

¹⁰⁸ Tat. *buta-* ‘karıştırmak’, Yak. *butuy-* ‘karıştırmak’, Çağ. *botra-* (*butra-*) ‘dağıtmak, yaymak’, Çuv. *pättran-* ‘bulanmak’, Çuv. *pättrat-* ‘bulandırmak’.

¹⁰⁹ Lal. 8b.

¹¹⁰ Rozycki (1994: 37), Mançuca sözcüğü Mo. *bögsi-* ‘pusuda beklemek’ sözcüğüyle karşılaştırmaktadır.

KM *buyuday* ~ *buuday* ‘buğday’ (OM ^{HY}*bu’udai*, ^{ZY}*būdai*, ^{BY}*bu’uda[i]*, ^{ME}*buğdai*, ^{SL}*buğdai*, ^{IM}*buğda[y]*, Hlh. *буудай*, Ma. –) || GT *bugday* ‘buğday’, BT **bugday* ‘buğday’ (> Çuv. *pāri*) (krş. Mac. *búza* ‘buğday’)

KM *buyur-a* ‘erkek deve’ (OM ^{MGT}*bu’ura*, Hlh. *буйур*, Ma. –) || GT *bugra* ~ *bugur* ‘erkek deve’

KM *buyural* ~ *buyurul* ‘gri, kır, kır saçlı’ (OM ^{BY}*būrul* ~ *bowurul*, ^{ME}*būrul*, ^{RS}*būrul*, Hlh. *буйрал*, Ma. *burulu* ‘kırmızı ve beyaz donlu at’, Evk. *burul*, Sol. *bōral*) || GT *bogrul*¹¹¹ (? *bogrul*) ‘boğazı ak olan hayvan’

KM *buḡ-a* ‘boğa’ (OM ^{MGT}*buḡa*, ^{HY}*buḡa*, ^{BY}*buḡa*, Hlh. *бых*, Ma. *buha* ‘vahşi bizon’, Ma. *buka* ‘koç’) || GT *būka* (?< **bīka*) ‘boğa’ (krş. Mac. *bika* ‘boğa’, Mac. ağ. *buga* ‘öküz, keçi, koç’)

KM *buḡar* ‘tapınak, manastır’ (OM –, Hlh. *бухаар*, Ma. –) || GT (EUyg.) *virhar* ‘manastır, Stūpa’ (← Soğd. *βṛγ*’r ‘Stūpa’ ← Sk. *vihāra* ‘manasır, tapınak’)

KM (k.ö.) *buḡuḡ* (? *buḡuḡ*)¹¹² ‘boyunduruk’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *bokursı* ~ *bukursı* ~ *bokursa* ~ *bukursa* ‘boyunduruk’

KM *bulaḡ* (I) (< **bula.ḡ*) ‘beyaz benekli, kısmen beyaz’ (OM –, Hlh. *булаг*, Ma. –) || GT *bula* ‘alaca, bulaca, çok renkli’

KM *bulaḡ* (II) ‘pınar, kaynak’ (OM ^{HY}*bulaḡ*, ^{ZY}*bula[q]*, ^{ME}*bulaḡ*, ^{SL}*bulaḡ* ‘çeşme’, ^{RS}*bulaḡ*, ^{PH}*bulaḡ*, Hlh. *булаг*, Ma. –) || GT *bulak* ‘pınar, kaynak’

KM *bulanggir* ~ *bulunggir* ‘çamurlu, bulanık’ (OM ^{HY}*bulunggir* ‘bela’, ^{BY}*bulinggir*, ^{ME}*bulanḡir*, ^{RS}*bulanḡir*, Hlh. *булунгар*, Ma. –) || GT *bulga-* ‘bulandırmak, karıştırmak’, BT *bulka-* ‘bulandırmak, karıştırmak’ (> Çuv. *pālhav*, *pālhan-* ~ *pulhan-*, *pālhat-*)

KM *bulçing* (< **bulti.ŋ* ? **bulçig* ?) ‘baldır; bacak veya kol adalesi’ (OM –, Hlh. *булчин(з)*, Ma. *bulça yali* ‘kol ve bacaklardaki et’), KM *bulçirḡay* ‘beze, gudde’ (OM ^{ME}*bilçirḡai*, ^{RS}*bulçirḡa*, Hlh. *булчирхай*, ?Ma. *bulcan* ‘derideki ur’) || GT *būt* (?< **bult*)

¹¹¹ Sözcüğün etimolojisi, *boguz* ‘boğaz’ ve *+ul* eki olarak gösterilebilir. Türevde bir rotasizm söz konusudur. GT *boyun* ‘boyun’ isminden türetilen GT *boymul* ‘boynunda beyaz bir leke olan hayvan’ sözcüğü de muhtemelen aynı eki içermektedir.

¹¹² Turf. 80a2.

‘but, uyluk, kalça’ veya GT *buçgak* (?< *bulçgak < **bulçig+ak*) ‘hayvanların baldır veya ayak derisi’ (krş. PY [S] *bul ‘ayak’)

KM *bulğar* ~ *buliğar* ‘yuft’ (OM –, Hlh. *булуғаар*, Ma. –) || GT (OTi) *bulgar* ~ *bulgarı* ‘deri, yuft, sahtiyan’

KM *bulung* ‘köşe, aç’ (OM –, Hlh. *булан(з)*, Ma. –) || GT *buluñ* ‘köşe, aç, yön’

KM (k.ö.) *bundarig*¹¹³ ‘beyaz lotus’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *pundarik* ‘bir ağaç türü (*Artemisia indica*)’ (← Sk. *puñdarika* ‘lotus çiçeği, beyaz lotus’)

KM *bur* ‘bulanık; loş, karanlık, gölgeli’ (OM –, Hlh. *бур*, Bur. *бур* ‘çamur; kil’, Ma. *buraki* ‘toz’) || GT *bōr*¹¹⁴ ‘toz, kum, toprak’, BT *bōr(V)* ‘tebeşir’ (> Çuv. *pur* ~ *purā*) (krş. PS *pur ‘duman, toz’)

KM *burçağ* ~ *buyurçağ* ‘burçak, bezelye, fasulye’ (OM ^{HY}*burçaq*, ^{ZY}*burça[q]*, ^{BY}*borço[q]*, ^{ME}*burçaq*, ^{RS}*burçaq*, Hlh. *бурчаз*, Ma. –) || GT *burçak* ‘burçak, bezelye, fasulye’, BT *burçak ‘bezelye’ (> Çuv. *pārśa*) (krş. Mac. *borsó* [boršō] ‘bezelye’)

KM *burçi-* (< **bur.çi-*) ‘yıkma, tahrip etmek’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *buz-* ‘yıkma, tahrip etmek’ (krş. EUyg. *burçintur-* ‘incitmek, sıkıntı vermek, düzenini bozma’)

KM *burgi-* ‘bulut şeklinde yükselmek, (toz, su, duman vb.) dönmek’ (OM –, Hlh. *бургух*, Ma. *burgi-* ‘dağınık olmak’, Şib. *burgaşa-*, *buruşa-* ‘süzülmek, daire çizmek, başıboş dolaşmak’), KM *burciyi-* ‘kıvrılmak’ (OM –, Hlh. *буржуиух*, Ma. –) || GT *būr-* ‘kokmak, (buhar) yükselmek’ (Yak. *buryay-* ‘(toz) dönerek yükselmek’), BT **būr-* ‘burmak, çevirmek, döndürmek’ (> Çuv. *pār-*) (krş. Mac *borít* ‘örtmek, üzerine yaymak, devirmek’, *borul* ‘devirmek, düşmek, üzerine kaplamak’, *borogat* ‘üzerine koymak’, *borong* ‘üzerinde dolaşmak, (bulutla) kapanmak’, *ború* ‘bulutluluk, kasvet’, *burok* ‘kabuk, kapak’, *burkol* ‘kaplamak’)

¹¹³ Lal. 53a, Pañc. 6b.

¹¹⁴ KT D 37 *otça bwrça* ‘ateş ve toz gibi’ (?), Kİ *bor* ‘kireç; beyaza mail yumuşak taş’, Osm. *bor* ‘sürülmemiş, otsuz, pek toprak’, Tkm. *bōr* (ağ.) ‘tebeşir’, Yak. *buor* ‘toprak; balçık, kil; toz; memleket; mezar’, Dolg. *buor* ‘toprak, balçık, kil, kum’. Diğer tanıklar için ESTYa’ya (II 192-193) bakılabilir.

KM *burguy* ‘pipo temizlemek için kullanılan tel parçası’ (OM ^{ZY}*bur[qui]* ‘delgi’, ^{RS*}*burğu(i)* ‘delgi’, Hlh. *бурзүү*, Ma. -) || GT *borgu* ~ *borguy* ‘boru’, BT **borku* > **boruk* (?) ‘boru’ (> Çuv. *părăh*)

KM *buri* (~ *buriba*) ‘küf’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (DLT) *buzı* ‘yanmış ekmeğin üzerindeki siyahlık’

KM *burkan* ‘Buda’ (OM ^{MGT}*burqan* ‘kişi ve dağ adı’, ^{HY}*burqan*, ^{PH}*burqan*, Hlh. *бурхан*, Ma. -) || GT *burhan* ‘Buda’ (← Çin. 佛 *fó* ‘Buda’, Tü. +*kan*)

KM *bursang* ‘Budist rahip veya ruhban sınıfı’ (OM -, Hlh. -, Ma. *bursan hubarak*) || GT (EUyg.) *bursaŋ* ~ *bursıŋ* ~ *bursoŋ* ‘rahipler topluluğu’ (← Çin. 佛僧(伽) *fósēng(jiā)* ‘Budist tapınağı’ ← Sk. *buddhasaṅgha* ‘Budist rahip topluluğu’ veya Soğd. *pwrsnk*^(s) *pursang* ‘keşiş topluluğu’ = Sk. *bhikṣu-saṅgha*)

KM *burtağ* (< **bur.ta.ğ*) ‘leke, pislik, kir’ (OM ^{ME}*burtak*, ^{PH}*burtaq*, Hlh. *буртаз*, Ma. *borton* ‘(özellikle yüz için) pis, kirli’) || GT (EUyg.) *bırıg* (< **bır-*) ‘kirli, temiz olmayan; dışkı, pislik’

KM *buruntağ* ~ *buruntuğ* ‘yular’ (OM ^{ME}*buruntuğ*, Hlh. *бурантаз*, Ma. -) || GT *buruntuk* ~ *burunduk* ~ *burunduruk* ‘yular’

KM (k.ö.) *bus*¹¹⁵ ‘bir yıldız kümesi’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *puş* ‘Ay’ın Dünya’nın çevresinde dolaşırken geçtiği sekizinci istasyonun adı’ (← Sk. *Puṣya* ‘Ay’ın Dünya’nın çevresinde dolaşırken geçtiği altıncı veya sekizinci istasyonun adı’)

KM *busaki* ‘kötü, günahkâr, ahlaksız’ (OM -, Hlh. *бүсхү*, Ma. -) || GT (DLT) *buşak* (< *buş-*) ‘sıkıntılı, hiddetli’ (krş. EUyg. *buşı*, KB *buşı* ‘heyecanlı, hiddetli, sinirli, çabuk kızan’)

KM *busani-* ‘dağılmak, yıkılmak, harap olmak’ (OM ^{HY}*busaniqda-* ‘düzensiz şekilde dağılmak’, Hlh. *бүснүх*, Ma. -) || GT *busan-* ‘kederli olmak’ (krş. Mac. *bosszant* ‘kızdırmak, sinirlendirmek’)

KM *buta* ‘parça parça, paramparça; tamamen’ (OM -, Hlh. *бүтм*, Ma. -), KM *butara-* ‘parçalanmak; dağılmak’ (OM ^{MGT}*butara-* ‘dağılmak’, ^{ME1}*butara-* ‘dağılmak’,

¹¹⁵ Lal. 21b.

Hlh. *бырпах*, Ma. -) || GT (EUyg.) *butarla-* ‘yırtarak parçalamak, paramparça etmek’

KM *butani*¹¹⁶ ‘bir şeytan sınıfı’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *putane* ‘bir şeytan sınıfı’ (← Toh. B *pūtane* ‘bir tür iblis’ ← Sk. *pūtana* ‘bir iblis veya ruh sınıfı’)

KM *buyan* ‘erdemli davranış, erdem, fazilet’ (OM ^{ME}*buyan*, ^{PH}*buyan*, Hlh. *буян*, Ma. -) || GT *buyan* ~ *muyan* ‘iyi davranış, iyilik, sevap, erdem’ (← Sk. *puṇya* ‘iyi, erdemli, doğru, değerli; erdem; iyi iş’)

KM *buyila* ‘devenin burnuna geçirilen tahta çivi’ (OM -, Hlh. *буйл*, Ma. -) || GT (IB) *budla* ~ (DLT) *butlu* (? *buylu*) ‘devenin burnuna takılan halka, burunsalık’

KM *büci-* (< **büdi-*) ‘oyunmak, dans etmek’ (OM ^{HY}*böci-*, ^{BY}*bu[jik]çi* ‘dansçı’, ^{ME}*böci-*, ^{IM}*büci-*, Hlh. *бүжух*, Ma. -) || GT *bidi-* (> *büdi-* ~ *bödi-*) ‘dans etmek’

KM *büdeg*, *büdeki* (< **bide-*) ‘karanlık, bulanık, belirsiz, muğlak’ (OM -, Hlh. *бүдэг*, *бүдэх*, Ma. -) || GT (DLT) *bēd-* ‘görme yeteneği zayıflamak’

KM *büle-* ~ *büli-* (< **bile-*) ‘saplamak, batırmak, delmek; kıymız çalkalamak, çırpamak’ (OM ^{MGT}*büle-*, Hlh. *бүлэх*, Ma. -) || GT *bış-* ~ *bış-*¹¹⁷ ‘(süt) çalkalamak, çırpamak; tereyağı yapmak; dürtmek, fırlatmak, saplamak’ (krş. Toh. B *peške* ‘arıtılmış tereyağı, saf yağ, Ghee’)

KM *bürgüd* ‘kartal’ (OM ^{HY}*bürgüt*, ^{ZY}*bürküt*, ^{ME}*bürküt*, ^{RS}*bürküt*, ^{NK}*bürküt*, ^{GK}*burk*‘u[t’], Hlh. *бүргэд*, Ma. -) || GT *bürküt* ‘bir tür kartal’

KM *büri-* ‘bürümek, örtmek, kaplamak’ (OM ^{MGT}*büri-*, ^{ME}*büri-* ‘süt kesilmek’, ^{ME}*bürkü-* ‘örtmek, örtülmek’, Hlh. *бүрэх*, Ma. *buri-*) || GT *büri-* ~ *bürü-* ‘bürümek, sarmak, örtmek’

KM *bürkü* ‘yaz şapkası’ (OM -, Hlh. *бүрх*, Ma. -) || GT *börk* ‘başlık, kalpak’

KM *büse* ‘kuşak, kemer’ (OM ^{MGT}*büse*, ^{HY}*büse*, ^{BY}*büs*, ^{ZY}*büsi*, ^{ME}*büse*, ^{SL}*büse*, ^{IM}*büse*, ^{RS}*büse*, Hlh. *бүс(ән)*, Ma. -) || GT *böz* ‘bez, kumaş, keten bezi’, BT *ber ‘keten bezi’ (> Çuv. *pir*)

¹¹⁶ Pañc. 30b.

¹¹⁷ Tkm. *piş-ek*, Bşk. *běšě-*, Kzk. *pis-*, Kırg. *bış-*, Sib. Tat. *pěš-* (I, II), Tuv. *bış-*.

↘ KM *bös*

KM *büta* ‘kötü ruh, şeytan’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *bute* ‘bir şeytan sınıfı’ (← Sk. *bhūta* ‘tekinsiz varlık, ruh, hayalet, cin’)

KM *büte-* ‘örtülmek, kaplanmak; (yara) kapanmak, iyileşmek’ (OM ^{MGT}*büte-* ‘tıkalı olmak’, Hlh. *бүмэх*, Ma. *butule-* ‘örtmek, kaplamak, tıkamak’) || GT *büt-* ~ *bit-* ‘(ses) kesilmek, kaybolmak; (yara) iyileşmek, kapanmak’

KM *bütü-* ‘oluşmak, şekillenmek; gerçekleşmek’ (OM ^{ME}*bütü-* ‘bitmek’, ^{IM}*bütē-* ‘bitirmek, tamamlamak’, ^{RM}*būta-* ‘tamamlamak, bitirmek’, ^{PH}*bütü-* ‘gerçekleşmek’, Hlh. *бүмэх*, Ma. –) || GT *büt-* ~ *bit-* ‘(ot) bitmek, büyümek; (arzu, dilek) yerine gelmek; bitmek, tamamlanmak, sona ermek’, BT **büt-* (?) ‘bitmek, tükenmek, yok olmak, sona ermek’ (> Çuv. *pět-*) (krş. Mac. ağ. *bütü* ~ *büt* ‘bir şeyin künt ucu’ ← BT **bütüg*)

KM *bütün* ‘bütün, tüm’ (OM ^{ME}*bütün*, ^{RS}*bütün*, ^{PH}*bütün*, Hlh. *бүмэн*, Ma. –) || GT *bütün* ‘bütün, tüm’, BT **bütüm* ‘bütün, tüm’ (> Çuv. *pětëm*)

C

KM *cabay-a*ⁿ ‘kötü koku; tatsızlık, anlamsızlık’ (OM ^{BY}*cabān* ‘tatsız’, Hlh. *заваан*, Ma. –) || GT *yavgan* (?< *yav-¹¹⁸) ‘yavan, etsiz’

KM (k.ö.) *cad* ‘yabancı, diğer’ (OM ^{MGT}*cat*, Hlh. –, ?Ma. *cata* ‘vasat (kişi), yeteksiz, işe yaramaz’) || GT *yāt* ‘yad, yabancı’ (Çuv. *yut* ~ *yută* ‘yabancı’ ← Tat. *yat* ‘yabancı, yad’)

KM *cada* ‘büyü yoluyla yağmur yağdırma’ (OM ^{MGT}*cada*, Hlh. *зад*, Ma. –) || GT *yat* ~ *yāt* ‘yağmur ya da rüzgâr getirmek için taşlarla yapılan kamlık’ (krş. Soğd. *cδ*-(w) *j/çad(u)* ‘büyü’, Hot. Sak. *çāya*- ‘büyü, büyücülük’, EFar. *yātum* ‘büyü (?)’, OFar. *cādūg* ‘büyücü, sihirbaz’)

KM *cadaçi*- (< *cada-) ‘çözmek, açmak’ (OM –, Hlh. *задчих*, Ma. –), KM *cadal*- ~ *cadala*- ‘açmak, çözmek, yaymak; parçalarına ayırmak, tahlil etmek’ (OM –, Hlh. *задлах*, Ma. –), KM *cadara*- (< *cada-) ‘açmak, çözmek, gevşetmek’ (OM –, Hlh. *задрах*, Ma. –) || GT *yād*- ‘yaymak, açmak’

KM *cağan* ‘fil’ (OM ^{HY}*ca’an*, ^{BY}*cağan*, ^{ZY}*ca’an*, ^{ME}*ca’ān*, ^{NK1}*cahan*, ^{NK2}*cahun*, ^{PH}*ca’a:n*, Hlh. *заан*, Ma. –) || GT *yaṅa* ~ *yagan* ~ *yaṅan* (< **yaṅ+ga/gan*) ‘fil’ (← Çin. 象 *xiàng* ‘fil’)

KM *caṅar* ~ *ciṅar* ‘misk’ (OM ^{ME}*ca’ār* ~ *cār*, Hlh. *заарь*, Ma. *carin*) || GT *yıpar* ‘misk’ (krş. Mac. *gyopár* ‘bozağan’, Far. *اپار* *ipār* ‘kekik, çördük’)

KM *caḳ-a* ‘kenar; yaka’ (OM ^{MGT}*caqa*, ^{HY}*caqa*, ^{BY}*caqa*, ^{ZY}*caqa*, ^{ME}*caqa* ~ *ciḳa*, ^{SL}*ciḳa*, ^{RS}*caqa*, Hlh. *зах*, Ma. *caka*) || GT *yaka* ‘yaka, taraf, yan’, BT *caka ‘yaka’ (> Çuv. *śuha*)

KM *calaya* ‘püskül; sorguç, ibik’ (OM –, Hlh. *залаа(н)*, Ma. –) || GT (DLT) *yalıg* ‘ibik’

KM *calayu* ‘genç; gençlik’ (OM ^{MGT}*cala’ui*, ^{BY}*calawu*, ^{ME}*cala’u* ~ *calū*, ^{TA}*calawu*, ^{SL}*calau*, ^{RS}*calawu*, ^{İM}*cala’ū*, ^{İM}*calū* ~ *calūn* ‘hizmetçi, köle’, ^{RM}*calawū* ‘efendi, prens’, ^{RM}*calū* ‘kız çocuğu’, Hlh. *залуу*, Ma. –) || GT *yāš* ‘genç, çocuk, bebek’

↘ KM *nilḳ-a*

¹¹⁸ Krş. GT *yav-iz* ‘kötü’, *yav-lak* ‘kötü’, *yavman > *yaman* ‘kötü’.

KM *calbari*- ‘yalvarmak’ (OM^{MGT} *calbari*-, ME^{ME} *calbari*-, IM^{IM} *calbari*-, PH^{PH} *calbari*-, Hlh. *залбирах* ~ *залбарих*, Ma. *calbari*-) || GT *yalvar*- ‘yalvarmak’

KM *cali* ‘alev; ruh’ (OM^{IM} *cāl*, SL^{SL} *cāl* ‘odun’, RS^{RS} *cāl* ‘odun’, PH^{PH} *cali* ‘ihtişam’, Hlh. *заль*, Ma. -) || GT *yalın* ~ *yalın* ‘alev’, BT *calım ‘alev’ (> Çuv. *śulām*)

KM *calıķay* (< *calıķa) ‘güvenilmez, aldatıcı; umursamaz, tembel’ (OM^{HY} *calıķai* ‘tembel, umursamaz’, Hlh. *залхай* ~ *зальхай*, Ma. -), KM *calıķayu(u)* (< *calıķa) ‘tembel, aylak’ (OM -, Hlh. *залхуу*, Ma. -) || GT *yaşık* ‘cılız, zayıf, sıska, yağsız’ veya GT **yaşıgan*¹¹⁹ ‘tembel’

↳ KM *naşığay*

KM *calira*- (< **cali.ra*-) ‘kaytarmak, tembel olmak, ilgisiz olmak; sakinleşmek’ (OM^{MGT} *calira*- ‘öfkesi dinmek, sakinleşmek’, Hlh. *залурах*, Ma. -) || GT *yaşı*-¹²⁰ ‘yorulmak, zayıf düşmek; sakinleşmek; uysallaşmak’

↳ KM *nalayi*-

KM *calıķa*- ‘korkmak, ürkmek; bıkmak, usanmak; bir alışkanlıktan vazgeçmek’ (OM^{MGT} *calıķamşığtan* ‘korkunç, korkutucu’, Hlh. *залхах*, Ma. -) || GT *yalık*- ‘aşağılamak, iğrenmek; bıkmak, usanmak’

KM *cançi*- ~ *cangçi*-¹²¹ ~ *nançi*- ‘vurmak, dövmek’ (OM^{MGT} *cançi*-, ME^{ME} *cançi*-, TA^{TA} *cançi*-, Hlh. *занчих* ~ *жанчих*, Ma. -) || GT *yanç(i)*- ‘ezmek; dövmek; kırmak’

KM *cang* ‘karakter, kişilik, huy, yaradılış’ (OM -, Hlh. *зан(г)*, Ma. -) || GT *yan* ~ *yān*¹²² ‘tarz, usul; kalıp, örnek’ (?← Çin. 樣 *yàng* ‘görünüş, dış görünüş, tür, cins’)

KM *canggi* ‘bilgi, haber, söylenti’ (OM^{MGT} *canggi* ‘anlaşma’, ME^{ME} *canği* ‘dügüm’, Hlh. *занги*, Ma. -) || GT *yanı* ~ *yāni* ‘yeni, taze’, BT *ceñi ‘yeni, taze’ > (Çuv. *šěně*) (krş. Mac. *gyenge* ‘zayıf, cılız, güçsüz’)

¹¹⁹ Alt. *yajagan* ‘tembel’ (Verbitskiy 1884: 66a), Leb. *yajagan* ‘tembel’, Tub. *yajıgan* ‘tembel’, Küer. *yajaj* ‘tembel’ (R III 253, 255), Hak. *çazan* ‘(at için) tembel; uyuşuk, dingin’.

¹²⁰ ‘Sakinleşmek, uysallaşmak’ anlamları için bk. Yak. *sıhıy*- ‘(at, hayvan) insanlara alışmak, evcilleşmek; (insan) uysallaşmak’. Krş. ME *yalıl*- (? *yalık*-) ‘bıkmak, usanmak’.

¹²¹ Bu biçimde KM *cang* ‘sopa’ ismiyle benzeşme söz konusudur.

¹²² Hlç. *ya:ng* ~ *ya:n^g*, Yak. *saŋ*.

KM *cangġuu* (< **cangaġ.aġu* veya *cangġayu) ‘çapa; su kestanesi (Tribulus terrestris)’ (OM ^{BY}*cangġau*, Hlh. зангуу, Ma. -) || GT *yagak* ~ *yaġak* ~ *yaġgak* ‘ceviz’

KM *canu-* ‘korkutmak, gözdağı vermek, tehdit etmek’ (OM ^{ME}*canu-*, Hlh. занах, Ma. *canu-*) || GT *yan-* ~ *yani-* ~ *yana-* ‘tehdit etmek’

KM *carag* ‘gerekli olan, ihtiyaç’ (OM ^{MGT}*carag* ‘önemli şeyler’, Hlh. запаз, Ma. -) || GT *yarag* ‘yakışan, gereken; fırsat, imkân; silah, teçhizat’

KM *carim* ‘biraz; bir şeyin yarısı veya bir parçası’ (OM ^{MGT}*carim*, ^{HY}*carim*, ^{ME-}*carim*, ^{IM}*carim* (I) ‘bazı, bir kısım’, ^{IM}*carim* (II) ‘yarım, buçuk’, ^{RM}*cārim*, Hlh. зарум, Ma. -) || GT *yarım* ‘yarım, yarı’

KM *carliġ* ‘ferman, emir, buyruk’ (OM ^{MGT}*carliġ*, ^{ME}*carliġ*, ^{SL}*carliġ*, ^{IM}*yarliġ*, ^{PH}*carliġ*, Hlh. зарлуз, Ma. -) || GT *yarliġ* ‘ferman, emir, buyruk’

KM *carma* ‘kabuksuz tahıl, kaba öğütülmüş tahıl, kepek’ (OM -, Hlh. зарам, Ma. -) || GT *yārma* ‘yarma, kalın taneli un’

KM *cayidang* (< *capitan) ‘eyersiz’ (OM -, Hlh. заўдан(з), Ma. -) || GT *yapıtak* (?< *yarı* ‘eyer örtüsü’ + *tāk*) ‘eyersiz, çıplak, palansız (at)’

KM *cayig* ‘Ural nehri’ (OM ^{MGT}*cayag*, Hlh. -, Ma. -) || GT *yayık*¹²³ ‘Ural nehri’ (krş. Ptolemaios Δάϊξ, Menandros Δάϊχ, Konstantinos VII. Porphyrogennetos Γεήχ, İbn Faḍlān *حايق* *cayih*).

KM *cayil-* ~ *cayilu-* (< **cayi-*) ‘çalkalamak, yıkayıp temizlemek’ (OM -, Hlh. зайлах, Ma. -), *cayimu-* (< **cayi-*) ‘sallanmak, titremek’ (OM -, Hlh. займах, Ma. -) || GT *yay-* ~ *yāy-*¹²⁴ ‘sallamak, sarsmak, titremek; çalkalamak, çitilemek; meylettirmek’, GT **çay-*¹²⁵ ‘çalkalamak, yıkamak; sallamak’, BT *cay-ı (veya *çay-ı) ‘şamata, velvele, karmaşa; dert, sorun’ (> Çuv. *śuy*)

↳ KM *nayıġu-*

¹²³ Tat. *cayġk*, Bşk. *yayık*, Kzk. *jayık*, Kmd. *d’ayık*.

¹²⁴ EUyg. *yay-*, DLT *yay-*, Tuv. *çay-*, Tkm. *yāy-* ‘yayık yaymak’, Hlç. *yā^a*- ‘yağ yapmak’.

¹²⁵ Osm. *çalka-*, Trk. *çalkala-*, Tkm. *çayka-*, Tat. *çayka-*, Bşk. *sayka-*, Krç.-Blk. *çayka-*, Kmk. *çayka-*, Nog. *şayka-*, Kzk. *şayka-*, YUyg. *çayki-*, Çuv. *çühe-* ~ *çüke-* (← Tat.).

KM *cebe* ‘ok başı, temren, mızrak ucu’ (OM ^{MGT}*cebe* ‘savaş aleti, silah’, ^{HY}*cebe* ‘silah’, ^{ME}*körte cebe* ‘zırh’, ^{ME}*cebetü* ‘mızraklı’, ^{ME}*cebeten* ‘mızraklı’, Hlh. зэв, Ma. –), KM *cebele-* (< *cebe.le-*) ‘silahlandırmak, donatmak’ (OM ^{MGT}*cebele-* ‘savaşmak, çarpışmak’, Hlh. –, Ma. *cebele* ‘ok kılıfı, kubur’) || GT *yäp*¹²⁶ ‘alet edavat, silah’, GT (EUyg.) *yävälä-* ‘zırhla donatmak, zırhlandırmak’

KM *cebseg*¹²⁷ ‘silah; alet, araç, donanım’ (OM ^{MGT}*cebseg*, ^{ME}*cebsek* ‘zırh (= Çağ. *sagıt*)’, ^{İM}*cemsek* ‘küçük balta, nacak’ (?), Hlh. зэвсэз, Ma. –) || GT (EUyg.) *yev-* ‘donatmak’, (EUyg.) *yeväg* ‘teçhizat, donanım, malzeme’, (EUyg.) *yevig* ‘donatma, teçhizat, süs, süsleme’, (EUyg.) *yeviş* ‘destek, yardım’ (krş. Yak. *säp* ‘alet edavat, araç gereç, teçhizat; silah; eşya’, Dolg. *häp* ~ *säp* ‘araç gereç; koşum takımı; aksesuar, ekipman’)

KM *cegesü*ⁿ ~ *cigesü*ⁿ (< **cegen.sün*) ‘kamuş, saz’ (OM ^{ME}*ceken*, Hlh. зэзс, Ma. –) || GT *yäkän* ~ *yekän* ‘hasır, kamuş, saz’, BT **cäkän* ‘hasır, kamuş, saz’ (> Çuv. *çakan*) (krş. Mac. *gyékény* ‘saz, hasırotu, kamuş’, Os. *дзеген, дзегейнæ* ‘hasır’, Udm. *śakan* ‘hasır, hasır örtü, çul’)

KM *ceGen* ‘kutup porsuğu’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *yägän*¹²⁸ (< *yē-gän*) ‘kutup porsuğu, Gulo gulo’

KM *ceyeg* ~ *ceg* (< **cepek*) ‘sırmalı şerit, bir nesnenin çevresine sarılı ip’ (OM –, Hlh. зээг, Ord. *džēg*, Ma. –) || GT *yıp* ~ *yip* ~ *yep* ‘ip, iplik, sicim, urgan’ (krş. Mac. *gyeplő* ‘dizgin’) veya GT (EUyg.) *yipäk*¹²⁹ (~ *yipkä*¹³⁰) ‘ip, halat’

↳ KM *deyesü*ⁿ

¹²⁶ Yak. *säp* ‘alet edavat, araç gereç, teçhizat; silah; eşya’, Dolg. *häp* ~ *säp* ‘araç gereç; koşum takımı; aksesuar, ekipman’.

¹²⁷ Moğolca sözcüğün karşılığı Türkçede tanıklanmamıştır. Moğolca sözcük muhtemelen tanıklanmamış bir **cevşäk* (= GT **yev-iş+äk*) veya **cevzäk* (= GT **yev-iz+äk*) biçiminden alıntıdır. Diğer olasılık ise Moğolca kelimenin Türkçe **ceväg* (= GT *yeväg*) sözcüğünden **cebeg* şeklinde alıntılanmış olup bir benzeşme sonucu *cebseg* biçimini almış olmasıdır.

¹²⁸ Alt. Tel. *yäkkän* (R III 318), Alt. (Aşağı Biy, Aşağı Kondom) *yeeken* ~ *yeken* (Verbitskiy 1884: 87), Tel. *d’eeken*, Yak. *siän* ‘etobur; kurt; vahşi hayvanların avı’, Dolg. *hiegen*.

¹²⁹ Sözcük, Harezmi Türkçesinden itibaren ‘ipek’ anlamıyla tanıklanmıştır.

¹³⁰ TT VIII F 14 (T III M 145-1) *yipkä* ‘iplik, ince ip’ (Gabain 1954: 47, 103).

KM *ceverde* ~ *cerde* (?< *cegerne) ‘kızıl, kırmızı, kestane rengi’ (OM^{MGT} *ce’erde*,^{BY} *ce’erde*,^{ZY} *cērde*,^{RS} *cerde*, Hlh. *зээрð*, Ma. *cerde*) || GT *yägrän* ‘kestane rengi’, BT *cägrän ‘kızıl, al’ (> Çuv. *šüren*)

KM *ceyer-e*ⁿ ‘antilop, ceren, ceylan’ (OM^{HY} *cēren*,^{ME} *cēren*,^{TA} *ciyren*,^{İM} *cerēn*,^{RS} *cerēn*,^{NK1} *cērēn*,^{ceiran},^{NK2} *cēren*, Hlh. *зээр*, Ma. *ceren*, Cür. *ceri*) || GT *yägir*¹³¹ ‘antilop, ceylan’

KM *cele* ‘hayvan kösteklerinin bağlandığı yere gerili halat, hayvanların bağlandığı yer’ (OM^{BY} *cele*,^{RS} *calā* [oku: *cele*], Hlh. *зэл*, Ma. –) || GT *yälü* (? *yälö*) ‘tayları bağlamak için kullanılan ip’

KM *cemdeg* (< **cemV-*) ‘sakat, kötürüm, topal’ (OM^{MGT} *cemdeg*, Hlh. *зэмдэг* ~ *зэмтэг*, Ma. –) || GT *yämür*¹³² (< **yäm-ir-* < **yäm-*) ‘yıkma, parçalamak, mahvetmek, harap etmek’, BT **cemür-* ‘yıkma, parçalamak, bozma’ (> Çuv. *šëmür-*)

KM *cem-e* ‘leş’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *yēm* ‘yem, yemek, yiyecek’ veya GT **yēmā*¹³³ (< *yē-mä) ‘yiyecek’, BT *cēmā* ‘yemek, yiyecek, erzak; yem’ (> Çuv. *šime*)

KM *cemis* ~ *cimis* ~ *cimes* ‘yemiş, meyve’ (OM^{HY} *cemiš*,^{ME} *cimiš*,^{BY} *cemis*,^{RS} *cemiš*,^{İM} *yimiš* ~ *yemiš*,^{PH} *cemiš*, Hlh. *жумс*, Ma. –) || GT *yemiš* ‘yemiş, meyve’, BT **cimi(l)ç* ‘yiyecek, meyve’ (> Çuv. *šiměš*) (krş. Mac. *gyümölcs* ‘meyve’)

KM *cer* (*cebe*, *cebsek*) ‘silah, cephanе’ (OM^{MGT} *cer cebsek*, Hlh. *зэр зэрсэг*, Ma. –) || GT *yüz* ‘bakır, pirinç, bronz’ (?← Toh. B *yasa* ‘altın’)

↳ KM *ces* ~ *cis* ~ *ced*

KM *ces* ~ *cis* ~ *ced* ‘bakır’ (OM^{HY} *ces*,^{ZY} *ces*,^{BY} *ces*,^{İM} *cez* ‘bakır, pirinç’,^{RS} *ciz*, Hlh. *зэс*, Ma. –) || GT *yüz* ‘bakır, pirinç, bronz’ (?← Toh. B *yasa* ‘altın’)

↳ KM *cer*

¹³¹ Küli Çor Yazıtı 18 *y(ä)g(i)r*, SUyg. *yıyır* ~ *yiyer*, Alt. *yeger* ~ *yiger* ~ *yigr* ‘al (at donu)’ (Verbitskiy 1884: 86, 93), Hak. *çigir* ‘boz, al (at donu)’, Yak. *siär* ‘koyu kahverengi (at donu)’.

¹³² EUyg. *yemir-*, DLT *yämür-*, Çağ. *yemür-* ~ *yümür-*, HŞ *yemür-*, Kİ *yümür-*, TZ *yümür-*, Osm. *yemir-* ~ *yümür-*.

¹³³ DLT *yämā+çü+k* ‘küçük kese’, Hlç. *yēmā* ‘yemek, gıda’.

KM *cetegene* (< *cete.gene*) ‘çilek’ (OM –, Hlh. *зэдгэнэ*, Kalm. *zed^əgən^ə* ‘bir tür yemiş’, Ma. –) || GT **yedlāk*¹³⁴ (< **yed+lāk*) ‘çilek, yemiş’, BT *cedlāk ‘çilek, yemiş’ (> Çuv. *śirla*) (krş. Mac. *szőlő* ‘üzüm, üzüm bağı’)

KM *çiçi* ‘ve, hem, ve dahi, ayrıca, üstelik, özellikle’ (OM ^{HY}*çiçi* ‘tekrar, yine, aynı şekilde, ayrıca’, Hlh. *жич*, Ma. –) || GT *yiçä* ‘yine, yeniden, tekrar’

◆ Kit. 糸糸 <çi.çi> **çiç(i)* ‘ile birlikte, ve saire’ (Kane 2009: 54; Wu–Janhunnen 2010: 175)

KM *cidkü-* ~ *cidke-* (< **cegtü-*) ‘araba vb. çekmek; gayret etmek, çabalamak’ (OM ^{MGT}*cikdü-* ~ *ciktü-* ‘arabayı çekmek’, ^{MGT}*citgü’ül-* ‘arabayı çektirmek’, ^{ME}*cidkü-* ‘niyet etmek, gayret etmek’, Hlh. *зүмгэх*, Ma. –) || GT *yēt-* ‘(at, insan vb.) yanında götürmek, çekerek peşinden götürmek’, BT **cāgt-* > **cāgVt-* ‘(elinden tutup) götürmek’ (> Çuv. *śavāt-*)

KM *cigeye* (< *cekepe*) ‘kutup porsuğu’ (OM –, Hlh. *зэгээ*, Ma. –) || GT **yekpā*¹³⁵ ‘kutup porsuğu’

KM *cigir-* ‘korkuyla sarsılmak, titremek; soğuktan titremek’ (OM ^{ME}*cigir-* ‘iğrenmek’, Hlh. –, Ma. –) || GT (OTi) *yäkir-*¹³⁶ ‘kızmak, hiddetlenmek, azarlamak, paylamak’

KM *cigsi-* ‘iğrenmek, nefret etmek, tiksirmek; sevmemek, hoşlanmamak; ürkmek’ (OM –, Hlh. *жүзүшүх*, Ma. *ceksi-* ~ *cekşe-* ‘sevmemek, hoşlanmamak; ürkmek, korkmak’) || GT (ÇTi) *yäksi-*¹³⁷ (< *yäk+si-*) ‘tiksinmek, iğrenmek; ürkmek, çekkinmek, korkmak’

¹³⁴ Tat. *cilek*, Bşk. *yilek*, Kmk. *ciyelek*, Krç.-Blk. *cilek*, Kzk. *jiydek*, Tuv. *çestek-kat*, Hak. *çistek*, Alt. *cilek* ~ *ciilek*, Alt. *yestek* ~ *yistek* (Verbitskiy 1884: 90, 94), Tel. *d’iilek*.

¹³⁵ Tuv. *çekpe* ‘kutup porsuğu’. Radloff (R III 320), Koybal Türkçesinden bir *yäkpä* biçimi vermekte ve “= *жәккән*” diye not düşmektedir. Ne yazık ki bu eşitliğin *yäkän* ~ *yäkkän* ‘hasır otu’ sözcüğüne mi yoksa *yäkkän* ‘kutup porsuğu’ sözcüğüne mi gönderme yaptığı tam olarak anlaşılamamaktadır.

¹³⁶ Çağ. *yikir-*, Kİ *yekir-* ~ *yikir-*, KK *yigir-*, İMS *yigir-* (‘öfkelenmek’) ~ *igir-* (‘tiksinmek’), Tat. *cikër-*, Bşk. *yëkër-*, Tkm. *yekir-*, Kum. *yekir-*, Nog. *yekir-*. Ayrıca bk. ESTYa (IV 173-174).

¹³⁷ Tat. *ciksë-*, Alt. *yeksin-* (Verbitskiy 1884: 87), Tel. *d’eksin-*, Hak. *çigsĩ-* (← Mo.), Tuv. *çeskin-*. Ayrıca bk. ESTYa (IV 171).

KM *ciye* ‘kız evladın ve kız kardeşin çocuğu’ (OM ^{MGT}*ce’e* ~ *ce*, ^{HY}*ce’e*, ^{BY}*cē*, Hlh. *зээ*, Ma. –) || GT *yegän* ‘yeğen’

◆ Kit. 杂芬 <eċ. ee> *cee ‘kız kardeşin çocuğu, yeğen’ (Ōtake 2017: 201)

KM *ciyura-* ~ *cuyura-* ‘yoğurmak, karıştırmak’ (OM ^{MGT}*ci’ure-*, ^{ME}*cūra-* ~ *cuğra-*, ^{İM}*cuğura-*, Hlh. *зүүрэх*, Ma. –) || GT *yugur-* ‘yoğurmak’, BT **cugur-* > **cūr-* ‘yoğurmak, karıştırmak’ (> Çuv. *šār-*) (krş. Mac. *gyúr* ‘yoğurmak’)

KM *cil* ‘yıl, sene’ (OM ^{MGT}*cil*, ^{HY}*cil*, ^{TA}*cil*, ^{PH}*cil*, Hlh. *жил*, Ma. –) || GT *yil* ‘yıl, sene’

KM *cilbi* ‘sihir, büyü’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *yelvi* ‘sihir, büyü’

↳ KM *yilbi* ~ *yelbi* ~ *yilvi*

KM *cildam* ‘yetenekli kayakçı’ (OM –, Hlh. *жалдам*, Ma. *ilda-* ‘kıvrak zekâlı olmak, çevik olmak, zeki olmak’) || GT (OTi) *ildam* ~ *yıldam* ‘hızlı, çevik, atik’, BT *iltam ‘zarif, çevik, atik’ (> Çuv. *yälttam*) (krş. Mac. *ildom* ‘düzgün davranış’)

↳ KM *ildam*

KM *cilgü-* ~ *cülgü-* ‘silme, parlatmak, tozunu almak; sürtmek, sürtünmek, değmek, sıyırmak’ (OM –, Hlh. *зүлгэх*, ?Ma. *cilki-* ‘keteni vb. artıklardan arındırmak için dövme, vurmak’ [Hauer 2007: 282], ?Ma. *culhū-* ‘ok milini eğe talaşıyla, kılla veya tiftikle cilalamak’) || GT (DKPAM) *yilkä-* ‘(boynuzuyla) yeri karıştırmak, eşelemek’

KM *cilg-a* ~ *cilağ-a* ‘koyak, vadi, oyuk, havza, hendek, su yolu’ (OM ?^{MGT}*cölke* ‘ortasından nehir geçen vadi’, ^{ME}*cilğas* ‘vadi, koyak, Hlh. *жалга*, Ma. –) || GT *yūlak* (< *yūl*) ‘küçük su pınarı, derecik’

KM *ciloğa* (< **cilağa*¹³⁸) ‘yular’ (OM ^{MGT}*cilo’a* ~ *cilu’a*, ^{ME}*cila’u*, ^{TA}*cilawu*, ^{İM}*colā*, ^{RS}*cilau*, ^{RM}*cilāwū*, Hlh. *жолоо*, Ma. *culhū*, Sol. *ciluğa* [SSTYa I/257]) || GT *yular* ‘yular’

¹³⁸ Alıntı, PM *cilağa < PPM *cilaru ← Tü. *cularū şeklinde gerçekleşmiş olabilir. İkinci hecedeki *r* > *γ* değişimi, *l* sesi yanında bir aykırılışma olarak açıklanabilir. Diğer bir açıklama için Ölmez’e (1991: 180) bakılabilir.

KM *cilu-* ~ *culu-* ‘kaçmak, sıvışmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –), KM *ciliyi-* ‘kaçmak; yolunu şaşırmaq’ (OM –, Hlh. *жилийх*, Ma. –), KM *culbu-* ‘kaçmak, kaçır kurtulmak’ (OM –, Hlh. *зулбах* ‘kaçmak’, Ma. –) || GT *yil*¹³⁹ ‘sürünmek, kaymak, uzaklaşmak, hareket etmek, ilerlemek’

KM *cimiyi-* (?< **cımı-yı-*) ‘(dudak) büzülme’ (OM –, Hlh. *жимийх*, Ma. –) || GT *yım*¹⁴⁰ (> *yım-* ~ *yüm-* ~ *yim*¹⁴¹) ‘(göz, ağız, yumruk) yummak, karamak’

KM *cincüü* ‘inci, boncuk’ (OM –, Hlh. *жинжүү*, Ma. –) || GT *yinçü* ‘inci’ (← Çin. 眞珠 *zhēn-zhū* ‘gerçek inci’) (krş. Mac. *gyöngy* ‘inci’, Rus. *жемчуг* ‘inci’, ERus. *женчугъ* ‘inci’)

KM *cingğırçağ* ‘semer, kürtün’ (OM ^{MGT} *ingğırçağ*, Hlh. –, Ma. –) || GT *ıñırçak* ~ *yıñırçak* ‘semer, kürtün, eyer’

↳ KM *yangğırçağ* ~ *yanggiy-a*

KM *cirbayi-* ‘zıplamak, oynamak, gülüp eğlenmek’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (DLT) *yarp* ‘biri neşe içinde olduğu zaman yüzünü kaplayan ışıldama’, GT *yarpay*¹⁴² ‘üstünlük taslamak, kibirlenmek; güzel görünmek, güzelleşmek; içtenlikle gülmek’

↳ KM *darbi-*

KM *cirim* ‘*olong*’un tokalarından geçirilen, eyerin sol yanındaki iki deri kayıştan biri’ (OM ^{BY} *cerim/cirim* ‘eyerin deri kayışları’, ^{ME} *cirim* ‘deri şerit, kayış’, Hlh. *жирэм*, Ma. –) || GT (DLT) *yerim* ‘herhangi bir şeyden kesilmiş şerit, bir şeyin yarısı’

KM *cirin* (< **ci.r.in* < *ci) ‘iki (eski metinlerde kadınlar için kullanılan sayı)’ (OM ^{MGT} *cirin*, Hlh. –, Ma. *curu* ‘çift, çifte’, PTg. *cōr ‘iki’ [Doerfer 1978: 75]), KM *cirmüsün* ‘hamile’ (OM –, Hlh. *жирэмсэн*, Ma. *cursu* ‘iki katmanlı, çift; hamile’), KM *citüger* (< **ci(r).tüger*) ‘kıskançlık, nefret; çok eşli evliliklerde kadınların birbiri için kullandığı hakaret sözü’ (OM ^{ME} *citür* ‘kıskançlık’, ^{RS} *citür* ‘cariye, ikinci eş’, Hlh.

¹³⁹ Uzun ünlü, Yak. *sil-* ve Dolg. *hıl-* şekillerine dayanmaktadır.

¹⁴⁰ Leb. *yım-* (R III 500).

¹⁴¹ Yak. *sim-*, Hlç. *yim-*.

¹⁴² Tat. *yarpay-*, Bşk. *yarpay-*, Kırğ. *carbay-*.

мөмзәп, Ma. -) || GT *yigirmä* ~ *yigirmi* ~ *yigäirmi* ~ *yegirmi*¹⁴³ ~ **yügürmä*¹⁴⁴ (< **yi* ~ **ye*) '20', BT **cegäirmi* '20' (> VB *ciyerמי* ~ *ceyerמי*, Çuv. *širēm*)

◆ Kit. 圣 <cur> **çur* '2', 朮化朮 <c.úr.er> ~ 朮化朮 <dz.úr.er> ~ 朮化当 <c.úr.én> 'ikinci' (Kane 2009: 115, 124), 圣 <cur> **cur* '2' (Shimuněk 2014: 114), 朮化 <ci.ur> *cür* '2' (Róna-Tas 2016: 127), 朮化 <ç.ur> ~ 朮亥 <ç.ur> **çur-* ~ 朮化 <c.ur> ~ 圣 <cur> **cur-* '2' (Shimuněk 2017a: 232–236, 334–335), 丁 **cüri* (Róna-Tas 2016: 133), 丁 <curi> **curi* '20' (Shimuněk 2017b: 265, 267).

KM *cirke* (?< **cirske*) 'çizgili sincap, *Tamias sibiricus* Laxmann' (Tsevel 1966: 248) (OM ^{BY}*cürgi* 'yarasa', Hlh. *мүрүх*, Ma. -) || GT *yärsgü* ~ **yarsgu*¹⁴⁵ 'yarasa'

KM *cirmaGay* 'balık yumurtası, havyar' (OM ^{MGT}*ciramut*¹⁴⁶ 'küçük balıklar', ^{RS}*carçi calasun* 'tutkal, ökse', Hlh. *запам* 'küçük balık, yavru balık', Dag. *carəm*, Ma. -) || GT **yaru* 'balık, balık yumurtası, balığın iç organları (?)' > GT (EUyg., DLT) *yaru yelim* 'balık tutkalı'

KM *ciroya* (< **coriga*) 'rahvan, eşkin (at)' (OM ^{ZY}*curā*, ^{BY}*coriya*, ^{TA}*coriya*, ^{SL}*coria*, Hlh. *мороо*, Ma. *coran*) || GT *yoriga* 'rahvan (at)', BT **corika* 'rahvan' (> Çuv. *šārha*)

KM *ciru-* '(resim, çizgi) çizmek' (OM ^{ME}*ciru-*, ^{IM}*cila-* 'boyamak, süslemek', Hlh. *зрүх*, Ma. *cusu-* 'kâğıda çizgi çizmek', PTg. **ńiru-* 'çizmek'¹⁴⁷) || GT *yaz-* 'yazmak', BT **car-* 'yazmak, çizmek' (> Çuv. *šir-*)

¹⁴³ Tuv. *çeerbi*.

¹⁴⁴ Yak. *sürbä*.

¹⁴⁵ DLT *yärsgü*, Tuv. *çaskı* (< **yarsku*).

¹⁴⁶ MGT *ciramut* sözcüğü, **ciram* 'küçük balık' sözcüğünün çokluk şeklidir.

¹⁴⁷ PTg. **ńiru-* 'çizmek' (> Ma. *niru-* 'çizmek, resmetmek', Nan. *ńiru-* ~ *iru-* 'yazmak', Orok *nuńi-* ~ *ńiru-* ~ *ńuru-*, Ulça *ńuri-* ~ *ńuru-* 'yazmak', Oroç *ńiru-* ~ *ńuru-*, Neg. *niyu-*, Sol. *niruyan* [SSTYa I/600]) sözcüğü, muhtemelen Moğolca **niru-* aracılığıyla ulaşılmış Bulgar Türkçesi kökenli bir sözcüktür. Ancak Moğolcada böyle bir fiil tanımlanmamıştır. Aynı şekilde, Ma. *cusu-* sözcüğü de tanımlanmamış Mo. **cusu-* (< **cisu-*) şekli üzerinden Genel Türkçeden gelmektedir. Mançucadaki bu iki sözcük, bizi BT **ńiaru-* ve GT **ciazu-* şekillerine götürür.

◆ Kit. 采 <çi> **cir-* ‘yazmak’ (Róna-Tas 2019: 296)¹⁴⁸, Kit. 圣当 <cur.en> *cur-an (çoğ.) ‘resimler, çizimler’ (Shimunek 2014: 104, 114; Shimunek 2017a: 220, 346) < Kit. *cur ‘resim, çizim’ < *cirug ‘resim, çizim’

KM *cirugba* (< *cirbuğa < **ciarpurka*¹⁴⁹) ‘nane’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *yarpuz* ~ *yarpuç*¹⁵⁰ ‘yarpuz, nane’

KM *cirüke*ⁿ (< **cürekü*ⁿ ?) ‘kalp, yürek’ (OM ^{MGT}*cürügen* ~ *cirüge(n)*, ^{HY}*cürüken*, ^{BY}*cürken*, ^{ZY}*cürüken*, ^{ME}*cürüken*, ^{İM}*cürüke*, ^{RS}*cirüke*, Hlh. зүрх(эн), Ma. –) || GT *yüräk*¹⁵¹ ‘yürek, kalp’, BT *cüräk (?) ‘yürek, kalp’ (> Çuv. çäre).

KM *cise-* ~ *cese-* ‘nöbet tutmak, beklemek, korumak’ (OM –, Hlh. зэсэх, Ma. –) || GT *yezä-* ‘devriye gezmek’, GT *yezäk* ‘öncü birlik, ileri kol’

KM *cisü-* ‘uzunlamasına kesmek, şeritler hâlinde kesmek, dilimlemek, didikleme, hakketmek’ (OM ^{MGT}*cisü-* ‘yarmak’, ^{ME}*cisü-* ‘dilimlemek, didikleme’, Hlh. зүсэх, Ord. *cusu-*, Bur. *zühe-*, Kalm. *züs-*¹⁵², Ma. *cisu-* ‘deri veya benzer bir malzeme yi düz bir çizgide kesmek’) || GT *yüz-* ‘derisini yüzmek’

KM *cisün* ‘(hayvan ve insanlarda) renk, görünüş, cilt’ (OM ^{MGT}*cisü(n)*, Hlh. зүс(эн), Ma. –, Sol. *cisü* ‘renk’), KM *cisüm* ‘(hayvanlarda) renk’ (OM –, Hlh. зүсэм, Ma. –) || GT *yüz* ‘yüz, çehre, surat’

KM *coçin* (< *colçin) ‘konuk, misafir, ziyaretçi’ (OM ^{MGT}*Coçi* ‘kişi adı’, ^{HY}*coçin*, ^{BY}*coçin*, ^{ZY}*cocin*, ^{ME}*coçin*, Hlh. зочин, Ma. –) || GT *yolçı* ‘yolcu; rehber, kılavuz’

KM *coğdur* (< *coğtu.r*) ‘devenin boynundaki uzun kıllar; aslan yelesi’ (OM –, Hlh. зогдор, Ma. –) || GT *yogdu* (Br. *yogto*) ‘(aslan) yele(si); devenin çenesinin altındaki uzun tüyler; gerdan’ (? Çuv. *śitar* ‘yastık’) (krş. KS ДОХЪТОРЪ ‘yastık’ ← BT *cogtor)

¹⁴⁸ Shimunek (2014: 114) aynı fiili Eski Çince 書 *shū* ‘yazmak’ sözcüğünden bir alıntı olarak göstermektedir.

¹⁴⁹ Moğolca sözcüğün kökeni, BT *cirpurikā veya *ciarpurikā ‘nane’ şekli olmalıdır.

¹⁵⁰ Hlç. *yarpıç* ‘nane’.

¹⁵¹ Tkm. *yürek*, Yak. *süräx*, Dolg. *hüräk* ~ *süräk* ~ *hürök*.

¹⁵² Çağdaş Moğol dillerindeki bu biçimler, **cüsü-* biçimine işaret etmektedir.

KM *coyoğ* ~ *coğ* ‘yemek, öğün; zevk, eğlence; yürüyüş’ (OM –, Hlh. 3002, Ma. –) || GT *yōg* ‘cenaze töreni, ölü yemeği’ (krş. Yun. δόγία ~ δόχια [Moravcsik 1983: II/119], Os. *dūğ* ~ *doğ* ‘yarış, koşu’)

KM *coyori* ‘bodrum, kiler, mahzen’ (OM –, Hlh. 3007, Ma. –) || GT *yogri* ‘çanak, geniş bir kâse’ veya GT *çokur* ~ *çukur* ‘çukur’ (krş. DLT *çugurdān* ‘uçurum, suyun önüne çekilen set’)

KM *coki-* ‘uymak, uygun olmak, yakışmak, yakışır olmak’ (OM ^{MGT}*coki-* ‘uymak, uygun olmak, doğru olmak, iyi durumda olmak’, ^{PH}*cokis* ‘uygunluk, kolaylık’, Hlh. 3010, Ma. *cohi-* ‘(çıban veya yara) iyileşmek, kapanmak’, Evk. *dēke-* *coke-* ~ *dēki-* *coki-* ‘uyum sağlamak, memnun etmek; düzeltmek, tamir etmek; kabul etmek, rıza göstermek; (üzerinde) denemek, prova etmek’, Sol. *cohi-* ‘adil olmak, vermek, sunmak, sağlamak; uygun olmak’) || GT *yokı-* ~ *yoka-*¹⁵³ ‘teslim olmak, itaat etmek’

KM *col* ‘şans, talih, başarı’ (OM –, Hlh. 301, ?Ma. *culgen* ‘talih, şans’) || GT *yol*¹⁵⁴ ‘şöhret; şans, talih’, GT *yollug*¹⁵⁵ ‘kısmetli, talihli, bahtlı’ (krş. Kot. *d’oş* ‘şans’ ? ← GT *coş = GT *yol* [Stachowski 1996: 102-103])

◆ Kit. 祝君統 *zhù-jūn-tōng*¹⁵⁶ *coltun ‘mutluluk, himaye’ (Talpe 2010: 88)

KM *colğa-* ‘karşılaşmak, kendini tanıtmak’ (OM ^{MGT}*colqa-* ~ *coluqa-*, ^{HY}*coloqa-* ~ *coluqa-*, ^{ME}*colka-*, Hlh. 3020, Ma. –) || GT *yoluk-* ‘karşılaşmak, rastlamak’, BT **coluk-* ‘karşılaşmak, rastlaşmak’ (> Çuv. *śulāh-*)

KM *coli-* ‘fidye verip kurtarmak, rehinden kurtarmak’ (OM ^{MGT}*coli’a* ‘fidye, tazminat’, Hlh. 3010, Ma. *coldo-*, Evk. *coldon-*) || GT *yul-* ‘rehinde bulunan bir şeyi kurtarmak, esirlikten kurtarmak, fidye ödemek, fidyeye kurtarmak’

↘ KM *doli-*

¹⁵³ EUyg. (Kuanşi İm Pusar 37) *yokıl-* ‘teslim olmak’ (Tekin 1993: 10, 26, 53), CC *yogo-* ‘itaat etmek’. Tekin (1993: 26, 53) *yokıl-* sözcüğünü ‘sanık olarak tutulmak’ şeklinde anlamlandırmıştır.

¹⁵⁴ AY 444/5.

¹⁵⁵ KT G 13, KT G-D, KT G-B, BK G-B, TT V B103.

¹⁵⁶ EMand. *tşy-kyn-t^hung* (Pulleyblank 1991: 310, 415, 168).

KM *comoğol* (< *comoğol.l* < *conağa) ‘yonga, talaş’ (OM –, Hlh. *зомгол*, Ma. –) || GT *yonga* (< *yon-*) ‘yonga, kıymık, talaş’, BT *conka ‘yonga, talaş’ (> Çuv. *śunka*, *śunkav*)

KM *congčila-* ‘birleştirmek; toplamak, yığmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (HtPek 21a 3) *yojla*-¹⁵⁷ ‘birleştirmek, uyumlu hâle getirmek’ (← Çin. 雍 *yōng* ‘birleşmiş, uyum içinde’)

KM *cori-* ‘yönelmek, -e doğru hareket etmek; çabalamak, niyet etmek’ (OM ^{MGT}*cori-*, ^{HY}*cori-*, ^{ME}*cori-*, ^{PH}*cori-*, Hlh. *зорух*, Ma. *cori-* ‘işaret etmek, göstermek’) || GT *yori-* (? *yōri*-¹⁵⁸) ‘yürümek’

KM *coso* ‘aşıboyası’ (OM ^{MGT}*cosotu* ‘bir atın adı’, ^{ME}*cuşa*, Hlh. *зос*, Ma. –) || GT *yoşa*¹⁵⁹ ‘aşıboyası’ (krş. EUyg. *ıuşu* ‘kırmızı kil’, DLT *aşu* ‘kızıl toprak’)

KM *cöye-* ~ *cöyeye-* ‘bir şeyi bir yerden bir yere hareket ettirmek, nakletmek, taşımak’ (OM ^{HY}*cögelge-*, ^{HY}*cöge’ül-*, Hlh. *æøx*, Dong. *cue-* ~ *çue-*, Ma. *cuwe-*) || GT **yü-*¹⁶⁰ ‘taşımak, yüklenmek’, BT **cüä-d-* > **cüär-*¹⁶¹ ‘taşımak’

◆ Kit. 万去 <y.eu> *yew-¹⁶² ‘taşımak, götürmek, nakletmek’ (徙) (Kane 2009: 108; Shimunek 2007: 379; Shimunek 2017b: 263, 268), 万去 <ey.aw> **yaw-* ‘yönlendirmek’ (Ōtake 2017: 202)

KM *cud* ~ *cid* ‘kötü hava ve benzeri yüzünden ortaya çıkan afet; açlık, kıtlık; hayvan vebası’ (OM –, Hlh. *зуд*, Ma. –) || GT *yüt* ‘açlık, kıtlık, felaket’

¹⁵⁷ HtPek 21a 1–3 (2026) *ıdok ätözi tümän kutlugı birlä elin uluşın amırtgurup ywıjlap* [...]. Röhrborn (1991: 172, 259), bu fiili *yujla-* olarak okumaktadır.

¹⁵⁸ DLT *yori-* ~ *yōri-*, Hlç. *yōri-*.

¹⁵⁹ ME *yuşa* (oku: *yoşa* ?), Trk. ağ. *yoşa*, Kırg. *coşo*, Tel. *yojo* (R III 446), Yak. *soho*.

¹⁶⁰ GT *yü-d-* ‘taşımak’, GT *yü-k* ‘yük’.

¹⁶¹ krş. Nagyszentmiklós Yunan harfli yazıtı ΔΥΓΕ- *düä(r)-* [cüär-] ‘taşımak’ (Erdal 1988: 229-230).

¹⁶² Shimunek (2017: 263, 268), bu fiili OM *yabu-* ‘gitmek’ fiiliyle ilişkilendirmektedir. Bizce, Kit. **yew-* (< **yewü-*) fiili, göçüşmeyle **yüwe-* biçiminden gelmektedir. Bu biçim de Tü. **yüe-* biçiminden alınmıştır. Diğer yandan, Kitanca sözcük Moğolca **yeü-* ‘bir sıvıyı bir kaptan diğerine boşaltmak’ (Nugteren 2011: 546) fiiliyle de ilişkilendirilebilir.

KM *cula* ‘ışık, lamba, mum’ (OM ^{HY}*cula*, ^{ME}*cula* ~ *culan*, ^{IM}*cula*, ^{SL}*cula*, ^{RS}*cula*, ^{PH}*cula*, Hlh. зул, Ma. -) || GT *yula* ‘meşale, lamba, kandil’ (?← Çin. 燭蠟 *zhú-là* ‘mum’)

KM *culağa* ‘ışık, lamba, mum’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *yulka*¹⁶³ ~ *yulgak*¹⁶⁴ (?< *yula+gak*) ‘meşale, lamba’

KM *culbu-* ‘deri değiştirmek; tüy dökmek’ (OM -, Hlh. зулбах, Ma. -), KM *culmu-* ‘kuşun tüylerini yolmak; deri değiştirmek, tüy dökmek’ (OM -, Hlh. зулмах, Ma. -), KM *cuma* ~ *culma* ‘tüyden arındırılmış, haşlanmış’ || GT *yul-* ‘(tüy, kıl vb.) yolmak, koparmak’

KM *culğa-* ‘çekmek, çekip çıkarmak, çekerek koparmak, yolmak’ (OM -, Hlh. зулгаах, Ma. -), KM *cilğura-* ~ *cilbura-* ~ *culğura-* ~ *culğara-* ‘(saç, tüy) dökülmek’ (OM -, Hlh. зулгарах, Ma. -) || GT *yulk-* ‘yolmak, koparmak, sıyırmak, kazımak’ (krş. Mac. *gyilkos* ‘katil’)

KM *curam-a* ~ *curum* (< *cumara) ‘bir çeşit tarla sincabı, Citellus citillus’ (OM ^{HY}*cumuran*, ^{BY}*cumbura*, ^{RS}*cumran*, Hlh. зурам, Ma. *cumara*, *cumargan*) || GT *yumran* ‘tarla sincabı, köstebek, büyük sıçan’

KM *cuta-* ‘açlık veya yoksulluk çekmek; zayıflamak’ (OM -, Hlh. зуmax, Ma. -) || GT *yūta-*¹⁶⁵ (< *yūt*) ‘açlık çekmek’

↳ KM *duta-*

KM *cüde-* ‘çalışmaktan veya baskıdan dolayı yorgun olmak, bitkin olmak, tükenmiş olmak; zorluk çekmek; bir şeyi yaparken zorlanmak’ (OM -, Hlh. зүдэх, Ma. -) || GT (ÇTi) **yūtā-*¹⁶⁶ (< *yūt+a-*) ‘acınacak hâlde olmak, zorda olmak, yokluk çekmek, zayıflamak, cılızlaşmak, kederli olmak; salgın hastalıkta ölmek’

KM *cüg* (?< **cü.g* < *cü) ‘yön; rota; yönünde, -e doğru’ (OM ^{MGT}*cüg*, ^{HY}*cük* (= *cüg*), ^{ME}*cük*, ^{PH}*cüg*, Hlh. зүз, Ma. *cugūn* ‘yol, sokak’) || GT *yü (? *yū) ‘ön, karşı’ (>

¹⁶³ T M 309, 6 *yūlqa* (Gabain 1954: 69, 104).

¹⁶⁴ T II D 176 *yulgak* (Özertural 2008: 215).

¹⁶⁵ Kırg. *yuta-*, Alt. Tel. *yuda-*, Tat. *yuda-*, Koyb. Kç. *yuda-* (R III 562–563), Yak. *sutaa-*, Dolg. *hüttā-* ~ *hutā-*.

¹⁶⁶ Leb. Küer. Tar. Kom. Tel. *yüdü-* (R III 612), Alt. Bar. *yüdü-* (R III 613), Tuv. *çüde-*, Tof. *çüde-*.

EUyg. *yügärü* ~ *yüügärü* ‘mevcut, göz önünde’, EUyg. *yülüg* ~ *yüülüg* ‘karşıda, karşıda, -e dönük olarak’) veya GT *yön*¹⁶⁷ ‘yön, taraf, yan, istikamet’

KM *cüng* ‘çan’ (OM -, Hlh. зҫн(з), Ma. *cung, cungken*) || GT (EUyg.) *çuy* ~ *çüj* ‘çan’ (← Çin. 鐘 *zhōng* ‘çan’)

KM *cürm-e* ‘yonga, talaş; ince et şeritleri; sucuk, sosis gibi doldurulmuş et’ (OM -, Hlh. зүрэм, Ma. -) || GT *yörmä*¹⁶⁸ ‘işkembe ya da bağırsakla yapılan bir tür yemek’, BT *cörmä ‘bağırsağa doldurulmuş etle yapılan bir tür yemek’ (> Çuv. *şürme*)

¹⁶⁷ Sözcük, ilk kez Karahanlı Türkçesinde (TİEM 73) tanıklanmıştır.

¹⁶⁸ Krç.-Blk. *cörme*, Bşk. *yürme*, Tuv. *çöreme*.

Ç

KM (k.ö.) *çab*¹⁶⁹ ‘ün, şan, şöhet’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *çāv* ‘ün, şöhet’

↳ KM *çuu*

KM *çabayu* ~ *çabau* (? < **çalpa.yu*) ‘tutkal, yapıştırıcı’ (OM^{BY} *çabū*,^{İM} *çabūn*,^{RS} *çabūn*, Hlh. *çavyy*, Ma. –) || GT *çalpa*-¹⁷⁰ ‘yapıştırmak’

KM *çabçi*- (< *çab.çi*-) ‘vurmak, kesmek, yontmak, doğramak’ (OM^{MGT} *çabçi*-,^{ME} *çabçi*-,^{İM} *çabçi*-, Hlh. *çavçux*, Ma. *sabçira*- ‘şahlanmak’) || GT *çap*- ‘vurmak, kesmek, parçalamak, saldırmak’, BT *çäp- ‘vurmak, dövmek’ (> Çuv. *šap*-)

KM *çaçar* (< *çatır) ‘büyük çadır’ (OM^{MGT} *çaçir*,^{ME} *çaçir*,^{ME} *çadur*,^{RS} *çaçir*,^{PH} *çaçar-tan* ‘çadırılı’, Hlh. *çavçap*, Ma. *çaçari*, Cür. *caçili*, *çaçari*) || GT *çātīr* ‘çadır’ (krş. Mac. *sátor* [šātor] ‘çadır’, Far. *چادر* *çādir*, *çādur*, *çādar* ‘çadır; kumaş, peçe’)

KM *çaçirgana* ~ *çiçargana* ~ *çaçargana* (? < *taçirgana < *tatirgana) ‘Hippophae rhamnoides (bir tür çalı)’ (OM^{MGT} *çiçigina*¹⁷¹ ‘bir bitki kökü’, Hlh. *çavçargana*, Ma. –) || GT **tatirgan*¹⁷² ‘bitki adı, ot adı (yabanturpu, hardal, Crambe)’ (krş. Mac. *tátorján* ‘birçok bitki için kullanılan bir isim’)

KM *çad*- (< *çod- < *tiod-) ‘doymak, doyana kadar yemek’ (OM^{MGT} *çat*-,^{HY} *çat*-,^{BY} *çad*-,^{ME} *çat*-,^{TA} *çat*-,^{İM} *çat[k]ulan* ‘tok’,^{RS} *çatkulan* ‘tok’,^{RM} *cātlān* [sic],^{PH} *çad*-, Hlh. *çadax*, Ma. –) || GT *tod*- (~ *tōd*-)¹⁷³ (< *tiod-) ‘doymak’, BT *tod- ‘doymak’ (> Çuv. *tār-an*-)

KM *çadiğ* ~ *çedig* ‘yaşam öyküsü, bir Buda’nın veya Budist bir azizin önceki vücut buluşlarının hikâyesi; şecere, soy ağacı’ (OM –, Hlh. *çaduz* ~ *çədəz*, Ma. –) || GT (EUyg.) *çatik* ‘Buda’nın önceki doğumu, Buda’nın önceki doğumu üzerine bir

¹⁶⁹ Chang. 53, HS 33b5 (*aldar çab* ikilemesinde), Pañc. 6b (*aldar çab* ikilemesinde). Kelimeye dair ayrıntılı bir tartışma için bk. Cleaves (1955).

¹⁷⁰ EUyg. *çalpaṅ* ‘kir, pislik’, EUyg. *çalpak* ‘çamur, pislik, kir, pislik’, DLT *çalpak* ‘kir, pislik’, DLT *çalpaṅ* ‘çamur’, *çalpuş* (? *çalpaş*) ‘meyvelerin yapışkan özü’, Trk. ağ. *çalpala*- ‘yoğurt, pekmez vb. şeyleri sulandırarak ezme’, YUyg. *çapli*- (< *çalpa*-) ‘yapıştırmak’.

¹⁷¹ Rachewiltz (2004: 356-357), MGT’de geçen sözcüğü KM *giçigene* ‘kaz parmakotu, Potentilla anserina’ sözcüğüyle ilişkilendirmektedir.

¹⁷² Az. *tatiran*, Tkm. *dadran* ~ *tatran* ~ *tatiran*, Nog. *tatiran*, Krm. Tat. *tatran*, Kar. *tatran*, Krç.-Blk. *tatiran*.

¹⁷³ DLT *tōd*-, Tkm. *doy*-, Hlç. *tod*-, Yak. *tot*-, Dolç. *tot*-.

hikâye, Budist edebiyatın on iki türünden biri' (← Toh. A *jātak* 'Buda'nın önceki vücut buluşlarının hikâyesi', Toh. B *jātak* 'Buda'nın önceki vücut buluşlarının hikâyesi' ← Sk. *jātaka* 'Gotama Buddha'nın önceki bir hayatının hikâyesi')

KM *çağ* 'zaman, süre, vakit, çağ, devir' (OM ^{MGT}*çağ*, ^{HY}*çaq*, ^{BY}*ça[q]*, ^{ME}*çak*, ^{RS}*çak*, ^{AS}*çağ* 'saat', ^{PH}*çaq*, Hlh. *çaz*, Ma. -) || GT *çak*¹⁷⁴ 'tam, tam olarak, az evvel, demin; doğru' (krş. EUyg. *çakdaki* 'şu anda')

KM *çağariğ* 'çember, halka, kasnak' (OM -, Hlh. *çazapuz*, Ma. -) || GT *çıgrı* ~ *çıkır* ~ *çıkırık* ~ *çakırık* 'çıkırık, küçük çark, su çarkı' (← Soğd. *cxr-* *çaxr* ~ *cyr-* *çaxr* ~ *ckkr* *çakr* 'teker, çıkır, daire')

KM (k.ö.) *çağsabad* ~ *çağşabad* ~ *çiğsabd* ~ *çiğşabd* ~ *sağsabad* 'dinî disiplin, kurallar' (OM -, Hlh. *uazuaabad*, Ma. -) || GT (EUyg.) *ç(a)hşap(a)t* ~ *çahşap(a)t* ~ *ç(a)hşaput* ~ *ç(a)hşap(a)d* 'emir, ahlak kaidesi, dinî niyet, disiplin, yasak; oruç; sonuncu ayın adı' (← Man.-Soğd. *cxš*³*pδ* ~ *cxš*³*pt* 'ahlaki kural, emir' ← Man.-Part. *cxš*³*byd* ~ *cxš*³*byyd* *çaxşābed* 'kural, emir, kaide' ← Sk. *śikṣāpada* 'ahlaki emir')

KM *çaki-* 'çakmak, çakmaktaşıyla ateş çıkarmak' (OM ^{ME}*çaki-*, ^{IM}*tengri çakimuy* 'şimşek', ^{IM}*çagür* 'çakmak', ^{RS}*çağür* 'çakmak', Hlh. *çaxux*, Ma. -) || GT *çak-* 'çakmak, vurmak' (krş. Mac. *csákány* 'kazma, gürz, küçük balta, savaş çekici')

KM (k.ö.) *çakiravard*¹⁷⁵ ~ *çakravarti*¹⁷⁶ ~ (Less.) *çikravart* ~ *çakravar* 'imparator, cihan hükümdarı' (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *çakravart* '(Buda'nın öğretisinin) tekerleğini çeviren; yeryüzünün hükümdarı' (← Soğd. *ckrβrt* ~ *ckkrβrt* 'çakravartin kralı' veya Toh. B *çakravārt* 'cihan hükümdarı' ← Sk. *çakravartin* 'her yere engelsizce yuvarlanan, imparator, cihan hükümdarı')

KM (k.ö.) *çağurayulçı*¹⁷⁷ ~ *çağurğalağçı* 'çömlekçi' (OM ^{HY}*çağurasun* 'kilden yapılan bir şey; kiremit', Hlh. -, Ma. -) || GT *çıgru-* 'basılmak, ezilmek, ezilerek sertleşmek'

¹⁷⁴ ŞU K4 *çak* 'tam olarak', EUyg. *çak* 'tam, az evvel, demin', DLT *çak* 'bir şeyin kesin ve öz hâlini vurgulayan sözcük'.

¹⁷⁵ Sub. 7a (16).

¹⁷⁶ Lal. 19b, 20a, 23a.

¹⁷⁷ Lal. 5a.

KM *çalgi-* (?< *çal.gi-*) ‘(bir kapta taşınan sıvı vb.) sıçramak; (dalgalar vb.) vurup ıslatmak; üstüne dökülmek’ (OM –, Hlh. *чалгух*, Ma. *çalgi-* ‘taşmak, dalga dalga ilerlemek’) || GT *tāş(i)*-¹⁷⁸ ‘taşmak’

KM *çalığ* ~ *şaliğ* ‘çapkın, hovarda, bayağı, açık saçık, müstehcen’ (OM ^{BY}*çalgi* (*morin*) ‘tırıs giden at (?)’, ^{RS*}*çalitu* ‘acele’, Hlh. *шалуг*, Ma. –) || GT *çalık* ‘gafil, haşarı, deli divane, şiddetli, tezcanlı’ (krş. Rus. *шалить* ‘yaramaz olmak’)

KM (k.ö.) *çambu*¹⁷⁹ ~ (Less.) *dzambu* ‘gül elması ağacı (Eugenia Jambu)’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *çambu* ‘jambol, Java eriği (Eugenia cumini, Druce, Eugenia jambolana)’ (← Toh. A *jambu-*, Toh. B *jambu-* [tek başına tanıklanmamıştır] ← Sk. *jambu* ~ *jambū* ‘gül elması ağacı (Eugenia Jambulana veya diğer türler), gül elması’)

KM *çambudvib* ~ *dzambutib* ‘Budist kozmografide efsanevi Meru dağını çevreleyen yedi dünyadan en güneyde olanı’ (OM –, Hlh. *замбуувиу*, Ma. –) || GT (EUyg.) *çambudvip* ~ *çambudvip* ‘bir yer adı’ (← Toh. A *jambudvip* ‘Jambudvîpa (Hindistan)’, Toh. B *jambudvîp* ‘Jambudvîpa (Hindistan)’ ← Sk. *Jambudvîpa* ‘Meru dağını çevreleyen yedi kıtadan merkezî olanı’)

KM *çamça* (< **çama.ça*) ‘gömlek’ (OM ^{MGT}*çamça*, ^{HY}*çama* ‘ipekli kumaş’, ^{ME}*çamçai*, ^{ME}*çeme* ‘kumaş, bez’, ^{RS}*çamça*, Hlh. *чаму*, Ma. *çamçi* ‘kadınlarda elbisenin altına giyilen bir giysi’, Ma. *çimçi* ‘gömlek’) || GT (EUyg.) *çama* ‘elbise’ (← Far. *جامه* *cāme* ‘giysi, elbise, iç gömleği, ceket’)

KM *çamkağ* ‘kule, taret, burç; kale; süslü hafif yapı’¹⁸⁰, (k.ö.) *çamkağtu* (*ger*) ‘kulesi olan (ev)’ (OM –, Hlh. *чамхаз* ‘kule, taret, burç; kemer, geçit’, Ma. *çamhan* ‘tak, sokaklara geçici olarak kurulan, yazılarla süslenen kemer’) || GT (EUyg.) *çamgak* ‘tencere, kazan’

¹⁷⁸ Kmk. *taşı-*, Nog. *tası-*, Tat. *taşı-*, Kırg. *taşı-*, KKlp. *tası-*, Kzk. *tası-*, Tkm. *dāş-*, Tuv. *dajı-*, Yak. *tahıy-*.

¹⁷⁹ Lal. 40b.

¹⁸⁰ Bu sözcükteline benzer bir anlam değişimine KM *coyori* ‘bodrum, kiler, mahzen’ kelimesinde de rastlanmaktadır.

KM (k.ö.) *çamkuğ*¹⁸¹ ‘bir tür çalgı’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *çımkuuy* ‘flüt; simbalom, bir tür zil’

KM *çana* ‘kar ayakkabısı, kayak, kızak’ (OM –, Hlh. *çана*, Ma. –) || GT *çana* ‘kızak, kayak’, BT *çana ‘kızak’ (> Çuv. *śuna*) (krş. Mac. *szán* ‘kızak’)

KM *çandan* ~ *çandana* ~ *candan* ~ *dzandan* ‘sandal ağacı’ (OM –, Hlh. *зандан*, Ma. –) || GT *çintan* ~ *çından* ‘sandal ağacı’ (← Toh. B *cantām* ~ *candām* ‘sandal ağacı’ veya Soğd. cntn *candan* ‘sandal ağacı’ ← Sk. *candana* ‘sandal ağacı’)

KM *çang* ‘çan, büyük zil’ (OM ^{ZY}*çang*, Hlh. *чан(з)*, Ma. *çan* ‘küçük zil’) || GT *çay* ‘çan, zil, büyük zil’ (← Çin. 鈺 *zhēng* ‘küçük çan’, Çin. 錚 *zhēng* ‘bir tür çan’ veya Far. چنگ *çang* ‘arp, ut’)

KM *çanggis* ‘bir tür kızılçık’ (OM –, Hlh. *чангис*, Ma. –) || GT (ÇTi) *çayış*¹⁸² ‘kar-topu’

KM *çara-* ~ *çar-* (< **tira-*) ‘önlemek, engellemek, önüne geçmek’ (OM –, Hlh. *çарax*, Ma. –) || GT *tīd*-¹⁸³ ‘engel olmak, engellemek, alıkoymak’, BT *tīr-¹⁸⁴ (?) ‘durdurmak, alıkoymak’ (> **çīr-* > Çuv. *çar-*)

KM *çarma-* (< **tirma-*) ‘toynaklarla toprağı tekmelemek, toprağı kazımak, karı kaldırmak’ (OM –, Hlh. *çармах*, Ma. –) || GT *tarma-* ~ *tirma* ~ *tırna-* ‘tırmalamak, yeri eşmek, kazmak’, BT **tirmala-* ‘tırmalamak’ (> Çuv. *tārmala-*, *çārmala-*, *çērmele-*)

KM (k.ö.) *çay*¹⁸⁵ ‘yemek, ziyafet’ (OM –, Hlh. *çаӱ* ‘yemek, ziyafet’, Ma. –) || GT (EUyg.) *çai* ‘oruç tutma; rahiplerin yemeği, yemek, ziyafet, öğün’ (← Çin. 齋 *zhāi* ‘oruç, vejetaryen perhiz’)

¹⁸¹ Lal. 11a *biba, bilir, kenggerge, çinggil, çamkuğ*.

¹⁸² Kzk. *şaykiş*, Alt. *çayış*, Kmd. *çayış*, Hak. *şayış*, Şor. *şayış*, Tel. *çayış*. Hauenschild (2016: 135), Türkçe sözcüğün Moğolcadan alıntı olabileceğini dile getirmektedir.

¹⁸³ GT *tīd*- fiili, genellikle Mo. *çida-* ‘yapabilmek, muktedir olmak’ sözcüğüyle karşılaştırılmıştır.

¹⁸⁴ Bulgar Türkçesinde erken */-d-/ > */-r-/ değişiminin diğer bir tanığı olarak PS *ker ~ **kerâ-* ‘giymek’ (Janhunen 1977: 68) gösterilebilir. Aikio (2002: 18–20; 2006: 29), bunu Türkçeden bir alıntı olarak değil, Proto-Uralca **kāri-* ‘dolamak, sarmak’ kökenli bir sözcük olarak görmektedir.

¹⁸⁵ Lal. 43a *Nandi Nandibali ner-e-ten ökid edür-tür naiman çayun biraman-nuyud-ta çai baricu [...]*. Ayrıca bk. Shōgaito (1991: 37, 46; 2003: 124–126).

KM *çeçeg* ~ *çiçig* ~ *seçeg* ‘çiçek’ (OM ^{HY}*çeçek*, ^{ZY}*çeçe[k]*, ^{BY}*çeçe[g]*, ^{ME}*çeçek*, ^{İM}*çeçek*, ^{RM}*çičak*, Hlh. *чәчәг*, Ma. –) || GT *çäçäk* ‘çiçek’, BT *çäçäk* ‘çiçek’ (> Çuv. *śeske*) (krş. Mac. *csécs* ‘kızamık, çiçek hastalığı, çiçek bozuğu’)

KM (k.ö.) *çeçeglig* ~ (Less.) *çeçerlig* (< *çeçeglig) ‘çiçek bahçesi’ (OM –, Hlh. *чәчәрлэг*, Ma. –) || GT *çäçäklik* ‘çiçek bahçesi’

KM *çene-* ‘(ağırlık olarak) çekmek, tutmak; değerlendirmek, tahmin etmek’ (OM ^{HY}*çene-* ‘ölçmek’, Hlh. *чәнәх*, ?Ma. *çele-* ‘(cetvel ile) ölçmek’, ?Ma. *çende-* ‘kontrol etmek, doğrulamak, denemek, test etmek’, ?Şib. *çende-* ‘kontrol etmek, rekabet etmek’), KM *çine-* ‘ölçmek, tartmak’ (OM ^{ME}*çinē-*, Hlh. –, Ma. –) || GT (OTi) *çenä-* (< *çen* ‘ölçü’) ‘ölçmek, değerlendirmek, tahmin etmek’

KM *çengge-* (?< *çangga-*) ‘sevinçten havalara uçmak, mutlu olmak, neşeli olmak, eğlenmek, zevk almak’ (OM –, Hlh. *чәнгәх*, Ma. –) || GT (EUyg.) *çığı-* ‘(sevinçten) hoplamak, zıplamak’

KM *çerig* ~ *çirig* ‘savaşçı, asker; ordu’ (OM ^{MGT}*çerik*, ^{HY}*çerik*, ^{BY}*çeri[g]*, ^{ME}*çerik*, ^{TA}*çirik*, ^{İM}*çerik*, ^{PH}*çerig*, Hlh. *чәрәг*, Ma. –) || GT *çärig* ‘askerî bölük, ordu’, BT *çärig ‘ordu’ (> Çuv. *śar*) (krş. Mac. *sereg* ‘ordu; sürü, yığın’)

KM *çib-* ‘batmak, (suya) dalmak’ (OM –, Hlh. *чибәх*, Ma. –), KM *cib-* ‘(suda) batmak’ (OM –, Hlh. *чибәх*, Ma. –), KM *çibki-* ‘suya batırmak, daldırmak, suya düşürmek’ (OM –, Hlh. *чибәхуӷх* ‘damlayan su sesi çıkarmak’, Ma. –) || GT *çom-* ~ *çöm-* ~ *çüm-*¹⁸⁶ ~ *çim-*¹⁸⁷ ‘batmak, dalmak, suya gömülmek, suya bütün vücuduyla girip çıkmak’

KM *çibağ-aⁿ* ~ *çibuğ-aⁿ* ‘hünnap’ (OM ^{HY}*çibuğan*, ^{BY}*çibuga*, ^{ZY}*çi[ba]qa* ~ *çi[bu]qa* ~ *çi[b]qa*, Hlh. *чавга(н)*, Ma. –) || GT *çīpıkan* ~ *çīpıgan* ‘hünnap şekerlemesi, çıban’, BT **çıp(ı)gan* ‘çıban’ (> Çuv. *śāpan*)

↳ KM *çiyiқа*

¹⁸⁶ Tkm. *çüm-*.

¹⁸⁷ TİEM 73 *çimülgü* ‘yılanma’, Kİ *çim-*, Osm. (17. yy.) *çim-*, Trk. ağ. *çim-* ~ *cim-* ~ *çum-* ~ *çüm-*, Az. *çim-*.

KM *çibçirğa* ~ *sibsirğa* (< **çibçir.ğa* < **çibtir-*) ‘cezalandırmada kullanılan çubuk veya değnek’ (OM ^{ME}*çipçurğa* [oku: *çibçurğa*], ^{RM}*çabçirğan* ‘atları dehlemek için kullanılan değnek’, Hlh. *чавчурға*, Ma. *sibsika* ‘ince esnek dal’) || GT *çipirt*-¹⁸⁸ ‘yaş dalla dövmek, kırbaçlamak’ (krş. *çip* ‘ince dal’), GT *çibir(t)ki*¹⁸⁹ ‘kırbaç’

KM *çibe* (?< *çibek*) ‘erkeklik organı, penis’ (OM –, Hlh. *чуб* ‘(hayvanların) erkeklik organı’, Ma. –) || GT *çüväk ~ *çübäk* ~ **çüvük*¹⁹⁰ ‘erkeklik organı’

KM *çiçağ-a* (< *sıçaka) ‘ishal, sulu dışkı’ (OM ^{ME}*çiçi-* ‘sıçmak’, Hlh. *чауға*, Ma. –) || GT *sıçgak* ‘bağırsakları düzenli çalışan; ishal’

KM (k.ö.) *çiçir*¹⁹¹ ‘aytaşı’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *şişir* ‘akik taşı’ (← Çin. 瑟瑟 *sèsè* ‘turkuaz taşı, firuze’)

KM *çiçire-* ~ *çeçere-* (< **titire-*) ‘titremek, sallanmak’ (OM –, Hlh. *чичрэх*, Ma. –) || GT *titrä-* ‘titremek’, BT **titrä-* ‘titremek’ (> Çuv. *çètre-*)

KM *çig* ‘sargı, bandaj’ (OM –, Hlh. *чуз*, Ma. –) || GT *çık-* ~ *çığ-* ~ *çig-* ‘bağlamak, düğümlemek, sarmak’, BT **çık-* ‘bağlamak, düğümlemek, sarmak’ (> Çuv. *śih-*) (krş. Mac. ağ. *csekél* ‘(bir şeyi) bağlamak’)

KM *çigecei* ~ *sigeçi* ~ *sigecei* ‘serçe parmağı’ (OM ^{ME}*şikçi* [oku: *şikcei* ?], Hlh. *чигчиуй* ~ *шигчиуй*, Ma. –) || GT **çiça(lak)* ~ *çäçä* ~ *çiçe* ‘serçe parmak’

KM *çiyig* ‘çiy, nem, rutubet’ (OM ^{IM}*çoğ* ‘çiy’, Hlh. *чуыз*, Ma. –, Şib. *çihi* ‘topraktaki nem, nem’) || GT *çik* (< *çī+k*) ‘çiy, nem, rutubet’

KM (Kow.) *çiyika* ‘yara, şirpençe, kan çibani’ (OM ^{IM}*çigan* [oku: *çigan*], Hlh. –, Ma. –) || GT *çipikan* ~ *çipigan* ‘hünnap şekerlemesi, çiban’, BT **çip(i)gan* ‘çiban’ (> Çuv. *šāpan*)

↳ KM *çibağ-a*ⁿ ~ *çibuğ-a*ⁿ

¹⁸⁸ DLT *çipirt-*, Krm. Tat. *çibir-*, Hlç. *çipur-*.

¹⁸⁹ Krç.-Blk. *sibirthi* ‘kırbaç’, Tat. *çibirki* ‘kırbaç’ (R III 2102).

¹⁹⁰ EUyg. (Br.) *çüçäksäk* veya *çüväsäk* (?) ‘penis, erkek cinsel organı’, DLT *çüpäk* (? *çübäk*) ‘penis’, KÍ *çük* ‘erkeklik uzvu’, Trk. *çük* ‘erkeklik uzvu’.

¹⁹¹ Turf. 46a3.

KM *çiyirag* (< *tıgırak ? *çigırık ?) ‘kuvvetli, güçlü; katı, sağlam’ (OM^{HY} *çi’irraq*, Hlh. *чуӱпэз*, Ma. *çira* ‘sert, katı, hızlı; otoriter, haşin; güçlü (at)’) || GT *tıgrak* ‘dayanaklı, güçlü (adam)’ veya GT *çigruk* ‘sert, katı (zemin)’, BT *çigruk ‘sık, gümr, koyu, yoğun’ (> Çuv. *šara*) (krş. Mac. *súru* ‘(orman veya çorba için) yoğun, sık’ ← BT *çiräy)

KM *çiyirsün*ⁿ (< *çiyi.r.sün* < *çigi) ‘saman veya sazdan hasır’ (OM^{HY} *çiq* ‘yağmura karşı korunmak için kullanılan bambu örgü’, ^{HY}*çi’i’ülsün*, ^{ZY}*cirsu* [sic], ^{ME}*çik* ‘çalılık’, Hlh. *чуӱрц(эн)*, Ma. *çikeku* ‘saz veya pirinç saplarından örülmüş hasır’) || GT *çig* ‘sazdan yapılmış bir perde, çubuklardan örülmüş paravan’ (krş. Mac. *cigle* [tsigle] ‘bir cins söğüt’)

KM *çike* ~ *çeke* ‘doğru, düz; açık sözlü, dürüst, dobra’ (OM –, Hlh. *үэх*, Ma. –) || GT *tik* ~ *dik* ‘dik’ (?← Çin. 直 *zhí* ‘düz, doğru’)

KM *çiki-* (< **tıki-*) ‘sıkıştırmak, tıkıştırmak, itmek; karnını tıka basa doyurmak’ (OM^{ME} *çiki-*, Hlh. *чухэх*, Ma. *çiki-*) || GT *tık-* ‘tıkamak, tıkıştırmak, tıkamak; yemek yemek’, BT **tık-* ‘tıkınmak, hapur hupur yemek’ (> Çuv. *çih-*) (krş. Mac. *dug* ‘sıkıştırmak, içine tıkmak’)

KM *çilayu*ⁿ (< **tıla.gu*ⁿ ? **tıala.gu*ⁿ ?) ‘taş’ (OM^{MGT} *çila’un* ~ *çilao’un*, ^{HY}*çila’un*, ^{ZY}*çilau* ~ *çilawun*, ^{BY}*çilawun*, ^{RS}*çilaun*, ^{PH}*çila’u:n*, Hlh. *чулуу(н)*, Ma. –, OKor. 𐰉𐰺 *twolh* ‘taş’) || GT *tāş* ‘taş’, BT *tiāl ‘taş, kaya’ (> Çuv. *çul*) (krş. PY [W] **t’i’s* ‘taş’, PY [S] **ç’i’s* ‘taş’)

KM *çile*-¹⁹² (?< *çele < **çerle-*) ‘rahatsızlanmak, hastalanmak’ (OM^{MGT} *çile-* ‘bitkin olmak’, ^{ME}*çer* ‘irin’, ?^{PH}*çar* ‘hastalık’, Hlh. *чулэх*, ?Ma. *çele-* ‘uzun bir yolculuktan sonra yorulmak’) || GT *çär* ‘hastalık; bedeninin ağırlaşması’, GT *çärlig* ‘zayıf, cılız’, GT *çärlän-* ‘hastalanmak’

KM *çimad-* ‘suçlamak, azarlamak, paylamak; iftira etmek, kötölemek; hoşnutsuz olmak, şikâyetçi olmak’ (OM^{MGT} *çimad-* ‘sinirlenmek, azarlamak; az bularak reddetmek’, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *çimat*-¹⁹³ ‘sinirlenmek, öfkelenmek’

¹⁹² Moğolca sözcük, Poppe’nin (1976: 467) iddia ettiği gibi Evk. *мыла- tıla-* ‘zayıf düşmek, gücünü kaybetmek’, Ev. *mūl- til-* ‘büyümesi durmak, tökezlemek’ fiilleriyle bağlantılıysa daha eski bir **tıla-* şekline geri gitmektedir. Bu durumda, Türkçe *çärlä-* fiiliyle bir ilişkisi yoktur.

¹⁹³ Krş. Osm. *çımkir-* ‘kötü ve sert söylemek, azarlamak’, Trk. ağ. *çımkir-* ‘karşı gelmek, sert cevap vermek’.

KM *çime-* ‘süslemek, bezemek, donatmak’ (OM ^{ME}*çime-*, ^{PH}*çime-*, Hlh. *чимэх*, Ma. –) || GT (EUyg.) *timä-* ‘hazırlamak, hazırlık yapmak’

KM *çimki-* ‘kıstırmak, çimdiklemek; hadım etmek’ (OM –, Hlh. *чимхэх*, Ma. –), KM *çimki* ‘(tuz, tütün vb. için) tutam, çimdik’ (OM –, Hlh. *чимх*, Ma. –) || GT (EUyg.) *çimki-* ‘kesmek, parçalamak’ (krş. GT *çimdi-* ~ *çimdi-* ‘çimdiklemek’)

KM *çimöge*ⁿ ~ *çömöge*ⁿ¹⁹⁴ ‘ilik, ilikli kemik’ (OM ^{HY}*çimegen*, ^{ME}*çimegen*, ^{RS}*çimge*, Hlh. *чөмөг*, Dag. *şiməy* ~ *şimug*, ?Ma. *çimeke giranggi* ‘hayvanın ayak kemikleri’) || GT *sijök* ‘kemik’, BT **sijök* > **şimök* ~ **şijök* ‘kemik’ (> Çuv. *şämă* ~ *şănă*)

KM *çinar* (< **tina.r*) ‘nitelik, özellik; öz, varlık, ruh; tabiat, huy, karakter’ (OM ^{MGT}*çinar* ‘hisler, sevgi, hoşlanma’, ^{PH}*çinar* ‘nitelik’, Hlh. *чанар*, Ma. –) || GT *tın* ~ *tīn* ‘can, ruh; nefes, soluk’, BT *tın* > **tim* > **çim* ‘nefes, soluk; hayat’ (> Çuv. *çēm*)

KM *çindamani* ‘dilekleri yerine getiren mücevher (efsanevi)’ (OM –, Hlh. *чандмань*, Ma. *çindamani*) || GT (EUyg.) *çintamani* ‘istek mücevheri’ (← Toh. A *cintāmaṇi* (*cindāmaṇi*), Toh. B *cintāmaṇi* ‘sahibinin bütün dileklerini gerçekleştiren efsanevi mücevher’ veya Soğd. *cynt³mny* ~ *cynt³m³ny* *çintāmaṇi* ‘istek mücevheri’ ← Sk. *cintāmaṇi* ‘sahibinin bütün dileklerini gerçekleştirdiği söylenen efsanevi bir mücevher’)

KM *çing*¹⁹⁵ ‘sağlam, sarsılmaz; doğru, gerçek, dürüst’ (OM ^{MGT}*çing*, ^{HY}*çij*, ^{PH}*çij*, Hlh. *чин*, Ma. *çin* ‘dürüst, açık sözlü’) || GT *tıj* ‘güçlü, sağlam, sert’, BT **tıj* ‘pek, gayet, çok, en’ (> Çuv. *çän*¹⁹⁶)

KM *çingġ-a* ‘güçlü, kuvvetli, dayanıklı, sıkı’ (OM –, Hlh. *чанга*, Ma. –) || GT *tıj* ‘güçlü, sağlam, sert’, BT **tıj* ‘pek, gayet, çok, en’ (> Çuv. *çän*)

KM *çingla-* ~ *çingna-* (< **tıjla-*) ‘dinlemek, kulak misafiri olmak’ (OM –, Hlh. *чагнах*, Ma. –) || GT *tıjla-* (< *tıj+la-*) ‘dinlemek, işitmek, duymak’ (?← Çin. 聽 *tīng* ‘dinlemek’)

¹⁹⁴ Moğolca sözcük gerçekten Türkçe kökenliyse, alıntı, PPM **şimöke*ⁿ ← BT **şimökă* şeklinde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu noktada, Bulgar Türkçesinde *s* > *ş* değişiminin ve *η* > *m* değişiminin kronolojisini belirlemek gerekmektedir.

¹⁹⁵ Haenisch (1939: 28), sözcüğün kökenini Çin. 誠 *chéng* ‘dürüst; gerçek’ olarak göstermektedir.

¹⁹⁶ ‘Gerçek, doğru’ anlamındaki Çuv. *çän* sözcüğü, Tat. *çın* ‘gerçek, hakiki’ sözcüğünden alınmıştır.

KM *çirğa-* (< **tırka-*) ‘tıkamak, zapt etmek, tutmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. *çirğa-* ‘tıkınmak, sıkışmak’) || GT *tırka-* ~ *tirkä-*¹⁹⁷ ‘dayamak, dayanak koymak, desteklemek’, GT (Osm.) *tırkaç* ~ *tirkas* ~ *tirkaz* ‘kapı sürgüsü’, BT *tergä-* (?) > *terä-* (?) ‘desteklemek, dayamak’ (> Çuv. *tëre-*)

KM *çirkire-* ‘gürültü çıkarmak, bağırarak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *çıkra-* ~ *çıkır-* ‘gıcırdamak, bağırıp çağırmak’

KM (k.ö.) *çitiri*¹⁹⁸ ‘(mücevher için) ışıltılı, parlak, çok renkli’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *çitri* ‘renkli, farklı’ (← Sk. *citra* ‘parlak, berrak, açık renkli; alaca, benekli, çeşit çeşit, farklı, değişik’)

KM (k.ö.) *çivaçivag*¹⁹⁹ ‘bir tür sülün’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *çivaçivak* ‘bir tür kuş (bir sülün)’ (← ? ← Sk. *jīvajīvaka* ‘bir tür sülün’)

KM *çiy* (I) ‘bozkır kirazı’ (OM –, Hlh. *чуӳ*, Ma. –) || GT *çäyä* ~ *çiyä*²⁰⁰ ‘kiraz’

KM *çiy* (II) (< *çiy) ‘Çin uzunluk ölçüsü’ (OM –, Hlh. *чуӳ*, Ma. –) || GT *çig* ~ *çig* ~ *çik* ‘arşın, endaze’ (← Çin. 尺 *chǐ* ‘uzunluk ölçüsü, metrenin üçte biri’)

KM *çoğ* ‘köz, kor, sönmekte olan ateş’ (OM ^{MGT} *çoğtai* ‘soylu, asil (kadın)’, ^{ME} *çoğ* ‘köz, sıcaklık’, ^{RS} *çoğtu* ‘büyük gözlü, güzel gözlü’, ^{PH} *çoğtu* ‘muhteşem, gösterişli’, Hlh. *уоз*, Ma. *çokto* ‘kibirli’) || GT *çög* ‘kor, köz; ateş, alev; parlaklık’ (?← Çin. 燭 *zhú* ‘meşale, mum’²⁰¹)

KM *çoki-* ‘vurmak, dövmek, darbe indirmek; (kapı) çalmak, tıklatmak; (kuş) gagayla toplamak’ (OM ^{MGT} *çoki-* ‘delmek’, Hlh. *уохух*, Ma. *çoki-* ‘toprağa saplamak’, Evk. *çök-* ‘kazmak’) || GT *tokı-* ‘vurmak, dövmek, ezmek; sokmak; (kapı) çalmak;

¹⁹⁷ EUyg. *tirä-*, DLT *tirä-*, Çağ. *tirgä-* (PdC 213), Çağ. *tıra-* ~ *tirä-* (Kúnos 1902: 190), MG *tirä-*, Osm. *dirgä-n-*, Tkm. *dýre-*.

¹⁹⁸ Lal. 29b, 61b.

¹⁹⁹ Lal. 46b.

²⁰⁰ TİEM 73 *çäyä*, Trk. ağ. *çiğē* ~ *çiye*, Tat. *çiye*, Bşk. *seyä*, Nog. *şiye*, KKlp. *şiye*, Kırg. *çiye*, Kzk. *şiye*.

²⁰¹ Uçar’ın (2014) iddia ettiği gibi, GT *çög* sözcüğünün **çō-* fiilinden türemiş olması daha muhtemeldir.

(kumaş) dokumak' veya GT *çok-* '(hayvanı) kesmek, öldürmek, boğazlamak; (kuş) saldırmak; toplanmak, yığılmak; gagalamak'²⁰²

↳ KM *doki-*

KM *çokimağ* 'ağır ahşap tokmak' (OM -, Hlh. *уохимог*, Ma. -) || GT *tokımak* 'tokmak, çekiç' veya GT (ÇTi) *çokmak*²⁰³ 'tokmak, topuz' (krş. Mac. *csomak* 'uzun saplı marangoz baltası')

KM *çokoro-* 'toplanmak, yoğunlaşmak, sürü hâlinde toplanmak, kaynaşmak, üşüşmek' (OM -, Hlh. *уохрох*, Ma. -) || GT *çokura-* ~ *çokra-* 'kaynamak, fokurdamak'

KM *çolbon* ~ *çolmon* ~ *çolman* 'Venüs' (OM ^{RS}*çolban*, Hlh. *чолмон*, Ma. -) || GT *çolpan* 'Venüs'

KM *çomur-* 'buzda kayıp düşmek' (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT *çomur-* ~ *çömür-* (< *çom-*) '(suya) daldırmak, batırmak, batmak'

KM *çooğor*²⁰⁴ ~ *çoğor* (< *çopakar) 'alaca, benekli, desenli, lekeli' (OM ^{ZY}*çouqor* 'beyaz benekli at', ^{ME}*çōğur nidütü* 'parlak gözlü', ^{RS}*çoğur* 'benekli', Hlh. *уоохор*, Ma. *çohoro* 'benekli') || GT *çopgar > *çopar*²⁰⁵ 'ala, alaca, karışık renkli, benekli' (Çuv. *çăpar* ← Tat.)

KM *çöb* 'tortu, telve' (OM -, Hlh. *уөв*, Ma. -) || GT *çöp* ~ *çōp* (Br. *çüb*) 'tortu, çökelti, çöp', BT **çöp(V)* 'çöp, süprüntü' (> Çuv. *šüp* ~ *šüpě*) (krş. Mac. *csepű*, *csöpű* 'pislik, kıtık, saman tozu') (?← OFar. *çöb* 'tahta, çubuk')

KM (k.ö.) *çöGöngki*²⁰⁶ 'tembel, uyuşuk, gevşek' (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT (EUyg.) *çökä* 'dejenere, yoz, yozlaşmış' veya GT (EUyg.) *çöküg* (Br. *çökög*) 'diz çöken; cesareti kırılmış'

²⁰² KM *çokimağ* = GT *tokımak* denkliği, KM *çoki-* = GT *tokı-* denkliğini daha muhtemel kılmaktadır. Yine de Moğolca /o/ ünlüsü önündeki t- > ç- değişimini açıklamak güçtür.

²⁰³ Trk. ağ. *çokmak* 'tokmak', YUyg. *çokmak* 'topuz, güz'.

²⁰⁴ Yak. *çuogur*, Dolg. *çuogur* ~ *çūgur* ve Sol. *sōhor* biçimleri, Moğolca sözcüğün ilk hecesindeki (ikincil) ünlü uzunluğunun tanıklarındır.

²⁰⁵ Bu sözcükte kural dışı bir /g/ düşmesi söz konusudur: Çağ. *çobar*, İM *çobar*, Osm. *çapar*, Krm. Tat. *çubar*, Tüm. *çibar*, Tat. *çuar*, Kzk. *şibar*.

²⁰⁶ Sub. 59b (204).

KM *çöyebüri* (*çinu-a*) ‘çakal’ (OM ^{MGT}*çö’eböri*²⁰⁷ [Rachewiltz 1972: 211], ^{HY}*çü’ebëri*, Hlh. *çөөөп*, Ma. -) || GT **çögä*²⁰⁸ ‘çakal’; GT *böri* ‘kurt’ (Çer. *pire* ‘kurt’ ← Çuv. **berä* ?)

KM *çökö-* ~ *çöke-* ‘umutsuzluğa düşmek, umudunu yitirmek, başa çıkamamak, üstesinden gelememek’ (OM ^{MGT}*çökö-*²⁰⁹ [Rachewiltz 1972: 211], ^{ME}*çöke-* ‘(deve) çökmek’, Hlh. *çөхөх*, Ma. *çuku-* ‘yorgun olmak, bitkin olmak’, Ma. *çukū-* ‘(başını) eğmek, aşağı bakmak, boyun eğmek, yüzükoyun yatmak’) || GT *çök-* ‘çökmek, yere düşmek, yılmak, umutsuzluğa düşmek, cesaretini kaybetmek’

KM *çuğ* ‘ile birlikte, ile beraber, ortaklaşa’ (OM ^{MGT}*çuğtai* ‘demet, deste’, Hlh. *уыз*, ?Ma. *çulga-* ‘bölükleri teftiş etmek; toplantı yapmak’) || GT *çūg* (< *çū-* ‘bağlamak’) ‘demet, bağ, heybe, bohça’, GT *çūglan-* ‘toplanarak bir araya gelmek’

KM *çuu* (< **çau*) ‘gürültü, patırtı; yankı; söylenti; şöhret, şan’ (OM -, Hlh. *ууу*, Ma. -), KM *çayuriya* ~ *çuuray* ‘yankı’ (OM -, Hlh. *уууруа*, Ma. -), KM *çauray* ‘yankı; ün, şöhret’ (OM -, Hlh. *ууураӱ*, Ma. -) || GT *çāv* ‘ün, şöhret’, GT (Osm.) *çavır* ‘haber, ilan’

↳ KM *çab*

KM *çü* ‘büyük çivi, cıvata’ (OM -, Hlh. *ууу*, Ma. -) || GT (ÇTi) **çiv* ~ *çiv* (> *çuv* ~ *çüv* ~ *çüy*)²¹⁰ ‘çivi’

KM *çüGürgene* ‘bir tür çekirge’ (OM ^{HY}*çeürge* [Lewicki: *çürge*], ^{ME}*çü’ürtken*, ^{TA}*çegirge*, Hlh. -, Ma. -, Şib. *çirku* ~ *çitku* ‘cırcır böceği’) || GT *çäkürgä* ~ *çökürgä* ~ *çükürgä* ‘çekirge’

KM *çülüGed-* (< *çülüGe.d-*) ‘çürümek, bozulmak’ (OM -, Hlh. -, Ma. -) || GT *çülük-*²¹¹ (? *çölük-*) ‘hırpani olmak, perişan vaziyette olmak’

²⁰⁷ Sözcük, Haenisch (1939: 92) tarafından *jo’ebori* ‘Wolf, Schakal?’ olarak okunmuştur.

²⁰⁸ Kırg. *çöö*, Uzb. *çiyabüri*, Sal. *ç’oγe*, SUyg. *ëöve* ~ *ëivi* (Nugteren-Roos 1996: 41).

²⁰⁹ Sözcük, Haenisch (1939: 92) tarafından *jokole’ai* olarak okunmuştur.

²¹⁰ Kİ *çuvu*, Erm. Kıp. *çüv*, Trk. *çivi*, Trk. ağ. *çüy* ~ *çüyü*, Az. *çiv*, Tkm. *çüy*, Krç.-Blk. *çüy*, Tat. *çöy*, Bşk. *söy*, Nog. *şüy*, Krm. Tat. *çüy* ~ *çiv*, Krmç. *çuv*, Kar. *çuy* ~ *çüy* ~ *ç’uv*. Ayrıca bk. Tenişev (2001: 398-399).

²¹¹ DLT *çwlük-*, Çağ. *çüllä-*, Kırg. *çölük-*, Hak. *sülek-*.

D

KM *dabusang* ~ *dabasağ* ~ *dabusağ* ~ *dabisağ* (< *dabısa) ‘mesane, idrar kesesi; karnın alt kısmı; kasık bölgesi’ (OM ^{ME}*dabusun*, Hlh. *давсан*, Ma. –) || GT *yamız* ~ *yomuz* ‘kasık’ (krş. GT *yämdü* ‘kasık tüyü’, Far. *یباس* *yabās* ‘cinsel organ, kasık; utanç, ayıp; aksi kadın’)

KM *dayağ-aⁿ* ~ *dağ-aⁿ* (< *dapakan) ‘bir ile iki yaş arasında olan tay’ (OM ^{MGT}*da’aqan* ‘iki yaşında tay’, ^{BY}*dāga* ‘iki yaşında tay’, ^{ZY}*dāqan* ‘iki yaşında tay’, ^{ME}*dāgan* ‘tay’, Hlh. *daaga(н)*, Ma. *dahan*) || GT *yapaku* (> *yapakı* ~ *yapaka*) ‘(sütten kesilmemiş, iki yaşına varmamış) tay’ (krş. Rus. *даган* ‘iki yaşındaki tay’)

KM *dayaki* (< *dapaki) ‘karışıklık, dolaşıklık, düğüm, yumak’ (OM ^{ME}*dāki*, Hlh. *даахь*, Ma. –) || GT *yapaku* ‘kırpık yün, yapağı; keçeleşmiş, dolanmış saç; sık, birbirine girmiş’ (krş. Mac. *gyapjú* ‘yün’)

KM *dayara-* ‘üşüme; soğuk almak, üşütmek’ (OM ^{BY}*dāra-*, ^{ME}*dāra-*, Hlh. *daapax*, Ma. *dar seme* ‘titreme, ürperme’) || GT *yagra-*²¹² ‘soğukta üşüme, titremek, donmak’, BT **cağırçan-* > **cağıçan-* > **cağçan-* ‘titremek, ürpermek, soğuktan titremek’ (> Çuv. *śüśen-*)

KM *dayari* ~ *dayir* (< *dagırı) ‘eyer veya semer yarası’ (OM ^{MGT}*da’ari*, ^{ME}*dāri*, ^{RS}*dāritu* ‘yağırı olan (at)’, Hlh. *daıp*, Ma. –) || GT *yagır* ‘hayvanın sırtındaki yara, yağır’

KM **dayari-* (I) ‘atın sırtı yara olmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. *dari-* ‘atın sırtı yara olmak’), KM *dayarin* (< **dayari.n* < **dayari-*) ‘atın sırtındaki yara’ (OM –, Hlh. –, Ma. *darin*) || GT *yagri-*²¹³ ‘atın sırtı yara olmak; (deri) su toplamak’

KM *dayari-* (II) (< **daparı-*) ‘geçerken vurmak veya yıkmak, üstünden geçmek, çiğnemek; geçerken uğramak, bir yere uğramak; karşılaşmak; sözle saldırmak, dolaylı olarak incitmek, (hastalık veya bela için) birini bulmak’ (OM ^{MGT}*da’ari-*, ^{HY}*da’ari-*, Hlh. *daıpax*, Ma. *dari-* ‘bir yere uğramak, bir yere giderken

²¹² Kzk. *javra-*, KKlp. *javra-*, Özb. ağ. *cavra-* (ESTYa IV 20).

²¹³ IB *yagri-*, DLT *yagri-*, İN *yagri-*.

yolda bir iş halletmek, alay etmek') || GT *yapır*²¹⁴ 'yıkmaq, tahrip etmek, (zemini) düzleştirmek, dümdüz etmek; rencide etmek'

KM *dayu*ⁿ ~ *dayuu*²¹⁵ 'ses, gürültü; insan sesi; müzik sesi; şarkı' (OM^{MGT} *da'u(n)*, ^{HY}*da'un*, ^{ME}*da'un*, Hlh. *ɔyy(н)*, Ma. -) || GT *taviş* ~ *tavuş* 'ses, gürültü' (krş. Far. *تاوش* *tāvūş*, *تاووش* *tāvūş* 'ses, ayak sesi')

KM *daqu* 'dış tarafı kürklü manto' (OM^{MGT} *daqu* 'kürk', ^{ZY}*daqu*, Hlh. *ɔax*, Ma. *dahū*, Evk. *daku*) || GT *yaku* 'yağmurluk, kürk, gocuk' (krş. Mac. ağ. *daku* 'kürk ce-ket, kısa kış paltosu')

KM *dalay* 'okyanus, deniz, büyük göl' (OM^{MGT} *dalai*, ^{HY}*dalai*, ^{ME}*dalai*, ^{BY}*dalai*, ^{ZY}*dalai*, ^{PH}*dalayi*, Hlh. *ɔalaı*, Ma. -) || GT *taloy* 'deniz, okyanus' (?← Çin. 大 *dà* 'büyük' + 潔 *lěi* 'nehir adı' veya Çin. 大流 *dàliú* 'büyük akıntı')

KM *dalang* (< **dala.ŋ*) '(hayvanlarda) ense, (atın) iki kürek kemiği arasındaki yer; toprak şeridi; saban izi; dikdörtgen yığın veya yükselti; set, bent; hendek, baraj' (OM -, Hlh. *ɔalan(ɔ)*, Ma. *dalan*, Evk. *dalaŋ*) || GT *yāl*²¹⁶ ~ *yalı* 'at yelesi, yelenin uzadığı bölge'

KM *dalbayi*- (< **dalba.yı*- < *dalpa) 'geniş ve düz olmak' (OM^{MGT} *dalbaru* çabçı-'kesip açmak', Hlh. *ɔalbaıx*, Ma. -) || GT *yalpı* 'derinliği olmayan, geniş nesne'

KM *dalda*²¹⁷ (< *daluta) 'gizli, saklı, gizlice' (OM^{MGT} *dalda* 'koruma', ^{ME}*dalda* 'gizli yer', Hlh. *ɔald*, Ma. *dali*- '(önünü) kapatmak, gizlemek, korumak', Ma. *dalda*, Şib. *dali*- ~ *d'ali*- 'gizlemek, örtmek' [Kałuzyński 1977: 130]) || GT *yaşut* (< *yaş*-) 'gizli, saklı, gizlice; giz, sır' (krş. UÇS *yaltan*- 'gizlenmek, saklanmak; korkmak')

²¹⁴ EUyg. *yapır*-, DLT *yapur*-, Tel. *yabır*- 'rencide etmek' (R III 280), Koyb. Kç. *yabır*- 'alçak olmak, alçalmak'. Ayrıca krş. Osm. *yaprı* 'düşük, sarkık', Trk. ağ. *yaprı* ~ *yapru* 'büyük ve yassı (kulak için)', Tat. *yabırıl*- 'bir şeyin üzerine atılmak, saldırmak' (R III 280), Tel. *yabırıla*- 'yok etmek' (Verbitskiy 1884: 468).

²¹⁵ Moğolca sözcük, Tü. *tavuş ~ *davuş benzeri bir biçimden *dayus olarak alınmış ve bu biçimin sonundaki /s/ ünsüzü çokluk eki olarak algılanarak yanlış ayırmayla *dayu*ⁿ şekli ortaya çıkmış olabilir.

²¹⁶ DLT *yāl*, Tkm. *yāl*, Yak. *sāl*, Hlç. *yā'l* ~ *yāl*.

²¹⁷ Alıntı, PPM *daluta 'gizli, gizlice' ← BT *dalutä 'gizli, gizlice' şeklinde gerçekleşmiş olmalıdır.

KM *dalu* (< **daru*²¹⁸) ‘kürekkemiği’ (OM ^{BY}*dalu*, ^{ZY}*dalu*, ^{ME}*dalu*, ^{IM}*dalu*, ^{SL}*dalū*, ^{RS*}*dālu*, ^{RM}*dālū* ‘avuç’, Hlh. *дал*, Ma. –) || GT *yarın* ‘kürekkemiği’, BT *carun > *carum ‘kürekkemiği’ (> Çuv. *śurām* ‘sırt, arka’)

KM *darayi-* (< **darayi-* < **darapı-*) ‘sertleşmek, katılaşmak’ (OM –, Hlh. *дараўх*, Ma. –) || GT *yarp* ‘sağlam, güçlü’, BT *carp > *carıp ‘sağlam, sert’ (> Çuv. *śirēp*) (krş. Mac. *gyarapodik*, *gyarapszik* ‘kilo almak, güçlenmek’, Çer. *serâp* ‘ağır ve aynı zamanda küçük, sert, yoğun (nesne)’)

KM (k.ö.) *darbalca*²¹⁹ ~ (Less.) *dalbalca-* (< *dalba.lca-*) ‘bayrak, yele, yelken dalgalanmak, sallanmak’ (OM ^{MGT}*darbalca-* ‘titremek, sallanmak’, Hlh. *далбалзах*, Ma. –) || GT *talpı-* ‘kanat çırpma, dalgalanmak, sallanmak’

KM *darbi-* ‘gürültülü bir kalabalık karşısında sevinçli ve heyecanlı olmak’ (OM –, Hlh. *дарбух*, Ma. –) || GT (DLT) *yarp* ‘biri neşe içinde olduğu zaman yüzünü kaplayan ışıldaama’, GT *yarpay*²²⁰ ‘üstünlük taslamak, kibirlenmek; güzel görünmek, güzelleşmek; içtenlikle gülmek’

↳ KM *cirbayi-*

KM *darқан* ‘esnaf, zanaatkâr’ (OM ^{MGT}*darqad*, ^{BY}*darqan* ‘lider, kumandan’, Hlh. *дарқан*, Ma. *darhan*) || GT *tarkan* ~ *tarhan* ‘yüksek bir unvan’ (krş. Bugut Yazıtı <tryw'n> *tarxwan*) (← Çin. 達官 *dàguān* ‘yüksek rütbeli memur’).

KM *dayin* (< **dayı.n* < *dagi) ‘savaş; düşmanlık’ (OM ^{MGT}*dayin*, ^{ME}*dain*, ^{IM}*dayn*, ^{RS*}*dain*, Hlh. *дайн*, Ma. *dain*) || GT *yagı* ‘düşman’, BT *cagi ‘düşman’ (> Çuv. *śu-çarmäs*, *śu-çavaş*)

◆ Kit. 𐰽𐰺𐰸 <ed.ää> *dää ‘düşman’ (Ōtake 2017: 201, 204), Kit. 𐰽𐰺𐰸 <d.ia> *deya* ‘düşman’ (Róna-Tas 2019: 296)

²¹⁸ Moğolca sözcük Türkçeden alıntı ise, *darun benzeri bir biçimden alınmış olmalıdır. Moğolca biçim bir yandan son sesteki *-n* ünsüzünü yitirirken diğer yandan *-r-* > *-l-* değişikliğine uğramış görünmektedir.

²¹⁹ Lal. 29b.

²²⁰ Tat. *yarpay-*, Bşk. *yarpay-*, Kırg. *carbay-*.

KM *dayir* (< *dayır < *dagır) ‘doru (at)’ (OM ^{MGT}*dayir*, Hlh. *daÿp byza* ‘erkek geyik’, Ma. –) || GT *yagız* ‘kahverengi, koyu kahverengi’, BT **cagır(ă)* > **cār(ă)* ‘kestane rengi, açık kestane rengi’ (> Çuv. *śıră*)

KM *dayisu*ⁿ (< **dayı.sun* < *dagi) ‘düşman, hasım; tehdit, gözdağı’ (OM ^{MGT}*dayisun*, ^{RS}*daisun* ‘isyankâr’, Hlh. *daÿcah*, Ma. –) || GT *yagı* ‘düşman’, BT *cagi ‘düşman’ (> Çuv. *śu-çarmās*, *śu-çāvaş*)

KM *debi-* (< **delpi-*) ‘dalgalanmak; (kanat) çırpılmak; yellemek, yelpazelemek’ (OM ^{ME}*delbü-*, ^{ZY}*delbūr* (?) ‘yelpaze’, Hlh. *dəwəx*, Dag. *dəlbür*, Ma. *debsi-* ~ *debşe-*, Şib. *delbişe-*, Sol. *dəwi-*, Udh. *dəf-*) || GT *yēlpi-* ~ *yālpi-* ‘yelpazelemek, yelpazelenmek; dalgalanmak’

KM *debeGe* ‘bataklık yer, nemli veya yaş bölge, dağ otlakları’ (OM –, Hlh. *dəwəz* ‘çayır, dağ otlakları’, *dəwəz* ~ *dəwəxə* ‘sulak çayır’, ?Ma. *debeye orho* ‘yosun, liken’) || GT (EUyg.) *täpirgän* ‘diken çölü’

KM *debke-* (< **deb-*) ‘atlamak, sıçramak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –), KM *debse-* (< **deb-*) ‘ayağıyla sertçe vurmak, ayakla çiğnemek’ (OM ^{MGT}*debse-* ‘dans etmek’, Hlh. *dəwəx*, Ma. –) || GT *täp-* ‘tekmelemek, ayakla vurmak, basmak, ezmek; hücum etmek’

KM *debte-* ~ *debtü-* (< **deb.te-* < **debi.de-* < **debi-*) ‘(bir sıvıyla) ıslanmak, sırlıklı olmak, şişmek’ (OM –, Hlh. *dəwəx* ‘(bir sıvıyla) ıslanmak; yumuşamak’, Ma. –) || GT (OTi) *yipi-* ‘ıslanmak; (suda) yumuşatmak, nemlendirmek’, GT (DLT) *yipä* ‘yaş, ıslak, nemli’ (krş. Çuv. *śëve* ‘kesik süt’)

KM *debter* ‘kitap, cilt; yazı defteri’ (OM ^{MGT}*debter*, ^{ME}*defter*, Hlh. *dəwəp*, Ma. *debtelin*) || GT *täptär* ~ *däptär* ~ *däftär* ‘defter’ (← Far. *daftar* ‘kitap, kayıt, sicil, dergi’, OFar. *daftar* ‘sicil, hesap defteri’ ← Yun. *διφθέρα* ‘işlenmiş hayvan derisi, gön’)

KM *deyedü* ‘yukarı, daha yüksek’ (OM ^{PH}*de’e:dü*, Ma. –), KM *deyer-e* ‘üst, üstünde, yüksek’ (OM ^{MGT}*de’ere*, ^{ME}*dehere*, ^{HY}*de’ere*, ^{SL}*dēre*, ^{BY}*dēre*, ^{ZY}*dēre*, ^{PH}*de’e:re*, Ma. –), KM *degci-* ‘yükselmek, iyileşmek, gelişmek’ (OM –, Hlh. *dəwəxux*, Ma. *dekce-*), KM *degde-* ‘yükselmek’ (OM –, Ma. *dekde-*), KM *deyegsi* ‘yukarıya, yukarı’ (OM ^{MGT}*de’egşi*, ^{PH}*de’e:gşi*, Ma. –) || GT *täpä* (? *täpö*) ‘tepe, doruk, zirve; baş’ veya GT *yēg* ‘daha iyi’

◆ Kit. 鐵擺 tiě-bǎi *tebe(y)/*debe(y) ‘dağ gibi yüksek, heybetli’ (Franke 1976: 177; Vovin 2003: 241; Shimunek 2007: 98), Kit. 令峇 <te.ge> *tege- ‘ölmek (saygı ifadesi)’ (Róna-Tas 2017: 184)

KM *deyesü*ⁿ (< *depe.süⁿ) ‘ip’ (OM ^{HY}*de’esün*, ^{ZY}*dēsü*, ^{ME}*dēsün*, ^{SL}*dēsün*, ^{RS}*dēsün*, ^{RM}*daišün*, Hlh. дээс(эи), ?Ma. *desihi* ‘samur ve benzer hayvanlar için tuzak’, Evk. *desun*) || GT *yıp* ~ *yip* ~ *yāp* ‘ip, iplik, sicim, urgan’, BT *cep ‘iplik’ (> Çuv. *šip*) (krş. Mac. *gyeplő* ‘dizgin’)

↳ KM *ceyeg* ~ *ceg*

KM *deyüli*- ‘belli bir mesafeye atlamak, üzerinden atlamak, sıçramak’ (OM ^{ME}*dūli*-, Hlh. дүүллэх, Ma. -) || GT (DLT, KB) *tāḡ*- ‘göğe doğru atılmak, havada süzülme’

KM *del* ‘yele, hayvan yelesi’ (OM ^{MGT}*del*, ^{HY}*del*, ^{BY}*del*, ^{ME}*del*, ^{IM}*deltü* ‘yeleli’, ^{TA}*deltü* ‘yeleli’, ^{NK2}*deltü* ‘sırtlan’, Hlh. дэл, Ma. *delun*, Evk. *delin*, *delsun*, Sol. *dēl*) || GT *yēl* ‘yele, at yelesi’, BT *cēlkä ‘yele’ (> Çuv. *šilhe*)

KM *dele*- ‘dalgalanmak, (kanat) çırpılmak; yelpazelemek’ (OM -, Hlh. дэлэх, Ma. -) || GT *yellä*- ~ *yällä*- (< **yēl+lä*-) ‘havalandırmak, yele tutmak, yelpazelemek, körüklemek; teşvik etmek’

KM *deleng* ‘inek memesi’ (OM -, Hlh. дэлэн(э), Ma. *delen* ‘inek memesi’) || GT *yelin* ~ *yälin* ‘hayvan memesi’, BT *yeli ‘hayvan memesi’ (> Çuv. *šilē*) (krş. PY [W] *den ‘kadınlarda meme ucu’, PY [S] **de(?)n* ‘meme ucu, süt’)

KM *deresü*ⁿ (< *dere.sün*) ‘sorguç otu’ (OM ^{MGT}*deresün*, Hlh. дэрс(эи), Ma. *deresu*) || GT *yēz*²²¹ ‘*Lasiagrostis splendens*, kamaştan daha ince ve yumuşak bir bitki’ (krş. Far. 𐭪𐭣 *yaz* ‘çadırların etrafına çit olarak çekilen dikenli bir bitki, *ṣumām* bitkisi’)

KM *diyan* ‘meditasyon’ (OM -, Hlh. дияан ~ даяан, Ma. -) || GT (EUyg.) *dyaṇ* ~ *diyan* ‘meditasyon, yoğunlaşma’ (← Toh. A/B *dhyāṇ* ‘meditasyon’ ve Soğd. *ḍy*ⁿ ~ *ḍy*ⁿ *ḍyān* ‘meditasyon’ ← Sk. *dhyāna* ‘derin ve soyut dinî meditasyon’)

²²¹ Zieme (2007: 316), bu sözcüğü EUyg. *yürüj yigsäk* ‘beyaz kurtboğan’ ile bir ve aynı saymaktadır.

KM *dobo* ‘tepe, tümsek’ (OM –, Hlh. *доѡ*, Ma. –) || GT *toma* (~ *tömä* ~ *tümä*) ‘tepe, tümsek, çıkıntı’, BT *tömä ‘küçük tepe, tümsek’ (> Çuv. *těme*), BT **tomka(k)* ‘küçük tepe, tümsek’ (> Çuv. *tumha* ~ *tumhah*)

KM *doboyi-* ~ *toboyi-* (< *doma.yi-* ? *toma.yi-* ?) ‘kabarık, çıkıntılı olmak; şişmek, kabarmak’ (OM –, Hlh. *доѡоух*, Ma. –) || GT *tom-* ~ *töm-* ~ *tüm-*²²² ‘kabarmak, şişmek’

KM *doğdur* ‘turnabalığı, levrek’ (OM –, Hlh. *догдоп*, ?Ma. *curhū* ‘turnabalığı yavrusu’) || GT (OTi) *toğı*²²³ ‘bir tür balık’ (krş. Mac. *tok* ‘mersin balığı, *Acipenser sturio*’)

KM *doğsin* ‘vahşi, yırtıcı; acımasız, şiddetli; haşin’ (OM ^{MGT} *Bai Şingqor Doğşin* ‘kişi adı’, ^{ZY} *do[q]su*, Hlh. *догшун*, Ma. *doksin*) || GT *tosin* ~ *tosun*²²⁴ (~ *toğşun*²²⁵) ‘henüz binilmemiş, vahşi, haşarı (tay veya at)’

KM *doki-* ‘işaret etmek, çağırmak; davul çalmak, vurmak’ (OM ^{MGT} *doki-*, Hlh. *дохух*, Ma. –) || GT *toki-* ‘vurmak, dövmek, ezmek; (kapı) çalmak; (kumaş) dokumak’

↳ KM *çoki-*

KM *doli-* ‘takas etmek, değiş tokuş etmek; fidye verip kurtarmak’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT *yul-*²²⁶ (Br. *yulug*) ‘rehinde bulunan bir şeyi kurtarmak, esirlikten kurtarmak, fidye ödemek, fidyeye kurtarmak’, BT **cul-* ‘kurtarmak, salıvermek, serbest bırakmak’ (> Çuv. *şäl-*)

↳ KM *coli-*

KM *dom* ‘hastalık ve belalardan kurtulmak için yapılan büyü veya tören; sihirli formül’ (OM –, Hlh. *дом*, Ma. –) || GT *yom* ‘büyü, sihir; fal’

²²² KB (3288) *tom-*, Osm. *tomur-*, Osm. *tüm-*, Trk. ağ. *tüm-*, Trk. ağ. *töm-*, Tkm. *tommar-* ~ *tümmer-*. Fiil, GT *toma* ~ *tömä* ~ *tümä* ‘çıkıntı, tepe, tümsek’ sözcüğünün köküdür.

²²³ TZ *toğı* ‘balık yavrusu’, Tkm. *dokı* ‘mersin balığı’, Sib. Tat. *toğı* ‘mersin balığı’, Tob. *tuğu* ‘mersin balığı’ (R III 1432), Şor. *tog* ‘levrek’ (R III 1157).

²²⁴ EUyg. *tosin* ~ *toosin*, DLT *tosun*.

²²⁵ HŞ *toğşun* ~ *toğşun*. Sözcük, Moğolcadan geri ödünçlemedir.

²²⁶ Krş. CC *yul-*, Tat. *yol-*.

KM *domoĝ* (< *domaĝ) ‘efsane, masal; tarihî hikâye; fıkra’ (OM ^{MGT}*domoĝçi* ‘geveze, boşboğaz’, Hlh. *домоғ*, Ma. –) || GT *yomak* ‘hikâye, masal’

KM *doro* (< *dora) ‘zayıf, güçsüz, yetersiz; niteliksiz’ (OM –, Hlh. *дор*, Ma. –), KM *doroy* (< **dora.yı*) ‘zayıf, güçsüz, bitkin; aklı zayıf; değersiz; geri kalmış, kültürsüz’ (OM –, Hlh. *дорой*, Ma. –) || GT *yoz* (? *yōz*²²⁷) ‘kısır; zayıf, bitkin, bakımsız, iyi beslenmemiş; kaba; tembel; değeri düşük, niteliksiz’ (krş. DLT *yoza-* ‘kısır olmak’)

KM *doroĝo*ⁿ ~ *dorĝo* (< *dorakan) ‘porsuk’ (OM ^{BY}*torqo*, ^{TA}*dorĝan* ‘gelincik’, ^{NK2}*dorriĝan*, Hlh. *дорго*, Ma. *dorĝon*, Evk. *dorokon*) || GT *yorakan*²²⁸ ‘porsuk, dağ faresi’ veya GT *torsuk*²²⁹ ‘porsuk’

KM *döl* ‘yamaç, bayır, meyil’ (OM –, Hlh. *дөл*, Kalm. *дөлән*, Ma. –) || GT *töş*²³⁰ ‘yamaç, bayır’

KM *dölöyēn* ~ *döliyēn* ~ *dölgen* (< *dölegen) ‘yumuşak(ça), nazik(çe), sakin(ce)’ (OM ^{HY}*dölö’ēn*, Hlh. *дөлгөн*, Ma. –) || GT *töläk* ‘sessiz, rahat, sakin, yumuşak huylu, durgun, dingin’

KM *duĝtuy* (< **dugu-*) ‘kapak, kılıf, sargı; kitap kapağı, zarf’ (OM –, Hlh. *дүгтүй*, Ma. –), KM *duyulĝa* (< **dugu-*) ‘miğfer, başlık’ (OM ^{BY}*tūla’a*, ^{ZY}*dūlqa*, ^{RS*}*dūlĝan*, Hlh. *дуулга*, Ma. –) || GT **yog-* ‘örtmek, kaplamak’ > GT *yogurkan* ‘yorgan’, GT *yogun* ~ *yogan* (Br. *yogon*) ‘kalın; hantal’

KM *durm-a* ‘farklı şekillerde yoğrularak dinî törenlerde tanrılara yiyecek olarak sunulan hamur’ (OM –, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *dorma* ~ *torma* ~ *toorma* ‘kurban’ (← Tib. *gtor ma* ‘tanrılara sunulan hamur işi’)

KM *durusu*ⁿ (< **duru.sun*) ‘ağaç kabuğu, huş ağacı kabuğu’ (OM –, Hlh. *дурс*, Ma. –) || GT *tōz* ‘huş ağacı kabuğu’

²²⁷ Sözcük DLT’de ve Türkmen Türkçesinde kısa ünlülü olmasına rağmen, Dankoff-Kelly’nin (1982–1985: III/228–229) gösterdiği gibi, kökünün **yō-* (> ET *yōd-*, GT *yōk*) fiili olduğu varsayılırsa *yōz olarak da tasarlanabilir.

²²⁸ Alt. *yorokon* ‘porsuk’ (R III 421), Alt. *corokon* ‘porsuk’, Leb. *torokon* ‘porsuk’ (R III 1181), Hak. *çoraha* ‘dağ faresi’.

²²⁹ Tkm. *torsuk* ‘porsuk’, Kzk. *torsıktay* ‘tombul, sağlıklı (bebek)’.

²³⁰ Az. *dōş*, Nog. *tōs*, Kırg. *tōş*, Özb. *tūş*, YUyg. *tōş*, Hak. *tōs*, Tuv. *dō’ş*. Kısa ünlülü GT *tōş* ‘yamaç, bayır’ kelimesi, uzun ünlülü GT *tōş* ‘göğüs, bağır’ sözcüğünden ayrı tutulmalıdır.

↘ KM *toos*

KM *dusu-* ‘damlamak, sızmak’ (OM ^{ME}*dusu-* ~ *tusu-* ‘damlamak’, ^{IM}*tus-* ‘dökmek’, Hlh. *ðycax*, Ma. –, ?Şib. *dushure-* ‘silerek temizlemek’) || GT *yuş-* ~ *yüş-* (? ~ *yus-*) ‘(bira, sirke vb.) akıtmak, dökmek, dökmek, yıkayarak temizlemek’²³¹

KM *duta-* ‘yetersiz olmak, az olmak, kıt olmak; eksikliğini duymak’ (OM ^{IM}*duta-*, ^{IM}*dutū* ‘eksik’, ^{RM}*dūṭa-*, ^{RS}*duṭgū* ‘azalma, kayıp’, Hlh. *ðymax*, Ma. –) || GT *yūta-*²³² (< *yūt*) ‘açlık çekmek’

↘ KM *cuta-*

KM *düil-* (?< **düli-*) ‘tırış etmek, tüy yolmak veya kesmek’ (OM ^{ME}*düil-* ~ *düyil-*, ^{SL}*délbür* ‘ustura’, ^{RS}*delbür* ‘ustura’, ^{IM}*dü[y]lbür* ‘ustura’, Hlh. *ðy̆lɛx*, Ma. –) || GT *yüli-* ‘tırış etmek, saç sakal kesmek’

KM *düli* ‘yarım, ara, orta; günün veya gecenin ortası’ (OM ^{MGT}*düli*, ^{BY}*düli*, ^{ZY}*düli*, ^{ME}*düli*, ^{IM}*düli*, ^{SL}*düli*, ^{RS}*düli*, ^{PH}*düli*, Hlh. *ðyl*, Ma. *dulin*) || GT *tüş* (? *tüş*) ‘öğle, öğle vakti’ (krş. Mac. *dél* ‘güney; öğle, gün ortası’ ← BT *dül)

KM *düri* ‘biçim, kontur, figür; sima, görünüş’ (OM ^{PH}*düri* ‘görünüş, biçim’, Hlh. *ðyp*, Ma. *durun*, Evk. *durun*) || GT *yüz* ‘yüz, çehre, sima’, BT *cūr ‘ağız (?)’ (> Çuv. *šavar*) veya GT *tör* ~ *tür* ‘tür, çeşit, nev’

KM (k.ö.) *dvib* ~ *dvip* ‘kıta’ (OM ^{PH}*divib*, Hlh. –, Ma. –) || GT (EUyg.) *dvip* ~ *divip* ‘kıta; ada’ (← Toh. A *dvip* ‘ada’, Toh. B *dvip* ‘ada’ ← Sk. *dvīpa* ‘ada, yarımada, kumsal; yeryüzünün bir bölümü’)

²³¹ DLT *yuş-* ~ *yüş-* ‘akıtmak’, İM *yusla-* ‘dökülmek’, Alt. Tel. *yus-* ‘yıkayıp temizlemek’ (R III 566).

²³² Kırg. *yuta-*, Alt. Tel. *yuda-*, Tat. *yuda-*, Koyb. Kç. *yuda-* (R III 562–563), Yak. *sutaa-*, Dolg. *hüttā-* ~ *hutā-*.

Kısaltmalar

AG = Aknerli Grigor'un *Okçu Milleti Tarihi* adlı eserindeki Moğolca isim ve terimler.

ağ. = ağızlarda.

AGT = XIV. yüzyıl anonim Gürcüce tarih kitabındaki Moğolca hayvan yılı adları.

AH = Atebetü'l-Hakayık.

Ak. = Akatça.

Alt. = Altay Türkçesi.

Ar. = Arapça.

Arc. = Arcay Mağaraları'nda bulunan duvar yazıtları.

AS = Bibliothèque Nationale Paris, Fonds Arabe No. 6040.

AY = Altun Yaruk (Suvarṇaprabhāsasottama Sūtra).

Az. = Azerbaycan Türkçesi.

B = batı (yüzü).

Bakt. = Baktrice.

BAMR = Luvsandendev-Tsedendamba 2001–2002.

Bao. = Baoan Moğolcası.

Bar. = Baraba Türkçesi.

BK = Bilge Kagan Yazıtı.

bk. = bakınız.

BM = Bulğatü'l-Muştaḳ fî Luğati't-Türk ve'l-Ḳıfcāḳ.

Bo. = Boberg 1954–1955.

Bod. = Olon Süme'de bulunan Bodhicaryāvatāra.

BodT. = Bodhicaryāvatāra'nın Moğolca Tancur Versiyonu.

Br. = Brāhmī yazılı Eski Uygurca metinler.

Bşk. = Başkurt Türkçesi.

BT = Bulgar Türkçesi (l/r-Türkçesi).

- Bur. = Buryat Moğolcası
BY = Beilu Yiyu 北虜譯語.
Çağ. = Çağatay Türkçesi.
CC = Codex Cumanicus.
Çer. = Çeremisçe.
Chang. = Chang Ying-cüi Yazıtı.
Cig. = Cigünteı Yazıtı.
Çin. = Çince.
çoğ. = çoğul.
ÇTi = Çağdaş Türkçeden itibaren (tanıklanmış sözcük).
Cür. = Cürçence.
Çuv. = Çuvaş Türkçesi.
D = doğu (yüzü).
Dag. = Dagur Moğolcası.
DKPAM = Daśakarmapathāvadānamālā.
DLT = Dīvānū Luğāti't-Türk.
DM = Ed-Durretü'l-Mudiyye Fi'l-Luğati't-Türkiyye.
Dolg. = Dolgan Türkçesi.
Dong. = Dongxiang (Santa) Moğolcası.
EÇ = Eski Çince.
EDPT = Clauson 1972.
EFar. = Eski Farsça.
Eİr. = Eski İnanca.
EKBÇ = Eski Kuzeybatı Çincesi (Old Northwest Chinese).
EMac. = Eski Macarca.
EMand. = Erken Mandarin Çincesi (Yuan dönemi).
Erm. Kıp. = Ermeni Kıpçak Türkçesi.

ERus. = Eski Rusça.

ESTYa = Sevortyan et al. 1974–2003.

ET = Eski Türkçe.

ETŞ = Arat 1991.

EUyg. = Eski Uygur Türkçesi.

Ev. = Evence (Lamutça).

Evk. = Evenkice.

Far. = Farsça.

G = güney (yüzü).

Gag. = Gagauz Türkçesi.

GK = Genceli Kirakos.

GOÇ = Geç Orta Çince.

Gol. = Golstunskiy 1893–1895.

GT = Genel Türkçe (ş/z-Türkçesi).

Hak. = Hakas Türkçesi.

HC = Hsiao-Ching.

HKT = Harezmi Türkçesi satır arası Kur'an tercümesi.

Hlç. = Halaç Türkçesi.

Hlh. = Halha Moğolcası.

Hmg. = Hamnigan Moğolcası.

Hor. = Horasan Türkçesi.

Hot. Sak. = Hotan Sakacası.

HŞ = Hüsrev u Şîrîn (Kutb).

HTKL = Hotanca-Türkçe Kelime Listesi.

HY = Hua Yi Yiyu 華夷譯語.

IB = Irk Bitig.

İH = El-İdrak Haşiyesi.

İM = İbni Mühenna Lügati (Kitāb Hilyetü'l-İnsān ve Helbetü'l-Lisān).

İMS = İrşādü'l-Mülük ve's-Selātin.

İN = Kitāb Fī İlmi'n-Nüṣṣāb.

K = kuzey (yüzü).

k.ö. = klasik öncesi.

Kalm. = Kalmuk Moğolcası.

Kar. = Karay Türkçesi.

KB = Kutadgu Bilig.

Kç. = Kaça Türkçesi.

KE = Kışaşı'l-Enbiyā (Rabguzi).

Kgc. = Kangcia Moğolcası.

Kİ = Kitābu'l-İdrāk li-Lisāni'l-Etrāk.

Kırg. = Kırgız Türkçesi.

Kit. = Kitanca (Kıtayca).

KK = El-Kavānīnū'l-Küllīyye li-Zabṭi'l-Luğati't-Türkiyye.

KKlp. = Karakalpak Türkçesi.

KM = Klasik Moğolca.

Kmd. = Kumandı-Kiji Türkçesi.

Kmk. = Kumuk Türkçesi.

Kom. = Koman Türkçesi.

Kor. = Korece.

Kot. = Kotça (Kott).

Kow. = Kowalewski 1844–1849.

Koyb. = Koybal Türkçesi.

Krç.-Blk. = Karaçay-Balkar Türkçesi.

Krm. Tat. = Kırım Tatar Türkçesi.

Krmç. = Kırımçak Türkçesi.

- KRS = Muniyev 1977.
krş. = karşılaştırınız.
KS = Kilise Slavcası.
KT = Kül Tegin Yazıtı.
Küer. = Küerik Türkçesi.
Kzk. = Kazak Türkçesi.
Lal. = Lalitavistara.
Leb. = Lebed Türkçesi (Kuu-Kiji).
Less. = Lessing 1995.
Ma. = Mançuca.
Mac. = Macarca.
Mait. = Maitrisimit.
Man.-Part. = Maniheist Partça.
Man.-Soğd. = Maniheist Soğdca.
ME = Mukaddimetü'l-Edeb.
MG = Münyetü'l-Ğuzāt.
Mgr. = Monguor Moğolcası.
MGT = Moğolların Gizli Tarihi (Mongqolun Niuça Tobça'an).
MM = Mu'înü'l-Mürîd.
Mo. = Moğolca.
Mog. = Mogol Moğolcası.
Mord. = Mordvince.
MYYC = Sūn Zhú 1990.
Neg. = Negidalca.
NF = Nehcü'l-Ferādîs.
NK = Nüzhetü'l-Ķulūb (Ķazvîni).
Nog. = Nogay Türkçesi.

- OÇ = Orta Çince.
OFar. = Orta Farsça.
OKD = (Uygur harfli) Oğuz Kağan Destanı.
OKor. = Orta Korece.
OM = Orta Moğolca.
Ord. = Ordos Moğolcası.
Os. = Ossetçe.
Osm. = Osmanlı Türkçesi.
OTi = Orta Türkçeden itibaren (tanımlanmış sözcük).
OTWF = Erdal (1991).
Özb. = Özbek Türkçesi.
P1283 = 1283 numaralı Tibetçe Pelliot el yazması.
Pañc. = Pañcarakṣā.
Part. = Partça.
PdC = Courteille 1870.
PH = 'Phags-pa yazılı Moğolca kaynaklar.
PHA = Proto-Hint-Avrupa dili.
PM = Proto-Moğolca.
PP = Proto-Permce.
PPM = Pre-Proto-Moğolca.
PS = Proto-Samoyedce.
PTg. = Proto-Tunguzca.
PToh. = Proto-Toharca.
PY = Proto-Yeniseyce.
PYuk. = Proto-Yukagirce.
R = Radloff 1893–1911.
RH = Golden et al. 2000.

RKT = Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası.

RM = Roma El Yazması (Biblioteca Corsini).

RS = Altı dilli Resûlî Sözlüğü (Resûlî Hexaglot).

Rus. = Rusça.

Sag. = Sagay Türkçesi.

Sal. = Salar Türkçesi.

SHÇ = Sonraki Han Çincesi (Later Han Chinese).

Shō. = Shōgaito 1991; 2003.

Şib. = Şibe (Çağdaş Mançu).

Sib. Tat. = Sibiryaya Tatar Türkçesi.

Sk. = Sanskrit.

ŞL = Şāmilü'l-Luğa.

Soğd. = Soğdca.

Sol. = Solonca.

Şor. = Şor Türkçesi.

SSTYa = Tsintsius 1975–1977.

ŞU = Şine Usu Yazıtı.

Sub. = Subhāşitaratnanidhi.

SUyg. = Sarı Uygur Türkçesi.

ŞYug. = Şira Yugur Moğolcası.

TA = Kitāb-ı Mecmūc-ı Tercümān-ı Türki ve 'Acemī ve Muğālī.

Tabg. = Tabgaçça.

Tar. = Tarançi Türkçesi.

Tat. = (Kazan) Tatar Türkçesi.

TB = Tuna Bulgar Türkçesi.

Tefs. = Orta Asya Anonim Tefsiri.

Tel. = Teleüt Türkçesi.

Tib. = Tibetçe.

TIEM 73 = Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numarada kayıtlı Türkçe Kur'an Tercümesi.

Tkm. = Türkmen Türkçesi.

TMEN = Doerfer 1963–1975.

Tob. = Tobol Türkçesi.

Tof. = Tofa Türkçesi.

Toh. = Proto-Toharca.

Toh. A = Toharca A.

Toh. B = Toharca B.

Toñ. = Toñukuk Yazıtı.

Trk. = Türkiye Türkçesi.

Tü. = Türkçe.

Tüm. = Tümen Türkçesi.

Turf. = Turfan koleksiyonundaki Moğolca el yazmaları.

Tuv. = Tuva Türkçesi.

TZ = Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye.

UÇS = Ming dönemi Uygur Türkçesi–Çince Sözlük (高昌館譯語 Gāochāng guǎn Yì yǔ).

Udh. = Udihece.

Udm. = Udmurtça.

UW = Röhrborn 1977–1998.

UW Nb. I/1 = Röhrborn 2010.

VB = Volga Bulgar Türkçesi.

vd. = ve diğerleri.

VEWT = Räsänen 1969.

Yak. = Yakut (Saha) Türkçesi.

Yun. = Yunanca.

YUyg. = Yeni Uygur Türkçesi.

ZY = Zhiyuan yiyu 至元.

Kaynakça

AALTO, P. (1961). *Qutuy-tu Pañcarakṣā Kemekü Tabun Sakiyan Neretü Yeke Kölgen Sudur*, nach dem Stockholmer Xylograph 15.1.699, Wiesbaden: Harrassowitz.

AALTO, P. (1976). "G. J. Ramstedts Onkor-Solonisches Wörterverzeichnis, Bearbeitet und herausgegeben von Pentti Aalto", *Rocznik Orientalistyczny*, 38: 31–41.

AALTO, P. (1977). "G. J. Ramstedts Onkor-Solonisches Wörterverzeichnis, Bearbeitet und herausgegeben von Pentti Aalto II", *Rocznik Orientalistyczny*, 39: 55–84.

ABAYEV, V. İ. (1958–1989). *İstoriko-Etimologičeskiy Slovar' Osetinskogo Yazıka I-IV*, Moskva-Leningrad: Nauka.

ADAMS, D. Q. (2013). *A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged*, Amsterdam–New York: Rodopi.

AIKIO, A. (2002). "New and Old Samoyed Etymologies", *Finnisch-Ugrische Forschungen*, 57: 9–57.

AIKIO, A. (2006). "New and Old Samoyed Etymologies (Part 2)", *Finnisch-Ugrische Forschungen*, 59: 5–34.

ANIKIN, A. E. (2000). *Etimologičeskiy Slovar' Russkih Dialektov Sibiri: Zaimstvovaniya iz Ural'skih, Altayskih i Paleoaziatskih Yazıkov*, Moskva-Novosibirsk: Nauka.

APATÓCZKY, Á. B. (2009). *Yiyu, An Indexed Critical Edition of a Sixteenth-century Sino-Mongolian Glossary*, Folkstone: Global Oriental.

ARAT, R. R. (1951). *Atebetü'l-Hakayık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig, III: İndeks*, Haz. K. ERASLAN et al. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

ARAT, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ARAT, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig*, 2. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ARIKOĞLU, E. & K. KUULAR (2003). *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ASANOV, S. et al. (1988). *Krımskotatarsko-Russkiy Slovar'*, Kiyev: Radyankaya Şkola.

ATA, A. (1997). *Nāşırü'd-dīn Bin Burhānū'd-dīn Rabguzī, Kıřaşū'l-Enbiyā* (Peygamber Kıssaları), I: Giriş-Metin-Tıpkıbasım, II: Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ATA, A. (1998). *Nehcü'l-Ferādīs, Uşmağların Açık Yolu, Cennetlerin Açık Yolu*, III: Dizin-Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ATA, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi* (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ATALAY, B. (1945). *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

AYDIN, E. (2008). "Tonyukuk Yazıtındaki Problemler Bir Cümle Üzerine", *Bilig*, 45: 91-102.

BAILEY, H. W. (1950). "Irano-Indica III", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 13/2: 389-409.

BAILEY, H. W. (1979). *Dictionary of Khotan Saka*, Cambridge-London-New York-Melbourne: Cambridge University Press.

BAMMATOV, Z. Z. (1969). *Kumıksko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya İzdatel'stvosu.

BANG, W. & G. R. RAHMETI (1936). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

BASKAKOV, N. A. & T. M. TOŞÇAKOV (1947). *Oyrotsko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Ogiz.

BASKAKOV, N. A. (1958). *Karakalpaksko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Gosudarstvennoye İzdatel'stvo İnostrannıh i Natsional'nıh Slovarey.

BASKAKOV, N. A. (1963). *Nogaysko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Gosudarstvennoye İzdatel'stvo İnostrannıh i Natsional'nıh Slovarey.

BASKAKOV, N. A. (1973). *Gagauzsko-Russko-Moldavskiy Slovar'*. Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.

BASKAKOV, N. A. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Çev. İ. KAYNAK & A. M. DOĞRU, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BASKAKOV, N. A. et al. (1968). *Turkmensko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.

BASKAKOV, N. A. et al. (1974). *Karaimsko-Russko-Pol'skiy Slovar'*, Moskva: Russkiy Yazık.

BATTAL, A. (1936). *İbnü-Mühennâ Lûgati*, İstanbul.

BAZIN, L. (1950). "Recherches sur les parlers T'o-pa (5e siècle après J. C.)", *T'oung-Pao*, 39: 228–329.

BECKWITH, Ch. I. & G. N. KIYOSE (2018). "Apocope Of Late Old Chinese Short *ă: Early Central Asian Loanword And Old Japanese Evidence For Old Chinese Disyllabic Morphemes", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, 71/2: 145–160.

BEEKES, R. (2010). *Etymological Dictionary of Greek I-II*, with the assistance of L. van BEEK, Leiden-Boston: Brill.

BENKŐ, L. (1993–1997). *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I-III*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

BENZING, J. (1953). *Einführung in das Studium der altaischen Philologie und der Turkologie*, Wiesbaden: Harrassowitz.

BENZING, J. (1956). *Die tungusischen Sprachen, Versuch einer vergleichenden Grammatik*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

BERTA, Á. (2004). *Szavaimat Jól Halljátok... A Türk és Ujgur Rovásírásos Emlékek Kritikai Kiadása*, Szeged: Jate Press.

BIRYUKOVIČ, R. M. (1984). *Leksika Çulımsko-Tyurkskogo Yazıkı, Posobiye k Spetskursu*, Saratov: İzdatel'stvo Saratovskogo Universiteta.

BLACK, J. et al. (Ed.) (2000). *A Concise Dictionary of Akkadian*, (2nd (corrected) printing), Wiesbaden: Harrassowitz.

BOBERG, F. (1954–1955). *Mongolian-English Dictionary I-III*, Copenhagen: Ejnar Munksgaard.

BOODBERG, P. A. (1936). "The Language of the T'o-Pa Wei", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 1/2: 167–185.

BOROVKOV, A. K. (1963). *Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv.*, Moskva: İzdatel'stvo Vostoçnoy Literaturı.

BOSSON, J. E. (1969). *A Treasury Of Aphoristic Jewels: The Subhāṣitaratnanidhi of Sa Skya Paṇḍita in Tibetan and Mongolian*, Bloomington: Indiana University.

BOYLE, J. A. (1963). “Kirakos of Ganjak on the Mongols”, *Central Asiatic Journal*, 8/3: 199–205, 207–214.

BOYLE, J. A. (1975). “Some Additional Notes on the Mongolian Names in the History of the National of the Archers”, *Researches in Altaic Languages: Papers read at the 14th meeting of the Permanent International Altaistic Conference (August 22–28, 1971, Szeged)*, Ed. L. LIGETI, Akadémiai Kiadó, Budapest: 33–42.

BUDAGOV, L. (1869–1871). *Sravnitel’nyy Slovar’ Turetsko-Tatarskih Naręçiy I-II*, Sanktpetersburg.

CAFEROĞLU, A. (1931). *Abû-Hayyân, Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul.

CERENSODNOM, D. & M. TAUBE (1993). *Die Mongolica der Berliner Turfansammlung*, Berlin: Akademie Verlag.

CHEUNG, J. (2007). *Etymological Dictionary of the Iranian Verb*, Leiden–Boston: Brill.

CLARK, L. V. (1973). “The Turkic and Mongol Words in William of Rubruck’s Journey (1253–1255)”, *Journal of the American Oriental Society*, 93/2: 181–189.

CLAUSON, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.

CLEAVES, F. W. (1949). “The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers of Grigor of Akanc”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 12/3: 400–443.

CLEAVES, F. W. (1950). “The Sino-Mongolian Inscription of 1335 in Memory of Chang Ying-Jui”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 13/1: 1–131.

CLEAVES, F. W. (1951). “The Sino-Mongolian Inscription of 1338 in Memory of Jigünteï”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 14/1: 1–104.

CLEAVES, F. W. (1955). “Aldar Čab ~ Čab Aldar”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 18/1: 221–233.

COBLIN, W. S. (1994). *A Compendium of Phonetics in Northwest Chinese*, *Journal of Chinese Linguistics Monograph Series* 7: 1–117, 119–504.

COURTEILLE, P. de (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*, Paris.

CSÁKI, É. (2006). *Middle Mongolian Loan Words in Volga Kipchak Languages*, Wiesbaden: Harrassowitz.

CSÚCS, S. (2005). *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

ÇEREMISOV, K. M. (1951). *Buryat-Mongol'sko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Gosudarstvennoye Izdatel'stvo Inostrannih i Natsional'nyh Slovarey.

DAMDINOV, D. G. & YE. V. SUNDUYEVA (2015). *Hamnigansko-Russkiy Slovar'*, Irkutsk: Ottisk.

DANKA, B. (2016). *The Pre-Islamic Oğuz-nāmā, A philological and linguistic analysis*, Szeged Üniversitesi, Szeged. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]

DANKOFF, R. & J. KELLY (1982–1985). *Maḥmūd al-Kāšyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) I-III*, Massachusetts: Harvard University.

DAWLETSCHEIN, T. et al. (1989). *Tatarisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden: Harrassowitz.

DE SMEDT, A. & A. MOSTAERT (1933). *Le Dialecte Monguor parlé par les Mongols du Kansu occidental, IIIe Partie, Dictionnaire Monguor-Français*, Pei-p'ing: Imprimerie de l'Université Catholique.

DOERFER, G. & S. TEZCAN (1985). *Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Xarrāb)*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

DOERFER, G. (1963–1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I–IV*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

DOERFER, G. (1978). "Urtungusisch *ö", *Tungusica*, vol. 1: Beiträge zur nordasiatischen Kulturgeschichte, Eds. G. DOERFER & M. WEIERS, Harrassowitz, Wiesbaden: 66–116.

DOERFER, G. (1985). *Mongolo-Tungusica*, Wiesbaden: Harrassowitz.

DOERFER, G. (1987). *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch, Textband und Kartenband*, Wiesbaden: Harrassowitz.

DOERFER, G. (2004). *Etymologisch-ethnologisches Wörterbuch tungusischer Dialekte (vornehmlich der Mandschurei)*, unter Mitwirkung von M. KNÜPPEL, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms.

DURKIN-MEISTERERNST, D. (2004). Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian, (Dictionary of Manichaean Texts, Volume III, Texts from Central Asia and China, Part 1), Turnhout: Brepols.

EDGERTON, F. (1993). Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary II: Dictionary, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

EMMERICK, R. E. & A. RÓNA-TAS (1992). “The Turkish-Khotanese Wordlist Revisited”, Central Asiatic Journal, 36: 199–241.

ENKHBAT (1984). *Dayur kelen-ü üges / 達斡爾語詞彙 Dáwò'ěryǔ cíhuì*, Hohhot.

ERDAL, M. (1988). “The Turkic Nagy-Szent-Miklós Inscription in Greek Letters”, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 42/2–3: 221–234.

ERDAL, M. (1991). Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II, Wiesbaden: Harrassowitz.

ERDAL, M. (1993). Die Sprache der wolgabolgarischen Inschriften, Wiesbaden: Harrassowitz.

ERDAL, M. (2004). A Grammar of Old Turkic, Leiden: Brill.

FEDOTOV, M. R. (1996). *Etimologičeskiy Slovar' Čuvaşskogo Yazıka I-II*, Çeboksarı: Nauka.

FRANKE, H. (1976). “Two Chinese–Khitan Macaronic Poems”, Tractata Altaica, Ed. W. HEISSIG et al. Harrassowitz, Wiesbaden: 175–180.

FRANKE, H. (1988). “Mittelmongolische Glossen in einer arabischen astronomischen Handschrift von 1366”, Oriens, 31: 95–118.

FRANKE, H. (1999). “Notes on Some Jurchen Words”, Language and Literature – Japanese and the Other Altaic Languages, Studies in Honour of Roy Andrew Miller on His 75th Birthday, Ed. K. H. MENGES & N. NAUMANN, Harrassowitz, Wiesbaden: 51–65.

GABAIN, A. von (1954). Türkische Turfan-Texte VIII (Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst, Jahrgang 1952 Nr. 7), Berlin: Akademie Verlag.

GANIYEV, F. (1997). *Tatarca-Türkçe Sözlük*, Kazan–Moskova: İnsan Yayınevi.

GARKAVETS, A. (2010). Qypchaq Written Heritage III: Qypchaq Dictionary, On memorials of 16-17 centuries written by Armenian script, Almaty: Baur-Kasean.

GEORG, S. (2001). “Türkisch/mongolisch tengri ‘Himmel, Gott’ und seine Herkunft”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 6: 83–100.

GEORG, S. et al. (1999). “Telling general linguists about Altaic”, *Journal of Linguistics*, 35/1: 65–98.

GHARIB, B. (2004). *Sogdian Dictionary (Sogdian-Persian-English)*, Tehran: Farhang Publications.

GILES, H. A. (1912). *A Chinese-English Dictionary, Second Edition, Revised & Enlarged*, Shanghai: Kelly & Walsh.

GOLDEN, P. B. et al. (2000). *The King’s Dictionary, The Rasulid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*, Translated by Tibor Halasi-Kun, et al. with introductory essays BY P. B. GOLDEN & T. T. ALLSEN, Leiden-Boston-Köln: Brill.

GOLSTUNKIY, K. F. (1893–1895). *Mongol’sko-Russkiy Slovar’ I-III*, Sankt-Peterburg.

GOMBOCZ, Z. (1912). *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*, Helsinki: Société Finno-ougrienne.

GRANBERG, A. (2009). “Classification of the Hunno-Bulgarian Loan-Words in Slavonic”, *Swedish Contributions of the Fourteenth International Congress of Slavists (Ohrid, 10-16 September 2008)*, Ed. Per AMBROSIANI, Umeå University: 19–31.

GR  NBECH, K. (1942). *Komanisches Wörterbuch*, Kopenhagen: Einar Munksgaard.

G  L, B. (2016). *Mo  olca İbni M  henn   L  gati*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

GÜRSOY-NASKALI, E. & H. HAL  N (1991). *Cumucica & Nogaica*, Helsinki: Soumalais-Ugrilainen Seura.

GÜRSOY-NASKALI, E. & M. DURANLI (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HAENISCH, E. (1939). *Wörterbuch zum Manghol un niuca tobca’an (Y  an-ch’ao Pi-shi)*, Leipzig: Harrassowitz.

HANGIN, G. (1986). *A Modern Mongolian-English Dictionary*, Bloomington: Indiana University.

HAUENSCHILD, I. (2016). “Bemerkungen zu teleutischen Pflanzen- und Tiernamen aus einer Quelle des 18. Jahrhunderts”, *Turkic Languages*, 20: 132–150.

HAUER, E. (2007). Handwörterbuch der Mandschusprache, 2. durchgesehene und erweiterte Auflage, Hrsg. O. CORFF, Wiesbaden: Harrassowitz.

HEISSIG, W. (1976). Die mongolischen Handschriften-Reste aus Olon sūme, Innere Mongolei (16.-17. Jhdt.), Wiesbaden: Harrassowitz.

HELIMSKI, E. (1995). “Samoyedic Loans in Turkic: Check-List of Etymologies”, Laut- und Wortgeschichte der Türksprachen: Beiträge des internationalen Symposiums (Berlin, 7. bis 10. Juli 1992), Hrsg. von B. KELLNER-HEINKELE & M. STACHOWSKI, Harrassowitz, Wiesbaden: 75–95.

İZBUDAK, V. C. (1936). El-İdrâk Haşiyesi, İstanbul: Devlet Basımevi.

JANHUNEN, J. (1977). Samojedischer Wortschatz: Gemeinsamojedische Etymologien, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

JANHUNEN, J. (1996). “Khamnigan Data on the Turkic Name of Lake Baikal”, *Symbolae Turcologicae, Studies in Honour of Lars JOHANSON on his Sixtieth Birthday, 8 March 1996*, Eds. Á. BERTA, et al. Uppsala: 139–141.

JANHUNEN, J. (2010). “The holy Shamaness: Some Additional Notes on a Turko-Mongolic Etymology”, *Pilgrimage of Life: Studies in Honour of Professor René GOTHÓNÍ*, Eds. R. HÄMÄLÄINEN et al. University of Helsinki, Helsinki: 175–186.

JANHUNEN, J. A. (2012). “Khitan: Understanding the Language behind the Scripts”, *Scripta*, 4: 107–132.

JARRING, G. (1964). *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*, Lund: CWK Gleerup.

JÄSCHKE, H. A. (1881). *A Tibetan-English Dictionary, with Special Reference to the Prevailing Dialects, to which is added an English-Tibetan Vocabulary*, London.

KAÇALIN, M. S. (1997). “Hüseyinoğlu Hasan’ın Dört Dilli Sözlüğü: Şâmilü’l-Luğa”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7: 55–122.

KALUŻYŃSKI, St. (1977). *Die Sprache des mandschurischen Stammes Sibe aus der Gegend von Kuldscha, I: Muromskis Sibenische Texte, II: Wörterverzeichnis*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

KANE, D. (1989). *The Sino-Jurchen Vocabulary of the Bureau of Interpreters*, Indiana: Indiana University.

KANE, D. (2009). *The Kitan Language and Script*, Leiden-Boston: Brill.

KARI-NİYAZOV, T. N. & A. K. BOROVKOV (1941). *Uzbeksko-Russkiy Slovar'*, Taşkent: İzdatel'stvo Uzbekistanskogo Filiala Akademii Nauk SSSR.

KÁROLY, L. (2005). "Some Remarks on the Turkic word Qart", *Studia Etymologica Cracoviensia*, 10: 53–64.

KAYA, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KIM, J. et al. (2008). *Materials of spoken Manchu*, Seoul: Seoul National University Press.

KINCSES-NAGY, É. (2018). *Mongolic Copies in Chaghatay*, Wiesbaden: Harrassowitz.

KIYOSE, G. N. (1977). *A Study of the Jurchen Language and Script*, Kyoto: Hōritsu-bunka-sha

KOÇ, K. (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Türkistan: Turan Yayınevi.

KOWALEWSKI, J. É. (1844–1849). *Dictionnaire Mongol–Russe–Français I-III*, Kasan: Imprimerie de l'Université.

KRUEGER, J. R. (1978–1984). *Materials for an Oirat-Mongolian to English Citation Dictionary I-III*, Bloomington: The Mongolia Society, Inc.

KÚNOS, I. (1902). *Šejx Sulejman Efendi's Čagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.

KURPEŠKO-TANNAGAŠEVA, N. N. & F. J. APON'KIN (1993). *Şor-Kazak pazok Kazak Şor Ürgedik Söstük: Şorsko-Russkiy i Russko-Şorskiy Slovar'*, Kemerovo.

KURPEŠKO-TANNAGAŠEVA, N. N. & Ş. H. AKALIN (1995). *Şor Sözlüğü*, Adana: Türkoloji Araştırmaları.

LESSING, Ferdinand D. (1995). *Mongolian-English Dictionary*, Bloomington: The Mongolia Society.

LEWICKI, M. (1959). *La langue mongole des transcriptions chinoises du XIV siècle*, [1] *Le Houa-yi yi-yu de 1389* [= *Travaux de la Société des sciences et des lettres de Wrocław A 29*], [2] *Vocabulaire-Index*, Wrocław: Nakładem Wrocławskiego towarzystwa naukowego.

LIGETI, L. & GY. KARA (2012). "Vocabulaires Mongols des Polyglottes de Yemen", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65/2: 137–221.

LIGETI, L. (1962). “Un vocabulaire mongol d’Istanboul”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 14/1: 3–99.

LIGETI, L. (1965). “Le lexique mongol de Kirakos de Gandzak”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 18/3: 241–297.

LIGETI, L. (1966). “Un Vocabulaire Sino-Ouigour des Ming. Le Kao-Tch’ang-Kouan Yi-Chou Du Bureau des Traducteurs”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 19/2–3: 117–199, 257–316.

LIGETI, L. (1969). “Glossaire supplémentaire au vocabulaire sino-ouigour du bureau des traducteurs”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 22/1: 1–49.

LIGETI, L. (1970). “Le tabghach, un dialect de la langue sien-pi”, *Mongolian Studies*, Ed. L. LIGETI, Akadémiai Kiadó, Budapest: 265–308.

LIGETI, L. (1990). “Un vocabulaire sino-mongol des Yuan: Le Tche-yuan yi-yu”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44: 259–277.

LUVSANDENDEV, A. & TS. TSEDENDAMBA (2001–2002). *Bol’şoy Akademiçeskiy Mongol’sko-Russkiy Slovar’ I-IV*, Moskva: Academia.

LUVSANDENDEV, A. (1957). *Mongol’sko-Russkiy Slovar’*, Moskva.

MACKENZIE, D. N. (1976). *The Buddhist Sogdian Texts of the British Library*, Leiden: E. J. Brill.

MACKENZIE, D. N. (1986). *A Concise Pahlavi Dictionary*, London-New York: Oxford University Press.

MAISIO, A. & S. SAARINEN (2008). *Tscheremissisches Wörterbuch, Aufgezeichnet von Volmari Porkka, et al.* Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

MAUE, D. (1996). *Alttürkische Handschriften, Teil 1, Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schrift*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

MAUE, D. (2015). *Alttürkische Handschriften, Teil 19, Dokumente in Brāhmī und tibetischer Schrift*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

MELIORANSKIY, P. M. (1903). *Arab Filolog o Mongolskom Yazike*, Sanktpetersburg’: Trudry Vostoç.

MENGES, K. H. (1953). “Titles and Organizational Terms of the Qyṭañ (Liao) and Qara-Qytaj (Śi-Liao)”, *Rocznik Orientalistyczny*, 17/2: 68–79.

MONASTYRJEV, W. (2006). Jakutisch. Kleines erklärendes Wörterbuch des Jakutischen (Sacha-Deutsch), Wiesbaden: Harrassowitz.

MONIER-WILLIAMS, Sir M. (1899). A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages, Oxford: Clarendon Press.

MORAVCSIK, Gy. (1983). Byzantinoturcica II: Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, 3. unveränderte Auflage, Leiden: E. J. Brill.

MORIYASU, T. (1980). “La Nouvelle Interprétation des Mots Hor et Ho-yo-hor dans le Manuscrit Pelliot Tibétain 1283”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 34/1-3: 171-184.

MOSTAERT, A. (1968). *Dictionnaire Ordos*, (Seconde Édition), New York-London: Johnson Reprint Corporation.

MOSTAERT, A. (1977). *Le Matériel Mongol du Houa I I Iu 華夷譯語 de Houng-ou (1339)*, Édité par Igor de Rachewiltz, Bruxelles.

MUNIYEV, B. D. (1977). *Kalmitsko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Izdatel'stvo Russkiy Yazık.

NECİP, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İ. KURBAN, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

NÉMETH, Gy. (1990). *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü*, Çev. K. AYTAÇ, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

NIKOLAEVA, I. A. (2006). *A Historical Dictionary of Yukaghir*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

NORMAN, J. (2013). *A Comprehensive Manchu-English Dictionary*, with the assistance of K. DEDE & D. P. BRANNER, Cambridge,-Massachusetts-London: Harvard University Press.

NUGTEREN, H. & M. ROOS (1996). “Common Vocabulary of the Western and Eastern Yugur Languages, The Turkic and Mongolic Loanwords”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 49/1-2: 25-91.

NUGTEREN, H. & M. ROOS (2012). “Turkic names of fowl and waterfowl in Western Yugur and Salar”, *Botanica und Zoologica in der türkischen Welt*, Festschrift für I. HAUENSCHILD, Hrsg. M. ERDAL, et al. Harrassowitz, Wiesbaden: 117-131.

NUGTEREN, H. (2011). *Mongolic Phonology and Qinghai-Gansu Languages*, Utrecht: LOT.

ORUCOV, Ä. et al. (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti I-IV*, Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası.

ŌTAKE, M. (2017). “Reconstructing the Khitan Vowel System and Vowel Spelling Rule Through the Khitan Small Script”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 70/2: 189–206.

ÖLMEZ, M. (1991). “Ana Altayca Sözbashi *d-”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 1: 167–190.

ÖLMEZ, M. (2007). *Tuvacanın Sözbashlığı, Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle*, Wiesbaden: Harrassowitz.

ÖLMEZ, M. (2008). “Alttürkische Etymologien (2)”, *Aspects of Research into Central Asian Buddhism*, in *Memoriam Kōgi KUDARA*, Ed. P. ZIEME, Brepols, Turnhout: 229–236.

ÖZERTURAL, Z. (2008). *Der uigurische Manichäismus. Neubearbeitung von Texten aus Manichaica I und III von Albert v. LE COQ*, Wiesbaden: Harrassowitz.

ÖZTOPÇU, K. (1989). *Munyatı’l-Ghuzāt. A 14th-Century Mamluk-Kipchak Military Treatise*, Harvard: Harvard University.

PEKARSKIY, E. K. (1958-1959). *Slovar’ Yakutskogo Yazıka I-III*, Moskova: Akademiya Nauk SSSR.

PELLIOT, P. (1931). “Les Formes turques et mongoles dans la nomenclature zoologique du ‘Nuzhatu-‘l-ḳulüb’”, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 6/3: 555–580.

POPPE, N. (1925). “Mongol’skiye Nazvaniya Jivotnih v Trude Hamdallaha Kazvini”, *Zapiski Kollegii Vostokovedov pri Aziatskom Muzeye Rossiyskoy Akademii Nauk*, Leningrad: 195–208.

POPPE, N. (1927–1928). “Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift”, *Izvestiya Akademii Nauk SSSR 1927–1928*: 1009–1040, 1251–1274, 55–80.

POPPE, N. (1938). *Mongol’skiy Slovar’ Mukaddimat al-Adab*, Moskva–Leningrad: İzdatel’stvo Akademii Nauk SSSR.

POPPE, N. (1953). “Ein altes Kulturwort in den altaischen Sprachen”, *Studia Orientalia*, 19/5: 23–25.

POPPE, N. (1954). “A Fragment of the Bodhicaryāvatāra from Olon Süme”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 17/3: 411–418.

POPPE, N. (1957). *The Mongolian Monuments in ᠬᠦᠫᠠᠭᠤᠰᠤᠯᠤᠰ Script*, Second edition translated and edited by J. R. KRUEGER, Wiesbaden: Harrassowitz.

POPPE, N. (1965). *Introduction to Altaic Linguistics*, Wiesbaden: Harrassowitz.

POPPE, N. (1967). *The Twelve Deeds of Buddha, A Mongolian Version of the Lalitavistara*, Mongolian Text, Notes, and English Translation, Wiesbaden: Harrassowitz.

POPPE, N. (1976). “Ancient Mongolian”, *Tractata Altaica*, Ed. W. HEISSIG et al. Harrassowitz, Wiesbaden: 463–478.

POPPE, N. (1991). *Grammar of Written Mongolian*, Wiesbaden: Harrassowitz.

POPPE, N. N. (1931). *Materiali po Solonskomu Yazıku*, Leningrad: Nauka.

POUCHA, P. (1955). *Thesaurus linguae tocharicae dialecti A*, Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství.

PULLEYBLANK, E. G. (1991). *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*, Vancouver: UBC Press.

RACHEWILTZ, I. DE & V. RYBATZKI (2010). *Introduction to Altaic Philology. Turkic, Mongolian, Manchu*, (With the collaboration of Hung Chin-fu), Leiden-Boston: Brill.

RACHEWILTZ, I. DE (1972). *Index to the Secret History of the Mongols*, Bloomington: Indiana University.

RACHEWILTZ, I. DE (1982). “The Preclassical Mongolian Version of the Hsiao-Ching”, *Zentralasiatische Studien*, 16: 7–109.

RACHEWILTZ, I. DE (1984). “Addenda et Corrigenda to I de Rachewiltz ‘the Preclassical Mongolian Version of the Hsiao-Ching’ in ZAS 16 (1982), 7–109”, *Zentralasiatische Studien*, 17: 218.

RACHEWILTZ, I. DE (1986). “More About the Preclassical Mongolian Version of the Hsiao-Ching”, *Zentralasiatische Studien*, 19: 27–37.

RACHEWILTZ, I. DE (1996). *The Mongolian Tanjur Version of the Bodhicaryāvatāra*, Edited and Transcribed, with a Word-Index and a Photo-Reproduction of the Original Text (1748), Wiesbaden: Harrassowitz.

RACHEWILTZ, I. DE (2004). *The Secret History of the Mongols, A Mongolian Epic Chronicle of the Thirteenth Century I-II*, Leiden-Boston: Brill.

RACHEWILTZ, I. DE (2006). “Some Remarks on the Chih-Yüan I-Yü 至元譯語 Alias Meng-Ku I-Yü 蒙古譯語, The First Known Sino-Mongol Glossary,” *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 59/1: 11–28.

RACHMATI, G. R. (1932). “Zur Heilkunde der Uiguren II”, *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Jahrgang 1932, Philosophisch-Historische Klasse, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Berlin: 401–488.

RADLOFF, W. (1893–1911). *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte I–IV*, Sanktpeterburg: Nauka.

RAMSTEDT, G. J. (1906). “Mogholica, Beiträge zur Kenntnis der Moghol-Sprache in Afghanistan”, *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 23/4: 1–60.

RAMSTEDT, G. J. (1935). *Kalmückisches Wörterbuch*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

RÄSÄNEN, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

RASSADIN, V. Í. (1971). *Fonetika i Leksika Tofalarskogo Yazıka*, Ulan Ude.

RASSADIN, V. Í. (2005). *Slovar’ Tofalarsko-Russkiy i Russko-Tofalarskiy*, Sankt-Peterburg.

REBI, D. (2004). *Krimçakskiy Yazık, Krimçaksko-Russkiy Slovar’*, Simferopol’: Dolya.

RECK, Ch. (2016). *Mitteliranische Handschriften, Teil 2, Berliner Turfanfragmente buddhistischen Inhalts in soghdischer Schrift*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

ROBBEK, V. A. & M. E. ROBBEK (2005). *Evensko-Russkiy Slovar’*, Novosibirsk: Nauka.

RÓNA-TAS, A. & Á. BERTA (2011). *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian I–II*, Wiesbaden: Harrassowitz.

RÓNA-TAS, A. (1988). “Turkic Influence on the Uralic Languages”, *The Uralic Languages, Description, History and Foreign Influences*, Ed. D. SINOR, E. J. Brill, Leiden–New York–København–Köln: 742–780.

RÓNA-TAS, A. (2016). “Khitan Studies I. The Graphs of the Khitan Small Script 1. General Remarks, Dotted Graphs, Numerals”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 69/2: 117–138.

RÓNA-TAS, A. (2017). “Khitān Studies I. The Graphs of the Khitān Small Script 2. The Vowels”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 70/2: 135–188.

RÓNA-TAS, A. (2019). “Turkic elements in Khitān”, unter dem Bodhi-Baum: Festschrift für Klaus RÖHRBORN anlässlich des 80. Geburtstags überreicht von Kollegen, Freunden und Schülern, Hrgs. von Z. ÖZERTURAL & G. ŞILFELER, V&R unipress, Göttingen: 293–301.

ROOS, M. E. (2000). *The Western Yugur (Yellow Uygur) Language, Grammar, Texts, Dictionary*, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]

ROZYCKI, W. (1994). *Mongol elements in Manchu*, Bloomington, Indiana: Indiana University.

RÖHRBORN, K. (1977–1998). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (1991). *Die alttürkische Xuanzang-Biographi VII, nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie v. GABAIN hrsg. übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

RÖHRBORN, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I. Verben. Band 1: ab- – äzüglä-*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

RYBATZKI, V. (2010). “Türkische Lehnwörter im Burushaski”, *Studia Orientalia*, 108: 149–179.

RYUMINA-SIRKAŞEVA, L. T & N. A. KUÇIĞAŞEVA (1995). *Teleut-Orus Sözlük, Teleutsko-Russkiy Slovar'*, Kemerova.

SAĞOL, G. (1995). *Harezm Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Giriş, Metin, Sözlük ve Tıpkıbasım, (II. Kısım: Sözlük)*, Massachusetts: Harvard University.

SAITÔ, Y. (2006). *The Mongolian Words in Kitâb Majmû' Turjumân Turkî wa-'ajamî wa Muğalî: Text and Index*, Kyôto: Shoukadoh.

SAITÔ, Y. (2008). *The Mongolian Words in the Muqaddimat al-Adab: Romanized Text and Word Index (As of January 2008)*, Tôkyô: The Japan Society for the Promotion of Science.

SAITÔ, Y. (2013). “The Mongolian Words in the Quadrilingual Vocabulary Preserved in the Topkapı Palace Museum Library”, *Current Trends in Altaic Linguistics*, A

Festschrift for Professor Emeritus Seong BAEG-IN on His 80th Birthday, Eds. K. JUWON & K. DONGHO, Altaic Society of Korea, Seoul: 305–338.

SCHMITT, R. (2014). *Wörterbuch der altpersischen Königsinschriften*, Wiesbaden: Reichert Verlag.

SCHÖNIG, C. (2003). “Turko-Mongolic Relations”, *The Mongolic Languages*, Ed. J. JANHUNEN, Routledge, London-New York: 403–419.

SCHUESSLER, A. (2007). *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*, Honolulu: University of Hawai’i Press.

SCHUESSLER, A. (2009). *Minimal Old Chinese and Later Han Chinese, A Companion to Grammata Serica Recensa*, Honolulu: University of Hawai’i Press.

SCHWARZ, H. G. (1992). *An Uyghur-English Dictionary*, Washington: Western Washington University.

SEÇENÇOĞT (1999). *Kāngjiāyǔ yánjiū. Shānghǎi.*

SEVORTYAN, E. V. et al. (1974–2003). *Etimologičeskiy Slovar’ Tyurkskih Yazıkov I–VII*, Moskva.

SHAW, R. B. (1878). *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkestan (Kāshghar and Yarkand)*, Part 1-2, Calcutta: Baptist Mission Press.

SHIMUNEK, A. (2014). “A New Decipherment and Linguistic Reconstruction of the Kitan–Chinese Bilingual Inscription of 1134 A.D.”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 67/1: 97–118.

SHIMUNEK, A. (2017a). *Languages of Ancient Southern Mongolia and North China*, Wiesbaden: Harrassowitz.

SHIMUNEK, A. (2017b). “Toward a Decipherment and Linguistic Reconstruction of the 1101 A.D. Kitan Eulogy For Empress Xuanyi, With Notes On Mongolic Cognates: Lines 1–6”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 70/2: 253–272.

SHIMUNEK, A. E. (2007). *Towards a Reconstruction of the Kitan Language, with Notes on Northern Late Middle Chinese Phonology*, Indiana University, ABD. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]

SHNITNIKIV, B. N. (1966). *Kazakh-English Dictionary*, The Hague: Mouton & Co.

SHŌGAITO, M. (1991). “On Uighur elements in Buddhist Mongolian Texts”, *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 49: 27–49.

SHŌGAI, M. (2003). “Uighur Influence on Indian words in Mongolian Buddhist Texts”, *Indien und Zentralasien, Sprach- und Kulturkontakt, Vorträge des Göttinger Symposiums vom 7. bis 10. Mai 2001*, Hrsg. S. BRETTFELD & J. WILKENS, Harrassowitz, Wiesbaden: 119–143.

SIMS-WILLIAMS, N. & D. DURKIN-MEISTERERENST (2012). *Dictionary of Manichaean Sogdian and Bactrian*, (Dictionary of Manichaean Texts, Volume III, Texts from Central Asia and China, Part 2), Turnhout: Brepols.

SKVORTSOV, M. I. (1982). *Çuvaşsko-Russkiy Slovar'*, Moskva.

STACHOWSKI, M. (1993). *Dolganischer Wortschatz*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

STACHOWSKI, M. (1996). “Über einige altaische Lehnwörter in den Jenissej-Sprachen”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 1: 91–115.

STACHOWSKI, M. (1998). *Dolganischer Wortschatz, Supplementband*, Kraków: Księgarnia Akademicka.

STAROSTIN, S. A. & M. RUHLEN (1994). “Proto-Yeniseian Reconstructions, with Extra-Yeniseian Comparisons”, *On the Origin of Languages: Studies in Linguistic Taxonomy*, Stanford University Press, Stanford: 70–92.

STARY, G. (1990). *Taschenwörterbuch Sibemandschurisch-Deutsch*, Wiesbaden: Harrassowitz.

STARY, G. (2017). “Neue Beiträge zum Sibe-Wortschatz”, *Essays in the History of Languages and Linguistics, Dedicated to Marek STACHOWSKI on the occasion of his 60th birthday*, Ed. M. NÉMETH, et al. Księgarnia Akademicka, Kraków: 703–707.

STEINGASS, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*, Fifth impression, London: Routledge & Kegan Paul Limited.

STREET, J. (1974). *On the Lexicon of Proto-Altaic: A Partial Index to Reconstructions*, Madison-Wisconsin.

SUBRAKOVA, O. V. (2006). *Hakassko-Russkiy Slovar'*, Hakas-Oris Söstik, Novosibirsk: Nauka.

SŪN ZHŪ (Ed.) (1990). *Měnggǔ Yǔzú Yǔyán Cídiǎn*, Běijīng.

ŞİRİN, H. (2008). “Sine Usu Yazıtı’nda Kayıtlı ‘t(a)t(a)r(ı)g : (a)y(ı)td(ı)m’ Cümlesi Üzerine”, *International Journal of Central Asian Studies*, 12: 183–196.

ŞNEYDER, Ye. R. (1936). *Kratkiy Udeysko-Russkiy Slovar’*, C Prilojeniyem Grammatičeskogo Oçerka, Moskva-Leningrad: Gosudartvennoye Uçebno-Pedagogičeskoye İzdatel’stvo.

TALPE, L. (2010). “Some Qidan Words in Chinese Poems”, *Central Asiatic Journal*, 54/1: 79–91.

TAVKUL, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEKİN, Ş. (1980). *Maitrisimit nom bitig, die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule*, 2. Teil: Analytischer und rückläufiger Index, Berlin: Akademie-Verlag.

TEKİN, Ş. (1993). *Kuanşı im Pusal (Ses İşiten İlâh), Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur, (saddharmapuṇḍarīka-sūtra)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEKİN, T. (1993a). *Hunların Dili*, Ankara: Doruk Yayınları.

TEKİN, T. (1993b). *Irk Bitig, The Book of Omens*, Wiesbaden: Harrassowitz.

TEKİN, T. et al. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Ankara: Simurg.

TENİŞEV, E. R. (1976). *Stroy Salarskogo Yazıka*, Moskva: Nauka.

TENİŞEV, E. R. (2001). *Sravnitel’no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov, Leksika*, Moskva: Nauka.

TEZCAN, S. & P. ZIEME (1994). “Alttürkische Reimsprüche, ein neuer Text”, *Journal of Turkology*, 2/2: 259–271.

TEZCAN, S. (1981). “Kutadgu Bilig Dizini Üzerine”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 178: 23–78.

THOMAS, W. (1964). *Tocharisches Elementarbuch, Band II, Texte und Glossar*, Unter Mitwirkung von Wolfgang Krause, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

TODAYEVA, B. H. (1961). *Dunsyanskiy Yazık, Moskva: İzdatel’stvo Vostoçnoy Literaturi*.

TODAYEVA, B. H. (1964). *Baoan’skiy Yazık, Moskva: Nauka*.

TODAYEVA, B. H. (1973). *Mongorskiy Yazık, Moskva: Nauka*.

- TODAYEVA, B. H. (1986). *Dagurskiy Yazık*, Moskva: Nauka.
- TODAYEVA, B. H. (2001). *Slovar' Yazıkı Oyratov Sin'tszyana*, Elista: Kalmitkoye Knijnoye İzdatel'stvo.
- TOPARLI, R. & M. ARGUNŞAH (2008). *Mu'înü'l-Mürîd (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPARLI, R. (1992). *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPARLI, R. et al. (1999). *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPARLI, R. et al. (2000). *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TSEVEL, Ya. (1966). *Mongol Helniy Tovç Taylbar Tol'*, Ulaanbaatar.
- TSİNTSIUS, V. İ. (1975–1977). *Sravnitelniy Slovar' Tunguso-Man'jurskih Yazıkov, Materialı k Etimologičeskomu Slovaryu, I-II*, Leningrad: Nauk.
- TUMAŞEVA, D. (1992). *Slovar' Dialektov Sibirskih Tatar*, Kazan: Kazan Universiteti Neşriyeti.
- TUMURTOGOO, D. (2006). *Mongolian Monuments in Uighur-Mongolian Script (XIII-XVI Centuries)*, Introduction, Transcription and Bibliography, with the collaboration of G. CECEGDARI, Taipei, Taiwan: Institute of Linguistics, Academia Sinica.
- TUMURTOGOO, D. (2010). *Mongolian Monuments in 'Phags-Pa Script*, Introduction, Transliteration, Transcription and Bibliography, with the collaboration of G. CECEGDARI, Taipei, Taiwan: Institute of Linguistics, Academia Sinica.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-XII (1993). 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UÇAR, E. (2014). "Contributions to Uighur Lexicography II: Remarks on Čog", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 67/2: 151–162.
- URAKSİN, Z. G. (1996). *Başkirsko-Russkiy Slovar'*, Moskova: Digora.
- ÜNAL, O. (2013). "Ant Kelimesinin Kökeni Üzerine", *Yemin Kitabı*, Ed. E. GÜRSOY-NASKALI, Kitabevi, İstanbul: 225–233.
- ÜNAL, O. (2015). "İhe Ashete Yazıtı: Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma Denemesi", *Bilig*, 73: 271–294.

ÜNAL, O. (2016). *Klasik Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler ve Türkçe-Moğolca Ses Denklikleri*, Marmara Üniversitesi, İstanbul. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]

ÜNLÜ, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Yayınevi.

VASİLYEVIÇ, G. M. (1958). *Evenkiysko-Russkiy Slovar'*, Moskva: Gosudarstvennoye İzdatel'stvo İnostrannih i Natsional'nih Slovarey.

VASMER, M. (1986–1987). *Russisches Etymologisches Wörterbuch/Etimolojişeskiy Slovar' Russkogo Yazıka I-IV*, Moskva: Progress.

VENTURI, F. (2008). “An Old Tibetan Document On The Uighurs: A New Translation and Interpretation”, *Journal of Asian History*, 42/1: 1–35.

VERBİTSKIY, P. V. (1884). *Slovar' Altayskago i Aladagskago Nareçiy Tyurkskago Yazıka*, Kazan'.

VLADİMİRTSOV, B. Ya. (1917). “Anonimnyy Gruzinskiy İstorik XIV Věka o Mongol'skom Yazıkě”, *Izvēstiya Rossiyskoy Akademii Nauk*, 11/17: 1487–1501.

VOVIN, A. (2003). “Once Again on Khitan Words in Chinese–Khitan Mixed Verses”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56/2–4: 237–244.

VOVIN, A. (2007). “Once Again on the Tabgač Language”, *Mongolian Studies*, 29: 191–206.

VOVIN, A. (2013). “Old Turkic Loanwords in the Khitan Language”, *Yalım Kaya Bittigi*, Osman Fikri SERTKAYA Armağanı, Ed. H. ŞİRİN USER & B. GÜL, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara: 621–625.

WEHR, Hans (1985). *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart, Arabisch-Deutsch*, 5. Auflage, Wiesbaden: Harrassowitz.

WEIERS, M. (1972). “Ein arabisch-mongolischer Wörterspiegel aus der Bibliotheca Corsini in Rom”, *Zentralasiatische Studien*, 6: 7–61.

WERNER, H. (2002). *Vergleichendes Wörterbuch der Jenissej-Sprachen I-III*, Wiesbaden: Harrassowitz.

WERNER, H. (2010). “Zum historisch-kulturellen Hintergrund der jensejisch-türkischen Wortparallelen”, *Studies on the Turkic World, A Festschrift for Professor St. Stachowski on the Occasion of His 80th Birthday*, Ed. E. MAŃCZAK-WOHLFELD & B. PODOLAK, Jagiellonian University Press, Kraków: 169–189.

WICHMANN, Y. (1987). *Wotjakischer Wortschatz*, Bearbeitet von T. E. UOTILA & M. KORHONEN, Hrsg. M. KORHONEN, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

WILKENS, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien: Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā I-III*, Turnhout: Brepols.

WINDEKENS, A. J. van (1941). *Lexique Étymologique des Dialectes Tokhariens*, Louvain: Bureaux du Muséon.

WITTFOGEL, K. A. & FÈNG CHIA-SHÈNG (1949). *History of Chinese society, Liao, 907–1125*, With the assistance of J. De FRANCIS, et al. Philadelphia: The American Philosophical Society.

WU, Y. & A. RÓNA-TAS (2019). “Khitan Studies I. The Glyphs of the Khitan Small Script 3. The Consonants, 3.1 Labial stops”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, 72/1: 47–79.

WU, Y. & J. JANHUNEN (2010). *New Materials on the Khitan Small Script, A Critical Edition of Xiao Dilu and Yelü Xiangwen*, Folkestone: Global Oriental.

XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII (1996). 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YILDIRIM, F. et al. (2013). *Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig*, Ankara: BilgeSu.

YUDAHİN, K. K. (1985). *Kirgizsko-Russkiy Slovar' I-II*, Frunze: Glavnaya Redaktsiya Kirgizskoy Sovetskoy Entsiklopedii.

YUNUSOĞLU, M. K. (2012). *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YÜCE, N. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb, Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası, Giriş-Dil Özellikleri-Metin-İndeks*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1954). *Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'État Mamelouk, Bulğat al-Muštaq Fī Luğat at-Turk wa-l-Qifzāq, II-ème partie, Le verbe*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1958). *Vocabulaire Arabe-Kiptchak de l'époque de l'État Mamelouk, Bulğat al-Muštaq Fī Luğat at-Turk wa-l-Qifzāq, I-ère partie, Le nom*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1961). *Najstarsza wersja turecka Husrāv u Šīrīn Quṭba III*, Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Orientalistyczny.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1965a). “Chapitres choisis du Vocabulaire arabe-kiptchak «ad-Durra^t al-muḏī’a fi-l-luġat at-turkīya» (I)”, *Rocznik Orientalistyczny*, 29/1: 39–98.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1965b). “Chapitres choisis du Vocabulaire arabe-kiptchak «ad-Durra^t al-muḏī’a fi-l-luġat at-turkīya» (II)”, *Rocznik Orientalistyczny*, 29/2: 67–116.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1968). “Materiał kolokwialny arabsko-kiptczacki w Słowniku «ad-Durra^t al-muḏī’a fi-l-luġat at-turkīya»”, *Rocznik Orientalistyczny*, 31/1: 71–115.

ZAJĄCZKOWSKI, A. (1969). “Chapitres choisis du Vocabulaire arabe-kiptchak «ad-Durra^t al-muḏī’a fi-l-luġat at-turkīya» (III)”, *Rocznik Orientalistyczny*, 32/2: 19–61.

ZIEME, P. (1997). “‘Silk’ and ‘Wad’ in Old Turkish Terminology”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7: 149–155.

ZIEME, P. (1998). “Der Wettkampf Śāripūtras mit den Häretikern nach einer alttürkischen Version”, *Bahşı Ögdisi, Klaus Röhrborn Armağanı*, Eds. J. P. LAUT & M. ÖLMEZ, Freiburg-İstanbul: 429–447.

ZIEME, P. (2007). “Notes on Uighur Medicine, Especially on the Uighur Siddhasāra Tradition”, *Asian Medicine*, 3: 308–322.

ZIEME, P. (2008). “A Note on the Word ‘Shaman’ in Old Turkic”, *Shaman*, 16/1–2: 85–90.

ZIEME, P. (2011). “Klaus Röhrborn: Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien – Neubearbeitung – I. Verben, Band 1: ab- – äzüglä-. Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2010.”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, 64/1: 107–111. (Rezension)